

V AASTAKÄIK 2010 NUMBER 1 (10)

AKADEEMIAKE

ÕPILASTE TEADUSAJAKIRI

KOLLEGIUM:

Liina Kanger *stud dr iur*,
Aitel Käpp *stud dr theol*,
Triin Käpp *stud dr theol*,
Kristi Aule *mag legum*
Õie-Liisi Lipmaa *mag politol*,
Miina Norvik *stud dr phil*,
Peeter Piksarv *stud dr rer nat*,
Pille Säälük *dr rer nat*.

Ajakirja annab välja SA Akadeemiake

(reg. kood 90008057)

Tegevjuht: Riin Veidenberg, Riin@akadeemiake.ee

Juhatus/Toimetus:

Liina Kanger, Liina@akadeemiake.ee
Triin Käpp, Triin@akadeemiake.ee
Õie-Liisi Lipmaa, Oieliisi@akadeemiake.ee

Nõukogu:

Aitel Käpp
Pille Säälük
Indrek Ude

Aadress: Vaksali 21-30, Tartu 50409, Eesti

Telefon: 5567 7631

Kodulehekülg: www.akadeemiake.ee

Keeletoimetaja: Miina Norvik

Logo: Lea Malin

Küljendus: OÜ Intelligent Design / Atko Rimmel

SISUKORD

Merle Purre

Stiilivärvinguga sõnavara ajalehtede arvamuselehekülgedel 4

Marleen Reemann

Vaba-sõltumatu kolonn nr. 1 25

Marian Külaviir

Setude perekonnanimed 57

Triin Kondoja, Jane Tõevere

Rakvere Lille Kool – teistsugused küll, aga ikkagi omad 89

Oliivia Kool

Armastatud ajakirjanik Ott Kool kaasteeliste mälestustes 116

MERLE PURRE
TALLINNA 32. KESKKOOL
12. KLASS

STIILIVÄRVIINGUGA SÕNAVARA AJALEHTEDE ARVAMUSLEHEKÜLGEDEL¹

Juhendaja: Eha Aare

SISSEJUHATUS

Ajalehed on jätkuvalt olulised kodumaal ja laias maailmas toimuvate sündmuste kajastajad. Lisaks uudiste vahendamisele kujundavad artiklid ka inimeste arusaamu ja arvamusi ümbritseva kohta. Ajalehes on tähtis roll arvamuselehekülgedel – seal avaldab ajaleht oma seisukoha tähtsates küsimustes, samuti avaldatakse nii poliitikute kui ka teiste pädevate isikute kirjutisi. Olgugi, et lugeja ei pea iga seisukohaga nõustuma, aitavad arvamused tal isiklikku arvamust kujundada.

Uurimistöö keskendub stiilivarjundiga sõnavara esinemisele päevalehtede arvamuslehekülgedel. Aluseks on võetud nädala jooksul ilmunud kahe ajalehe, Eesti Päevalehe ning Õhtulehe arvamuslehekülje artiklid ja seal esitatud repliigid, blogid ja lugejakirjad. On võrreldud, mis alustel peetakse üht lehtedest kvaliteetseks ning teist nii-öelda kollaseks ajaleheks. Mitteneutraalse sõnavarana on käsitletud üldiselt kõnekeelseid või halvustavaid väljendeid, ironiat, tsitaatsõnu, erinevaid kujundeid, sealhulgas fraseologisme ja taustaga või ajalooliselt kujunenud väljendeid ning ka sagedusteljel harva esine-

¹ Käesolev artikkel põhineb uurimistööl, mis pälvis 25. emakeeleolümpiaadil 3. koha. Töö lisad (ajalehtedest kogutud laused, ankeedis küsitud sõnad ja laused vastetega, ankeetide näited jne) ei ole avaldatud.

vaid (võõr)sõnu. Ka viimased mõjutavad sõnavara üldpilti: kuuludes tihti oskussõnavara sekka, muudavad need teksti professionaalsemaks, „intelligentsemaks” ning kujundavad ka lehe üldilmet usaldatavamaks. Selge on, et asjakohase sõnavaraga kirjutaja peaks ka teemast teadlikum olema. Teisalt aga võib laialdane harvade sõnade, millest paljud ei kuulu ka eesti keele oma-sõnade hulka, kasutamine muuta kirjutise mõistmise keerukamaks. Ajendatuna lehtedes esinenud keerukast sõnastusest, tekkis mõte viia läbi küsitlus, mõistmaks, kui suur osa sõnavarast võib inimestele jääda pisut mõistmatuks. Ankeet sisaldas paarikümnet sõna ning ka kaht lauset, mida paluti lahti seletada. Valikus oli ajalehtedes nii harva kui ka üsna tihti kasutatavaid sõnu, enamik neist kuulus võõrsõnade hulka. Küsitlus viidi läbi lõpuklassi õpilaste seas, eeldusel, et abiturientide haritus ja silmaring on piisavad ajalehes kasutatavat sõnavara mõistmiseks. Küsitluse käigus selgus ka protsesse, mille kaudu noored tõlgendavad enda jaoks tundmatumaid sõnu.

Uurimistöö püüab analüüsida kahe päevalehe sõnakasutust ning selle kaudu jõuda ka nende suunitluseni. Samuti peegeldub, mil viisil mõjutatakse inimeste arusaamu, sest arvamuseleheküljed kajastavad peamisi sündmusi igapäevaelus ning vähemalt alateadlikult kujundab meedia ka inimeste suhtumist.

STIILIVÄRVINGUGA SÕNAVARA OLEMUS JA JAOTAMISE PÕHIMÕTTED

Keeleliselt on stiil suhtlussituatsioonile ja -olukorrale vastav keelekasutus. Olulisteks stiili tunnusteks on iseärasused sõnavaras ja kujundikasutuses. Sõnade puhul on võimalik tihti tunnetada, et tegu on tavalisest erineva, rõhutatud või ka konteksti sobimatuga. Sellised sõnad on markeeritud ehk stiilivärvinguga. Näiteks on äratuntavalt argikeelsed *mersu* ja *kahekümneviiekas*, mis teise stiiliga tekstides tekitavad stiilmõra. Markeerimata ehk tavalised keelendid ei tekita ebakõlasid, sobides nõnda paljudesse erinevatesse tekstidesse.²

Stiiliteljel saab sõnu jagada erinevatesse kihtidesse, jagades neid näiteks kõrg- ja madalkeelsuse skaalal või funktsionaalstiilide alusel.³ Omaette värvingu annab sõnade valiku varieerimine sagedustelje raames – üldsõnavaraga edasi antud tekst on lihtne ja kõigile mõistetav, samas kui harva esinev või oskussõnavara võib kirjutise muuta näiteks kõrgstiilseks või professionaal-

² Erelt, Erelt, Ross, lk 624–625

³ Erelt, Erelt, Ross, lk 625

seks, kuid vahel ka raskemini mõistetavaks. Palju sõltub lugejast, ent kuna päevalehed on suunatud üsna laiale publikule, ei saa eeldada suure hulga erialamõistete valdamist. Samuti mõjutavad kirjutise üldpilti kujundid, muutes teksti värvikamaks, piltlikumaks ja ilmekamaks, vähendades samal ajal selle neutraalsust. Kuna stiilivärvingute määramisvõimalus on tegelikult märgatavalt laiem kui ainult sõnastikes määratletud keelendid, lõin jagamiseks oma süsteemi. Siinkohal toon välja jaotused, mille alusel analüüsisin ajalehtede Õhtuleht ja Eesti Päevaleht arvamislehekülgede sõnavara.

1.1. ARGIKEEL

Kirjakeelega võrreldes on argikeel vabam ja seda kasutatakse tavaliselt vähenõudlikus suhtluses. Argikeelne sõnavara on suur ja kihistuv, ent siia gruppi paigutasin lühendid, liidetega märgitud tuletised, laensõnad, stampfraasid ja kujundid, mis kõik kuuluvad kõnekeelde.⁴ Samuti liigitasin sellesse jaotusse argikeelsemad halvustava varjundiga sõnad.

1.2. KUJUNDID

Kujundlikud ütlemissed on eesti keeles samuti väga lai valdkond, kuhu alla kuuluvad peamiselt erinevad tähendusülekanded, näiteks metafoor. Selle varjatud võrdluse, mis põhineb analoogiast tuleneval sõnade või väljendite uudsel kasutusel, liikideks on näiteks isikustamine, allegooria ja sümbol. Inimestel võib olla keeruline aru saada abstraktsetest mõistetest. Metafoorid, mille abil abstraktseid mõisteid kõrvutatakse või samastatakse inimestele tuttavamate ja konkreetsemate tähistega, muudavad mõistmise kergemaks.⁵ Seega jõutakse kujundlikkuse abil paremini lugejani. Samas väheneb piltlikkuse suurenemisega tihti teksti neutraalsus. Siia gruppi paigutasin sõnad ja väljendid, mis on samastamise teel kergesti mõistetavad ning ei vaja erilisi algteadmisi.

1.3. FRASEOLOGISMID

Fraseologism on keeles laialt kasutatav ja püsiv sõnade ühend, millele on omane osade tähenduslik kokkukuulumine ja tavaliselt ka metafoorsus.

⁴ Erelt, Erelt, Ross, lk 627

⁵ Erelt, Erelt, Ross, lk 665

Siia hulka kuuluvad näiteks idioomid, vanasõnad ja võrdlused. Enamik fraseologisme on stiililiselt markeeritud, olles värvikamad neutraalsest keelekasutusest. Idioomi puhul ei sõltu kogu tervikväljendi tähendus ühendit moodustavate sõnade summast, näiteks *peab silmas*.⁶ Sellegipoolest on need fraseologismid üsna kergelt mõistetavad vastava keele- ja kultuuriruumi elanikele, sest on tihti tarvitusel ning ei nõua taustateadmisi.

1.4. TAUSTAGA KUJUNDID

Paljud eesti keeles leiduvad kujundid ei ole esmapilgul nii kergesti lahti mõtestatavad ning nõuavad teatava tausta tundmist. Need fraseologismid võivad pärineda näiteks piiblist või muudest alustekstidest, lähematest või kaugematest ajaloo- ja ühiskonnasündmustest. Sellesse gruppi olen paigutanud kujundlikud keelendid, mille täie tähenduse hoomamiseks on tarvis rohkem teadmisi kui lihtsamate ümberütlemiste jaoks.

1.5. IROONIA

Markeerimata ei ole keeles ka hinnangusõnad ning neist esineb ajalehtedes sageli iroonilisi sõnu, milles peitub teatav pilge või antakse sõnale sarkastiline tähendus jutumärkide kasutusega. Tihti väljendab irooniat või lausa mõnitamist ka terve lause.

1.6. TSITAATSÕNAD JA -VÄLJENDID

Stiililiselt mõjutab teksti muljet ka sõnade „päritolu”. Ajakirjanduses esineb tihti tsitaatsõnu ja -väljendeid ehk selliseid sõnu ja väljendeid, mis on kasutusse võetud nende originaalse kirja pildi ja hääldusega. Tavaliselt kasutatakse neid peenemalt või otstarbekamalt väljendumiseks või mõne tekstilõigu illustreerimiseks.

1.7. INTELLIGENTSUSED

Eraldi grupi olen koostanud üsna mitme stiilivärvingu kooslusest. Silma on hakanud ajalehtedes, eriti sealsetes arvamusalugudes ning arvustustes esinev keerukas sõnavara ning väljendusviis. Seega olen kokku sobitanud grupi,

⁶ Erelt, Erelt, Ross, lk 678–679

kuhu kuuluvad sõnad ja väljendusvormid, mida nii-öelda keskmine inime-
ne ei pruugi väga kergelt mõista. Siia alla kuuluvad sagedusteljel harvemad
või oma- ning võõrsõnad, millest paljud on osa oskussõnavarast. Erialastes
artiklites on arusaadavalt vaja ka vähem tuntud ja spetsiifilisemaid väljen-
deid, kuid vahel näivad selliste kujundite ja mõistete peale üles ehitatud
arutlused ebaotstarbekalt keerulised. Ka selline keelekasutus mõjutab teks-
tide loodud muljet, olles seega teataval määral stiililiselt markeeritud – seda
eriti siis, kui külluslik võõrsõnade ja professionalismide kasutus muudab
kirjutise mõistmise keerukaks.

2. AJALEHTEDES ESINENUD STIILIVÄRvinguga Sõnavara

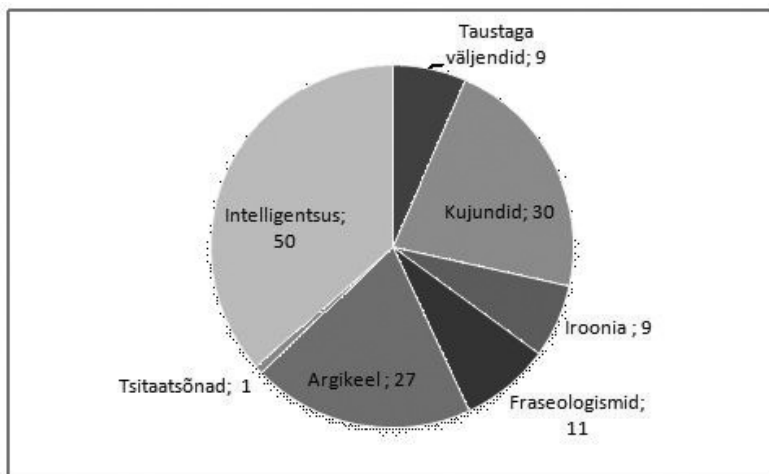
Ühe nädala jooksul (2.–8. november 2009) jälgisin ajalehtede Eesti Päeva-
leht ja Õhtuleht arvamuskülgi. Ilmunud 12 ajalehest kirjutasin välja kokku
294 erinevat stiilivarjundiga sõna ja väljendit. Eesti Päevalehes oli neid 137
ja Õhtulehes 157. Keelendite jaotusi väljendavad joonised 1 ja 2.

2.1. ÜLDVÕRDlus

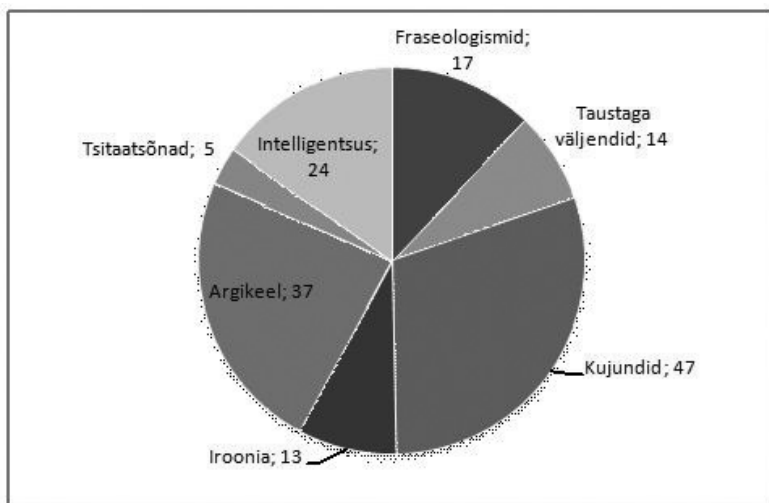
Võrreldes stiilivärvinguga sõnavara esinemissagedust, selgub, et Õhtulehe ar-
vamuslehekülgedel leidub seda tihemini, jälgitud aja jooksul 20 sõna või väl-
jendi jagu rohkem. Kuna erinevus ei tundu väga suur, tuleks juhtida tähelepa-
nu ajalehtede arvamuskülje mahule. Eesti Päevalehe puhul hõlmab see alati
kaht lehekülge, samas kui Õhtulehes on argipäeviti arvamuslehekülgi üks,
vaid laupäeviti on lehtede arvamuskülgede suurus võrdne. Sellest järeldub,
et Õhtulehes esineb tunduvalt enam stiililiselt markeeritud sõnavara. Valitud
jaotuste järgi esinevad mõlemas lehes kõige sagedamini kujundid, argikeel ja
intelligentsused. Oluline on asjaolu, et jälgitud perioodil oli märkimisväärselt
suur tähelepanu poliitikal, sest 18. oktoobril toimunud kohalike omavalitsus-
te valimiste järel peeti nõupidamisi ning jagati ametikohti. Sellest tulenevalt
illustreerib suur osa sõnadest ja väljenditest poliitilist tegevust.

2.2. ARGikeel

Argikeelset sõnavara oli rohkem Õhtulehes, kokku 33 korral. Eesti Päevale-
hes seevastu esines argikeelset või halvustavama kõnekeelena mõjuvat teksti

Joonis 1. Stiilivärvinguga sõnavara esinemine Eesti Päevalehes

Joonis 2. Stiilivärvinguga sõnavara esinemine Õhtulehes

23 juhul. Lisaks argikeelsuse suuremale hulgale mõjusid mitmed Õhtulehe sõnad tunduvalt kõnekeelsemana ja lausa labaselt. Näiteks järgmised väljendid:

„Eneseunustuseni Keskerakonda koininud Jaak Juske”⁷

„Tõbiseid kottiv raviastutus”⁸

„Poliitikute diil jahimeestega, nottimaks maha metssigu”⁹

Samuti võiks välja tuua kasutatud värvikamad sõnad *trussikud*, *narkar* ja *mersumees*.

Eesti Päevalehes esinenud argikeelsed ütlused olid leebemad, märkimisväärsim oli väljend *tiblatsema*, kuid sealkohal õigustas kontekst selle kasutust – lause „lähme natuke tiblatsena” oli kohandatud tõlge soomekeelsest ütlusest, mis illustreeris mineviku olukorda ning lisati ka kohe, et enam nii ei ütleks.

Argikeeleks pidasin ka lühendeid, sest just kõnekeeles on lühendid talised, hõlbustades suhtlemist. Mainida tuleks, et märkisin iga lühendi üles vaid korra, sest mitmed neist olid mõlemas ajalehes kasutusel väga suurel määral, näiteks lühendid poliitiliste erakondade täisnimede asemel. Kajastatava Sotsiaaldemokraatliku Erakonna ja Keskerakonna vahelise võimuleppe tõttu esines mõlemas ajalehes korduvalt lühendeid *sotsid* ja *Kesk*. Õhtulehes olid muuhulgas esindatud ka *Reform* ja *libdemmid*, samuti üsna uued lühendid *masu* ja *mupo*, tähistamaks vastavalt majandussurutist ning munitsipaalpolitseid.

Mõlemas lehes kasutati ka suulises kõnes levivaid ütlusi, näiteks „ja puha” ning „Ja läheb!” Eesti Päevalehes ja „Oh sa poiss” ning „No tore on!” Õhtulehes.

2.3. KUJUNDLIK SÕNAVARA

Arvestades kõiki kõnekujundeid (eelmainitud jaotuste kohaselt siis kujundeid, taustaga väljendeid ja fraseologisme), moodustavad need ulatusliku osa stiilivärvinguga sõnavarast. Kokku oli Õhtulehes kujundeid kasutatud 78 korral, mis moodustab markeeritud 157 sõnast ligikaudu poole. Eesti Päevalehes kasutati kõiki kujundeid kokku 50 korral, olles võrdselt intelligentsustega levinuim stiilivärvinguga sõnavara liik. Osakaal 137 sõna hulgas oli 36%. Suur osa kujundeist illustreeris poliitikasündmusi või -tegulasi, vastavalt 42 Õhtulehes ning Eesti Päevalehes üle poole vähem, 20 korral.

⁷ Uudam 2009

⁸ Tampere 2009

⁹ Kohv 2009

2.3.1. KUJUNDID

Kujundlikke ütlemissi esines Õhtulehes 47-l, Eesti Päevalehes 30 korral. Lisaks eelmainitud faktile, et suur osa neist käib poliitikasündmuste kohta, on silmatorkav, et enamik on küllaltki halvustavad.

Õhtulehest tooks välja värvikad *poliitkerjused* ja *poliitikarentsel*. Korduvalt oli mõnitatud Sotsiaaldemokraatlikku Erakonda: *tuulelipuna käitudes, näo kaotamine, vapilooma näokaotus, härrassotsid* ning Jaak Juske, kes käis *kodustatuna suletud luukide taga Savisaarega mesijuttu puhumas*. Lisaks sellele jäävad neile külge *plekid* ja neile on *pudistatud vaid võimuriismeid*. Korduvalt kasutati abielu-sümbolit: *sotside ja Keskerakonna abielu*, erakondadevahelised *kosjakaubad*, poliitiliselt välja pakutud „*pruudid*”. Samuti oli mitmeid üsnagi jõhkra kõlaga kujundeid: *kohtulahing, solgivalamine, eelarve rappimine, riigikogus avatud poksiring, kaitsese viskuv Reformierakond, sotsidest üle rullima hakkav Keskerakond*. Poliitikavälistest väljenditest esinesid Sami Lotila suguvennad, kes *löövad elust läbi nagu tungrauaga*. Ka kasutati võrdlusi mänguga: meie liiklusele tüüpiline *kassi-hiire mäng* ning *kolme-partei kes-aias-mäng*.

Eesti Päevalehes oli samuti poliitika kohta käivaid kujundeid: *valimistsirkus, valgusaastate kaugusel* asuvad erakondade programmid, valimiste eelnevad *avamisrallid* ja lubatav *pensionäri hingeraha*. Sotsiaaldemokraatidele jääb väiksema venna roll ja Keskerakond *mängib tulevikulainel*. Mänguga seotud kujund esines samuti: *mängis vallavanema auti*. Pisut vägivaldsematena mõjuvad kujundid *enesehävitusralli, hambad-ristis-elukultus, SMS-laenu ike* ja meedias valitsev *vere ja pori* ning *sortsidega võitluse soov*.

2.3.2. FRASEOLOGISMID

Küllalt lihtsalt mõistetavaid püsivaid sõnaühendeid oli Õhtulehes kasutatud 17-l ning Eesti Päevalehes 11 korral.

Näiteid Õhtulehest: *mustadeks päevadeks, seltsis segasem, rist ja viletsus, oma kulu ja kirjadega, siililegi selge, läbi ja lõhki, kaikaid kodarasse loopima*.

Näiteid Eesti Päevalehest: *valu ning vaev, kiviviske kaugusel, õnn on meie õuele kukkunud, veeti nina pidi, saba ja sarvedega (erakond)*.

2.3.3. TAUSTAGA KUJUNDID

Fraseologisme, mille tähendusel on teatav tekkelugu ning mis seetõttu nii kergesti mõistetavad ei ole, leidus mõlemas lehes: Õhtulehes 14-l ja Eesti Päevalehes 9 korral.

Võrreldes kasutatud väljendeid, mõjuvad Õhtulehe näited rohkem taustale toetuvalt. Välja võiks tuua korduvalt kasutatud *Rootsi kardinad* vangla tähistamiseks. Väljend on tulnud meile saksa keele kaudu, kus see omakorda on tõenäoliselt tekkinud Kolmekümneaastase sõja tulemusena, kus veel mitmeidki sõjakoleid tähistasid rootslastega seotud väljendid.¹⁰ Samuti kirjutati, et *härassotsid on jäänud istuma oma elevandiluust tornikesse*, mõeldes selle all, et Sotsiaaldemokraatide juhid on rahvast kaugel, võõrdunud. Seegi väljend kannab ajalugu, pärinedes Itaaliast, kus see esmalt tähistas ülistavalt neitsi Maarjat. Võrdlus ise lähtus elevandiluust valmistatud anumast, kus hoiti armulaualeiba. Kujund muutus edasi aga ülistavast küllaltki neutraalseks ütluseks oma loomingumaailma eraldunud kunstnike kohta ning nüüdses kontekstis on saanud külge halvustava eluvõõruse tähise.¹¹ Kasutatud kujund *tagurpidi eesli selga istutama* pärineb 996. aastast, kui Püha Rooma keiser Otto sundis Roomale peale esimese sakslasest paavsti Gregorius V, kes kukutati ülikonna poolt mõne kuu pärast, kuid pääses tagasi aujärjele. Tema rivaali aga piinati, ta silmad torgati välja ja teda veeti tagurpidi eesli seljas istuvana läbi tänavate.¹² Kirjandusse kuuluvad *kõige võrdsemad* ning *rehepappi tegema*, pärinedes vastavalt George Orwelli „Loomade farmist” ning Andrus Kivirähu „Rehepapist”. Küllaltki hilistest ühiskonnasündmustest tulenevad järgnevad kujundid: *majoneesimees* (ehk Jaan Kundla), *üha uusi Normanneid* (viidates Hendrik Normanni töölevõtule munitsipaalpolitseisse), *banaanid* (tuletatud tõenäoliselt mõistest banaanivabariik, tähendades vaest ja korrumpeerunud riiki – ajalooline taust on ka sel mõistel. Esmalt kasutati seda Kesk-Ameerika riikide kohta, kes sõltusid rahanduslikult USA ettevõtetest ning kelle majandus põhines puuviljade müügil.¹³) Samuti mainiti kujundeid nagu *loorbereid lõikama*, *krokodillipisarad*, *näljapajuk* (euro nimel), *läbi halli kivi minema*, *piruka haaramisega üle soolama* ning *Potomaci kallastel*.

Eesti Päevalehes kasutatud fraseologismide seas oli vähem ajaloolise taustaga väljendeid. Piiblist pärines mõiste *tõlnerid ja variserid*, öeldes, et isamaalisust leiab rohkem nende seas, kes kahetsevad ja teavad oma patte, kui nende hulgas, kes on kindlad, et käituvad õigesti ja end ise ülendavad.¹⁴ Rahvusvahelistest ühiskonnasündmustest tulenes „*oranz printsess*”, tähistas

¹⁰ Vakk, lk 55–57.

¹¹ Vakk, lk 53.

¹² Eesti Kristlik Televisioon 2005

¹³ Vikipeedia, banaanivabariik: <http://et.wikipedia.org/wiki/Banaanivabariik>

¹⁴ Eesti Piibliselt, <http://www.piibel.net/?&q=Lk+18&f=prohveti>

des Ukraina peaminister Julia Tõmošenkot. Kasutatud oli kujundeid *aadrit laskma* (riigieelarve kohta), *vekslite lunastamiseks*, *paariapartei* ning *linnavalitsuse telgitagused*. Kirjutati ka *aastaringsest nigelast suusailmast* (mis mõjus pehmema variandina rahvasuus levinud ütlusest), Hiina *salongikõlblikuks tegemisest* ja võrreldi kesklinna kerkivaid ehitisi *käomunadega*.

2.4. IROONIA

Iroonilist ütlemist oli taas kasutatud tihemini Õhtulehes, seda 12 korral. Ära võib tuua näiteks (auto küljele teise auto poolt jäetud) *autogramm*, *meie palavalt armastatud Edgar*, *ristipuu* (Vabadussamba kohta öelduna) ning Eurovisiooni ümberütlusena *seksuaalvähemuste glamuuripidu*. Eesti Päevalehes iroonitseti 9 korral ning näiteks nõnda: „*poliitpaine*”, *Savisaare jüngrid*, „*meie, lihtsurelikud*”, *mõisatalli ja NKVD „autoriteet*” ning „*pühad lehmad*” ehk vanemahüvitise ülempiir ja ettevõtete teatav tulumaksuvastastus. Lisaks leidis mõlemas lehes lauseid ja pikemaid tekstikatkeid, mis kandsid tervikuna sarkastilist tooni. Õhtulehest tõin neid välja 7 ning Eesti Päevalehest 5.

2.5. TSITAATSÕNAVARA

Tsitaatsõnu oli lehtedes kasutatud küllalt vähe. Eesti Päevalehes esines neid vaid korra, täpsemalt soomekeelse otsekõnena, mis täitis illustratiivset rolli ning kirjeldas mõnekümne aasta tagust olukorda ja suhtumist Soomes. Õhtulehes olid tsitaatsõnad kasutusel 5 korral. Lisaks illustreerivale soome keele kasutusele Sami Lotilale kirjutatud vastukajas kasutati artiklites ka väljendeid nagu *skinhead* ja *yuppie-jumal*.

2.6. INTELLIGENTSUSED

Õhtulehes esines eelpool defineeritud intelligentsusi 24 korral. Eesti Päevalehes kasutati neid tunduvalt rohkem, 50 korral. Nõnda on see grupp enim esinenud stiilivarjundiga sõnavara seas. Kuna enamik sõnadest ja väljenditest sisaldasid võõrsõnu, püüdsin selgitada, kui paljudel juhtudel on see õigustatud ning kui tihti sobiks edukalt ka omasõna.

Õhtulehe 24 väljendist saaks probleemideta omasõnalisega asendada 11: *printsipiaalsuse* asemel *põhimõttelisus* või *põhimõttekindlus*, *kompetentsi* asemel (*võimu*)*pädevus*, *kompensatsiooni* asemel *hüvitis* või *hüvitus*. Äär-

muslikem näide oleks *blasfeemiline* ehk *jumala- või pühaduseteotuslik*, ent seda sõna oli kasutatud tsitaadis – seega ei vastuta sõnavara valiku eest siinkohal ajakirjanik. Neljal juhul võiks omasõnaga asendamine teha olukorra ebaselgemaks, näiteks *sanktsioonide* asemel *meetmed*. 3 juhul oli tegu sagedusteljel harva esineva omasõnaga: *lumpen*, *paaria* ja *habisev*. Ülejäänud väljendite puhul oli sõnastust palju pikemaks muutmata või sisu kaotamata omasõnalise vaste leidmine raske. Selline hindamine on küll subjektiivne, ent võtan julguse kokkuvõtvalt öelda, et 45% kasutatud „intelligentsemast” sõnavarast oli nii-öelda peenutsemine.

Eesti Päevalehe 50-st äramärgitud väljendist saaks omasõnaga asendada 20, näiteks: *pretsedenditu* – *enneolematu*; *aktsept* – *nõusolek*; *korrektiivne tegema* – *parandusi tegema*; *sotsiaalne empaatia* – *ühiskondlik mõistmine* või *osadustunne*. 10 juhul teeks asendus lause tõenäoliselt kohmakamaks, näiteks kasutades sõna *eksponeerima* asemel *näitama*, *afišeeritakse* asemel *teadustatakse* või *indikaator* asemel *näitaja*. Ka siin esinesid kolm harva omasõna: *lumpen*, *selmet* ja *amüüsantne*. Kolmel juhul osutus kirjutatu lahtimõtestamine raskeks: *metafüüsiline sügavus*; *ruumilise reaalsuse singulaarne kate* ning *näivuste ja päris-olemiste dialektika*. Siingi väidan subjektiivselt hinnates, et 40% oli peenutsemine. Samuti jäi näiteks sõna *metafüüsika* (mida esines korduvalt) tõlgendamisel selgusetuks, kas mõeldud on sõna filosoofilist või piltlikku tähendusvarjundit. Ühe näite alusel erineks tähendus märgatavalt – paremerakondade metafüüsikasse ulatuv võimutung võib tähistada nii erakondade põhialusteni ulatuvat või hoopis eluvõõrast, arusaamatut võimusoovi. Seega ei pruugi peenekõlaline väljendus alati tagada mõtteselgust.

3. KÜSITLUS

3.1. KÜSITLUSE TAGAMAAD JA TUTVUSTUS

Nii eelmise alapunkti sõnu analüüsides kui varemgi on mulle silma hakanud, et ajalehtedes kaldutakse vahel kasutama üsna keerulist väljendusviisi ning sõnavara. Arvestades, et tegu on laiale lugejaskonnale suunatud päevalehega, mitte mõne kitsalt spetsialiseerunud väljaandega, ei leia ma, et see alati otstarbekas oleks. On selge, et näiteks majandus- või rahandusartiklites läheb vaja mõningal määral oskussõnavara, kuid professionalisme kasutatakse ulatuslikult ka muudes kirjutistes. Seetõttu on mind häirinud lisaks

eelpool mainitud kolmele lausekatkele näiteks järgmised tekstilõigud:

„Teise maailmasõja järgne eksistentsiaalne kultuur – mis samal ajal ei vastandunud kuidagi modernismi avangardistlikule faasile – oli selle peategureid, et lääs sai sõdimiskirest võitu ja hakkas oma olemasolu üle põhjalikumalt juurdlema.”¹⁵

„Ent asi ongi selles, et kultuur ja vaimsus ei toimi „süntagmaatilisel” ega „horisontaalse” progressioonina.”¹⁶

„Sõltumata sellest, kas Keskerakonna ja nn valgete erakondade mütoloogilist võitlust kannab laulva revolutsiooni aegsete liidrite igikestev rivaliteet või suurendab seda nn isamaaliste jõudude soovimatus tunnistada legitiimsena naturaliseeritud kodanike ootusi või on tegu Savisaare ja Ansipi üha sarnasema poliitiline monomaaniaga, on tulemuseks kogu Eesti arengut pärssiv poliitiline patiseis, alternatiivsete võimaluste defitsiit.”¹⁷

„Rajades riiki ja ühiskonda siduva ideoloogia kultuurile, oli võimalik ära kasutada kultuuri ajaproovi läbi teinud autoriteeti ja metafüüsilist sügavust.”¹⁸

Taolised laused viivad küsimuseni, kui palju on tegelikult inimesi, kes sellised lauseid ning kõiki seal kasutatud sõnu täielikult mõistavad. Sellest sain mõtte viia läbi küsitluse, milles sisaldasid mõned ajalehes avaldatud laused ning hulk keerukamaid sõnu. Tööülesanne oli võimalikult lihtsalt seletada ära antud sõnad ja laused. Valiku, eriti sõnade osas, tegin üsna juhuslikult, kaasates nii harva kui ka tihemini esinevaid väljendeid. Kui harvade sõnade kontekst võib seletada nende tähendust, siis teiste korral – näiteks *populism* või *pretsedent* – ei mõju tekst seletavalt, hoopis kogu lause mõistmine võib langeda selle sõna mõistmisele. Küsitluse minevad keelendid valisin Eesti Päevalehes perioodil 2.–14. november ilmunud arvamuskülgedelt. Küsitlus korraldati kahes lõpuklassis – põhjusel, et abiturientidel on küllaltki lai silmaring, samuti on neile oluline jälgida, mis riigis ning maailmas toimub ja seda saab kergelt teha just ajalehtede kaudu.

Küsitud 21 sõna olid järgmised: *legitiimne*, *letargiline*, *nomenklatuuriinimesed*, *rivaliteet*, *stagnatsioon*, *statuut*, *satelliitriigid*, *eksistentsiaalne*, *kvintiiil*, *sekulaarne*, *monomaania*, *sümbiootiline*, *populism*, *pretsedent*, *intenseeritud*, *katalüüsima*, *gigantomaanne*, *paternalistlik mudel*, *kultiveerima*, *paaria*, *sotsiaalne empaatia*.

¹⁵, Talvet 2009

¹⁶ Talvet 2009

¹⁷ Lauristin 2009

¹⁸ Arujärv 2009

Seletada palutud laused:

1. „Ent asi ongi selles, et kultuur ja vaimsus ei toimi „süntagmaatilisel” ega „horisontaalse” progressioonina.”

2. „Rajades riiki ja ühiskonda siduva ideoloogia kultuurile, oli võimalik ära kasutada kultuuri ajaproovi läbi teinud autoriteeti ja metafüüsilist sügavust.”

3.2. ANKEETIDE KONTROLLIMISE PÕHIMÕTTED

Sõnade seletamise kontrollimiseks kasutasin järgmisi põhimõtteid:

0 punkti – seletus, mis ei maininud antud teemat või oli küsitule vastandlik, näiteks kui *empaatiat* oli tõlgendatud hoolimatusena.

0,25 punkti – vastaja aimas teemat, mille kohta mõiste käib, kuid seletus oli üsna ebamäärane, näiteks kui *populismi* oli seletatud kui moodsat, laialt ulatuslikku stiili, mis on kasutuses meedias ja ajakirjanduses.

0,75 punkti – vastaja teadis vastust üsna täpselt, mõningate väikeste eksimuste või puudujäämistega. Näiteks *sümbiootiline – seotus, seos kahe või enama asja vahel*. (Küllalt oluline on tõsiasi, et see seos on osapooltele kasulik.)

1 punkt – asjakohane, täpne seletus, vastaja teadis hästi, millega on tegu. Õigeks lugesin ka sõna teised tähendused, näiteks *kultiveerima* puhul nii *arendama* kui ka *maad harima*.

Lausete kontrollimisel jagasin punkte väärtustes 0; 0,25; 0,5; 0,75; 1. Siinigi otsustasin tunnetuslikult, püüdes punkte jagada pigem rohkem kui vähem. Kasutasin põhimõtteid, et kui lausetest olid korrektselt seletatud vaid keerukamad sõnad, ent jäetud tekstiga sidumata, sai vastuse eest 0,5 punkti. 0,25 punkti vääriliseks hindasin seletused, kus on teemat mõistetud, ent lauset ebakorrektselt tõlgendatud, näiteks väite *kultuur ja vaimsus ei arene koos edasi* asemel on väidetud, et *kultuur ei arene edasi*. 0 punkti saadi, kui seletati valesti või sõnastati lause ümber nii, et midagi selgemaks ei läinud. Näiteks teise lause selgitus: „Luues kultuuri ideoloogiat, tuleb kasutada juba olnud autoriteedi ja metafüüsika sügavust.”

Protsendid on arvatud punktide koguarvu järgi, seega protsent pole tegelikult otseselt 55 vastaja seast, vaid arvatud nende kogutud punktide järgi. Näiteks kui on öeldud, et 20% õpilastest teadis mõnd sõna, ei tähenda see, et 11 õpilast teadis seda sõna täpselt, vaid tegelikult võis olla ka 9 inimest, kes teadsid täpselt, ning 2 aimavalt vastanud ning 2 peaaegu korrektselt vastanud õpilast.

3.3. KÜSITLUSE TULEMUSED

Küsitud sõnadest teati enim sõna *rivaliteet* – seda teadis 80% küsitletutest. 55% vastanutest olid tuttavad sõnaga *sümbiootiline* ning 50%-l juhtudest teati sõna *legitiimne* tähendust. Need sõnad on tõenäoliselt tuttavamad üldisest laiaast kasutusest ning ka koolitundidest, kus eelkõige mõisted sümbioos ja legitiimsus tuttavamaks peaks saama. Samuti viidati viimase sõna seletamisel ka inglise keelele, milles vastav tüvi *legit-* viitab samale tõlgendusele.

Vähim tuntud oli sõna *kvintiiil* – seda teati 5%-l juhtudest. Täpsemalt öeldes teadis täpset tähendust ('viidendik') üks õpilane ning kuuel juhul seostati mõiste arvuga viis. Protsendi jagu rohkem teati väljendi *paternalistlik mudel* tähendust. Mõisteid *letargiline* ja *nomenklatuuri-inimesed* teati võrdsealt 8%-l juhtudest.

Kokkuvõttes teati sõnu 34% jagu. Kõrgeim tulemus õpilaste seas oli 21 võimalikust punktist 13,5 ehk 64%. Järgnesid protsentidena väljendatult 62% ning 56%. Madalaimad tulemused jäid alla kümnendiku – 2%, 8% ja 9%.

Lauseid oli raskem hinnata ning palju jäeti neid ka seletamata. 6 õpilast ei proovinud lauseid üldse seletada ning 18 seletasid vaid üht antud lauseist. Mitmel korral seletati ära vaid lauses esinev keerulisem sõna, seda lausesse rohkem sidumata. Põhjuseks võib olla nii see, et edasist seletust ei peetud oluliseks, kui ka võimalus, et ei osatud. Kui arvestada sisse ankeetides vastamata jäetud lauseid, oli edukuse protsent 33. Arvestades vaid vastuseid, kus oli püütud seletada, oli tulemuseks 40%.

3.4. TÄHELEPANEKUID

Tõlgendamisel toetutasid küsitletud õpilased laialdaselt inglise keelele. Näiteks on sulgudes märgitudki, mis sõnast on vaste tulenenud. Lisaks eelmainitud *legitiimse* seletamisele võiks märkida ära ka sõna *statuut* tõlgendamise katse: „(ingl.k. *stature*) auaste?” Samuti tuli see tendents välja väljendi *paternalistlik mudel* selgitustes, kus väga mitmeid kordi pakuti vasteks välja *muustriline muster* või midagi selle sarnast, toetudes eeldatavasti ingliskeelsele sõnale *pattern* 'muster'.

Omapärane oli ka arvamus sellesama mõiste *paternalistlik mudel* kohta: „musterirohke mudel, on jäänud inglise keelest tõlkimata”.

Võõramate sõnade seletamise tuletuslik külg oli tugev – see tuli välja elkkõige väljendite puhul, mis on ajaga omandanud teatava tähenduse, mis sõnades endas alati ei peitu. Nii seletati väga leidlikult mõistet *satelliitriik* erinevate kujundlike tuletiste kaudu: *mõjuvõimsad riigid; riigid, mis vahendavad infot omavahel; riigid, mis on teiste pidevas jälgimise all; kõrgelt tehnoloogiaga riigid; riigid, kellel on satelliit ning nomenklatuuriinimesi peeti näiteks nummerdatud inimesteks; reeglite järgijateks; konservatiivideks*.

Peamised eksimisviisid olid sõnade segamini ajamine nendega kirja-pildilt sarnaste sõnadega ning vastandtähenduste pakkumine. Näiteks *populatsioon* pro *populism* (seletusena korduvalt pakutud *rahvaarv, rahvus* tuleneb tõenäoliselt sellest. Samuti võib kaasa aidata taas inglise keel, kus *population* viitab palju tihemini riigi rahvaarvule kui eestikeelne *populatsioon*.). Vastandtäendusena vastati sõna *sekulaarne* seletusena *vaimulik*, mitte *ilmalik* ning *empathia* seletusena *hoolimatus, ükskõiksus*.

Mõni vastanu suutis lause ka peaaegu sama keeruliselt seletada, näiteks „Kultuur ja vaimsus ei toimi järjestikusest tõusvana ega perioodiliselt kulgeva progressioonina”.

Huvitav on asjaolu, et kõige edukamad sõnade ja lausete seletajad ei lange üldiselt kokku, nagu ka vähimate sõnade teadjad ning laused seletamata jätnud õpilased. Vastupidi, kõige edukamalt sõnu teadnud õpilane jättis laused sootuks seletamata.

Humoorikuse poolelt märgiks ära ka mõned vastused (muutmata kujul, sulgudes lisatud mõned minu kommentaarid):

kvintiil – peaaegu nagu ventiil

populism – *avalik ajupesu* (tabavalt täpne, lisaksin)

populism – *populaarsuse teadus*

populism – *kunstisuund* (küllap aeti segamini modernismiga, ent oma-moodi huvitav viga, sest *populism* on ju ka mõjutuskunst)

stagnatsioon – *Staalini ülistamine*

sotsiaalne empaatia – *mõistmine miimika järgi*

gigantomaanne – *rumal viis öelda „suur”*

Rajades riiki ja ühiskonda siduva ideoloogia kultuurile, oli võimalik ära kasutada kultuuri ajaproovi läbi teinud autoriteeti ja metafüüsilist sügavust – tähendab, et ma ei oska seletada.

Rajades riiki ... – Kultuur on lahe, kultuursed inimesed on targad, ülejäänud on rumalad. (Lähedusse oli lisatud ka järgmine lause:) Maailm on täis erinevaid inimesi, kes kõik mõtlevad erinevalt.

4. JÄRELDUSED, ANALÜÜS

4.1. SÕNAVARA ÕHTULEHES

Uurimuse tulemusena selgus, et Õhtulehes kasutati stiilivärviinguga sõnavara palju enam, kusjuures kõige levinumad olid erinevad kujundid ja fraseologismid. Kujundite kaudu on võimalik muuta teksti nii värvikamaks, kallutatumaks kui ka lihtsalt selgemaks, muutes abstraksteid mõisteid elulisemaks. Argikeelset väljendumist leidis samuti üsna palju. Nõnda on Õhtuleht valinud nii-öelda rahvale kohale jõudmise tee – lihtsa ja värvika stiili, mis ei pruugi olla objektiivsem, ent on lihtsalt mõistetav. Samuti on see ajalehes läbiv – keskendutakse küllaltki palju meelelahutuslikele uudistele. Lugejale hakkab tõenäoliselt silma ka irooniline väljendusviis, seda nii mõne ümberütlusena lause keskel kui ka sarkastilist ideed kandvates tekstilõikudes. Samuti kandsid enamik kujunditest üsna negatiivset alatoon, mis alateadlikult võib mõjutada lugejate suhtumist kajastatavasse teemasse.

4.2. SÕNAVARA EESTI PÄEVALEHES

Eesti Päevalehes oli üsna laialdaselt kasutatud kujundeid, kuid stampväljendeid esines vähem, pigem oli tuttavamale kujundlikule ütlusele antud uuem sisu. Arvukaim stiilivarjundiga sõnavara liik oli Eesti Päevalehes intelligentsused. Harva esinevat ja professionaalset sõnavara kasutades mõjuvad artiklid sisutihedalt ning asjatundlikult. Paraku esineb ka juhte, kus on väljendatud end tavalugeja jaoks liiga keeruliselt ning ebaotstarbekalt, eelistades näiteks ilma mõjuva põhjuseta võõrsõnalist väljendit omakeelsele vastele. Mõnel juhul teeb selline kirjutamise stiil teksti mõistmise keerukamaks. On selge, et Eesti Päevalehe eesmärgiks on pakkuda pigem mõtteainet kui meelelahutust ning tõenäoliselt on toimetusteadlikult lehe suunitlenud ka pisut haritumale lugejaskonnale.

4.3. KÜSITLUSEST

Tulenevalt mõlemas lehes – eelkõige aga Eesti Päevalehes – aeg-ajalt esinenud keerukatele väljendumisviisidele soovisin teada saada, kui palju kasutusel olevatest sõnadest mõistetakse täielikult. Küsitluteks valisin abiturientide, seda mitme asjaolu tõttu. Esiteks, koolis eeldatakse ning mõnedes ainetes ka soovituslikult nõutakse lõpuklassi õpilastelt mõne „kvaliteetlehe” jälgimist, ning teiseks usun, et keskkooliõpilased ei tohiks jääda lehtede

valitud lugejaskonna teadmuslikult kõige madalamasse ossa. Arvestades, et üldjoontelt oli läbi viidud uurimus küllaltki subjektiivne, tõi see siiski välja üsna huvitavaid tulemusi. Lisaks tähelepanekutele õpilaste teadmiste ja seletusoskus kohta, selgus ka, et sõnade tõlgendamisel toetutakse nii eesti kui ka laialdaselt inglise keeles leiduvatele sarnastele sõnadele. Õpilaste tõlgendamise- ja seostamisoskus oli üldiselt tugev. Negatiivsema poole pealt võiks välja tuua, et kui sagedusteljel üliharvade sõnade nagu *kvintiil* tundmist ei saa nõuda, siis näiteks *populism* on meedias küllaltki tihti kasutatav sõna, mida ümbritsev kontekst tihti ei seleta. Selle konkreetse sõna teadmise protsent oli küll 45%, ent korduvad tõlgendused *rahvastik* mõjusid pisut murettekitavana. Sellegipoolest on kontekstiväliste harvade (võõr)sõnade teadmise tase rahuldav – usun, et käsitletavast teemast saadakse artiklites üldiselt aru, ent mitmed nüansid võivad jääda mõnele küllaltki hoomamatuks.

KOKKUVÕTE

Jälgides ja võrreldes kahe ajalehe sõnakasutust, näib, et stiilivärvinguga sõnavara esineb küllaltki tihti. Oluline on ka asjaolu, et vaatluse alla kuulusid ajalehtede arvamuskülgede kirjutised, mistõttu on värvikam kõnepruuk nende puhul mõistetavam kui uudiste kajastamisel, millelt eeldatakse meedias rohkem neutraalsust.

On laialt teada, et Eesti meedias peetakse Öhtulehte „kollase ajakirjanduse” esindajaks, samas kui Eesti Päevaleht ja Postimees on kvaliteetsema suuna kandjad. Käesolev Öhtulehe ja Eesti Päevalehe sõnavara käsitlev uurimus kinnitab seda arvamust, kuid väljendab samuti arusaama, et lehed on teadlikult valinud erineva suunitluse.

Tuleb juhtida tähelepanu asjaolule, et arvamused on meediatekstides ühed enim autorit peegeldavad kirjutised. Seetõttu on mõnes loos kasutatud küllaltki ametlikku teksti, teises aga palju kõnekeelt ja irooniat, ning ühe nädala kohta tehtud uurimust võib küllaltki palju mõjutada asjaolu, kes sel perioodil oma kirjutisi on avaldanud. Sellest järeldub samuti, millise maine ajaleht arvamuselehel kujundab ja millise mulje jätab – lisaks ajakirjanike tekstidele avaldatakse ka muid kirjutisi, nagu lugejakirjad, blogisissekanDED, tsitaadid ja muud. Vastuolulisena võib mõjuda asjaolu, et arvestan ka lugejakirju, kuid lähtun usust, et hea tavana avaldavad ajalehed neile saadetuist enamiku. Sealt aga peegeldub tagasi lugejaskond.

Õpilaste seas läbi viidud küsitluse käigus selgus, et kasutusel olev keerukas sõnavara võib olla üsna raskesti mõistetav. Siinkohal ei soovi ma aga süüd panna ei koolile ega ajakirjandusele – kooliõpilased valisin vaid võrdlusmaterjaliks, mitte juhtimaks tähelepanu kooli tegematajätmistele, milles asi kindlasti ei seisne. Ajakirjandus ei saa aga samuti kasutusest välja jätta kõiki võõrsõnu ja ei peakski seda tegema. Pigem soovisin tähelepanu juhtida intelligentsustega ülekujumisele, mis võib mõjuda peenutsemisena.

KIRJANDUS

- A r u j ä r v, Evi 2009. Ilmavaate võimalikkusest. – *Eesti Päevaleht* 6.11
- E r e l t, Mati, E r e l t, Tiit, R o s s, Kristiina 2007. Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- E e s t i K r i s t l i k T e l e v i s i o o n 2005. Mitte kõik paavstid pole saanud rahu puhata: http://www.ektv.ee/est.uudised.php?uudis_id=2231 (18.01.2010)
- E e s t i P i i b l i s e l t s. Tähendamissõna variserist ja tõlnerist: <http://www.piibel.net/?&q=Lk+18&f=prohveti> (18.01.2010)
- K a s i k, Reet 2001. Keel tekstidena. – *Oma Keel*, nr 1, lk 14–20*
- K a s i k, Reet 2004. Muutuv meedia – muutuv keel. – *Oma Keel*, nr 2, lk 5–14*
- K o h v, Hillar 2009. Kiri: Valijale antagu seapraadi mädanenud kartulite hüvitiseks. – *Õhtuleht* 03.11
- L a u r i s t i n, Marju 2009. Alternatiivi vajadus. – *Eesti Päevaleht* 12.11
- T a l v e t, Jüri 2009. Heaolu ja nõrkuse ajastud. – *Eesti Päevaleht* 14.11
- T a m p e r e, Kaja 2009. Blogist: Raviastutus kotib tõbiseid. – *Õhtuleht* 07.11
- T a s a n e, Kaie. Ajalehe arvamuslehekülg. Meediamaterjale 8. klassile. http://www.valuoja.ee/dokumendid234/ajalehe_arvamuslehekylg.ppt*
- U u d a m, Laur 2009. Nädala TOP. – *Õhtuleht* 07.11
- V a k k, Feliks 1984. Miks just nõnda? Peotäis tekkelukusid ja uudistavaid lühimatku eesti fraseoloogia radadelt. Tallinn: Valgus
- V i k i p e e d i a, vaba entsüklopeedia: Banaanivabariik: <http://et.wikipedia.org/wiki/Banaanivabariik> (18.01.2010)
- V i k i p e e d i a, vaba entsüklopeedia: Nomenklatuur: [http://et.wikipedia.org/wiki/Nomenklatuur_\(eliit\)](http://et.wikipedia.org/wiki/Nomenklatuur_(eliit)) (23.11.2009)*

* ei ole töös otseselt refereeritud ega tsiteeritud, kasutatud taustateadmisenä

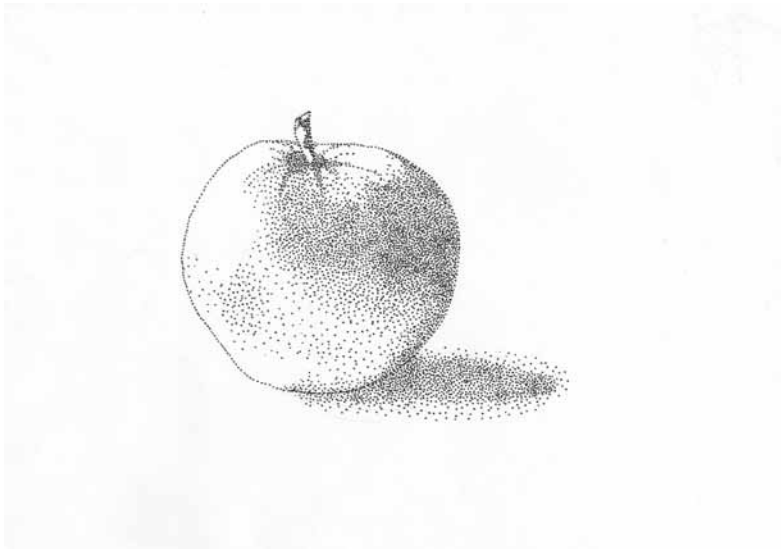
V i k i p e e d i a, vaba entsüklopeedia: Satelliitriik (Satellite state):
http://en.wikipedia.org/wiki/Satellite_state*

ALLIKAD

Ankeetküsitlus abiturientidele (55 tk), läbi viidud Gustaf Adolfi Gümnaasiumis. (Ankeedid on käesoleva töö autori valduses)

Aleksandr Kromonov. Puulehed, graafika, 6c.

Alina Kostõgoba. Täpistehnika, graafika, 9b.

Anastassia Kuzminoh. Käed, graafika, 7a.

MARLEEN REEMANN

VÕRU KREUTZWALDI GÜMNAASIUM

11. KLASS

VABA-SÕLTUMATU KOLONN NR. 1

Juhendaja: Helle Ruusmaa

SISSEJUHATUS

Käesoleva uurimistöö kirjutamine on ajendatud huvist Vaba-Sõltumatu Kolonn nr. 1 (edaspidi Kolonn) ajaloo ja tegevuse vastu. Töö autori isa Peeter Reemann on üks Kolonni asutajaliikmeid, Kolonni juht Ain Saar on aga töö autori vanaonu väimees. Esimest korda tekkis töö autoril huvi Kolonni vastu 2007. aastal, kui isa teda esimesele võrulaste tahteväljenduspäevale kaasa kutsus. Isa rääkis lugusid Kolonnist, selle liikmetest ja Võrumaal toimunud noorteaktsioonidest. Kõiki neid lugusid kuuldes huvi aina süvenes. Kahjuks adus töö autor üsna pea, et väga vähesed noored teavad Kolonnist ja selle ajaloolisest tähtsusest Võrus ja Eestis. Tehes uurimistööd kõnealusel teemal, loodab autor äratada huvi oma kaasaegsete seas – on ju Kolonni ajalugu osake kogu Eesti ajaloost. Oma koht on tal Eesti taasvabanemise protsessis, sest Kolonni võib pidada võrulaste äratajaks.

Enne uurimistöö kirjutamist avanes töö autoril võimalus pidada kõne võrulaste tahteväljenduspäeva 2009 raames toimunud ajalookonverentsil. Oma kõne ja uurimistööga äratas ta huvi mõnes kuulajas, kes palusid luba uurimistööd levitada eesti kooliõpilaste seas. Seega on lisaks töö autori huvile Kolonni vastu töö kirjutamiseks ka teine põhjus – pisike lootus, et see harib eesti noori.

Töö kirjutamisel on kasutatud internetimaterjale, enamasti Vaba-Sõltumatu Kolonni nr. 1 kodulehekülge www.noortekolonn.org ja selle galeriid, Kolonni kohta ilmunud raamatuid „Võru veri ei värise” ning „Aktsioonide

aeg”. Oluliseks materjaliks olid autori isa jutustused kolonni tegemistest. Enamik uurimuslikust osast põhineb kirjavahetusel Ain Saarega ning Võrumaa Muuseumi arhiivi materjalidel. Uueks ja huvitavaks materjaliks töö autori jaoks oli ka kirjavahetusel Argo Männimetsaga saadud informatsioon.

Töö tegemisel valmistas enam raskusi materjali leidmine. Raamatuid lugeda oli küll lihtne, kuid inimesi rääkima panna mitte nii väga. Samuti oli raske valida, mida töösse kirjutada ja mida mitte, sest kogu informatsioon tundus äärmiselt vajalik. Et mitte korrata ilmunud raamatuid, olen pidanud tööst välja jätma palju Kolonniga seotud aktsioone, millest soovijad võivad ise lähemalt lugeda. Töö on jagatud kolmeks peatükiks. Esimene peatükk räägib Kolonni kujunemisest, tähtsamatest aktsioonidest ja Kolonni sümboolikast. Teine peatükk on kokku pandud töö autori isa eredamate mälestuste ja lühiintervjuu põhjal. Kolmas peatükk räägib tahteväljenduspäevast ja autori osalusest Kolonni üritustel.

1. KOLONNI SÜND

1.1. VABADUSSÕJAS LANGENUTE HAUDADE KORISTAMISEST MÄLESTUSMIITINGUNI 21. OKTOOBRIL 1987. AASTAL

Kolonni ajalugu algab 9. oktoobrist 1987. Just sel päeval käivitasid kolm töölisnoort pöördelise protsessi. 20-aastane Argo Männimets, 17-aastane Meelis Ivask ja võrulaste jaoks punkarina tuntud 19-aastane Ain Saar otsustasid avaldada austust Vabadussõjas langenud sõduritele. Esialgsest väiksest plaanist kasvas aga välja midagi hoopis suuremat. Nende kolme poisi ettevõtmine vallandas ahelreaktsiooni, millel oli oma osa ka meie riigi taasvanemisprotsessis.¹

Haudade korrastamise ideed on enda arvele kirjutada üritanud Võru Muinsuskaitse Klubi, kuhu Ain Saar toona kuulus. Ants Pindis on siiani kindlal seisukohal, et idee haudade korrastamiseks pakkus ühel muinsuskaitse klubi koosolekul välja Erik Kamberg ja et just sealt olevat Ain Saar oma idee saanud². Viimane aga väidab, et kui on nõnda raske uskuda, et

¹ Ain Saar, Aavo Savitch, Kaja Tullus. Võru veri ei värise, Tallinn, 2007, lk 9.

² Kirjavahetus Ain Saarega 03.03.2010.

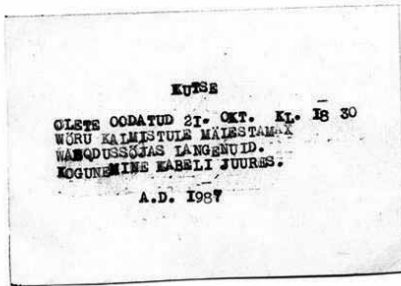

Foto 1. Kutse 21. oktoobri üritusele Võru kalmistule Vabadussõjas langenute mälestamiseks.

temasugusel „pätipoiss-punkaril” selline idee tulla võis, jääb üle arvata, et ilmselt tuli see mõte mõnelt kõrgemalt vält.³

Aga kes oskaks kolonni sünnist rääkida paremini kui keegi, kes ise selle kõige juures oli. Seepärast kasutangi kolonni liikme Meelis Ivaski meenutust Kolonni algusest. Järgnev lõik on võetud raamatust „Võru veri ei värise”, mis on avaldatud Vaba-Sõltumatu Kolonn nr. 1 XX juubeliks: „Oli sügis. Ühel päeval rääkis Argo Männimetsa õhinal kellestki, kes oli avanud päev varem tema silmad. Tundes Männimetsa, olin veendunud, et Argo oli langenud „ajuloputuse” osaliseks, kellegi Ain Saare poolt, kes oli minu klassis ja istus koos Kadi Kuusega minu ees. Argo kutsus mindki kaasa Ain Saare poole, et teda tutvustada. Ain küsis Argolt, kas mind saab usaldada. Pärast Argo jaa-tavat vastust hakkas omavaheline vestlus sujuma ning kuidagi märkamatuult olime arutamas Eesti ajalugu ja Vabadussõda. Kes mida teadis, kellel mis raamatud olid olemas ja mida lugenud. Mingil hetkel tuli Ainilt küsimus, et kas teeme koos midagi. Kuna olime nõus, siis sukeldus Ain paberitesse. Esimene tähtpäev, mis oli seotud Võruga, oli 21. oktoober⁴. Samal õhtul said esimesed ülesanded ära jagatud. Mäletan veel, kuidas Argo Männimetsa vanal trükimasinal sai läbi kopeeri kutseid trükitud, viis kutset korraga.”⁵

Argo Männimetsa mälestused ühtivad enamasti eelnenud kirjeldusega Kolonni algusest, kuid on ka mõningaid erinevusi. Ka tema sõnul sai kogu Kolonn tõesti alguse Ain Saare juures kohvitamisest ning aja veetmisest. Argo mäletab, et enne aktsioonide käima lükkamist sai otsustavaks kuu-

³ Kirjavahetus Ain Saarega 03.03.2010.

⁴ 21. oktoober – märgitud Argo Männimetsa 1941. aasta kalendris kui „Eesti kommunismist vabastamise” päev.

⁵ Ain Saar, Aavo Savitch, Kaja Tullus, lk 9.

päev. Alles pärast kuupäeva leidmist valiti eesmärk. Eesmärgiks said Vabadussõjas langenute hauad, kuid algsihiks olevat siiski olnud Punaarmeele nii-öelda hambaid näidata. Noorus ja uljus ei lasknud tekkida hirmul tulevama võimu ees ning loomulikult oli haudade korrastamine poiste arust õige ja vajalik idee.⁶

Kuna tol ajal olid Vabadussõjas langenute kalmud üle kogu Eesti täiesti unarusse jäetud, said poisid oma tegevusega palju tähelepanu. Olles kindlad, et teevad õiget asja, kaasasid nad tegevusse veel noori abilisi. Põnevuse ja huvi süvendamiseks kutsusid noored end „Eriüksus Keissi’ks”. Eriüksuseks seepärast, et see kõlas pisut sõjakalt. Rahvalt heakskiidu pälvinud noored said aina enam julgust.⁷ Nõnda võetigi nõuks korraldada mälestusmiiting, mille tarvis trükkisid Meelis, Argo ja Ain kutseid, mida jagati sõpradele ja tuttavatele. Poistel algas nüüd kiire aeg, tuli tegelda kõige-ga: kutsete trükkimine, laialijagamine, haudade korrastamine võttis palju aega⁸. Juba enne mälestusmiitingu toimumist sai kommunistliku riigi jaoks kahtlasest noortealgatusest haisu ninna Riiklik Julgeoleku Komitee (KGB). 17. oktoobril 1987 tuligi Riikliku Julgeoleku Komitee Võru osakonna ülem Ervin Oras kalmistule, kus noored koristamisel vaeva nägid ja juhtis justkui huvi teeseldes noorte tähelepanu miitingu korraldamiseks vajalikule loale.⁹ Luba loomulikult noortele ei antud. Kuna noored polnud kokku puutunud Nõukogude ühiskonna repressiivmeetoditega, ei võetud keeldu kuigi tõsiselt. Haudade korrastamisega tegeldi endiselt edasi, kuid aega jäi aina vähemaks, suure osa ajast neelasid jagelemised võimuesindajatega ja agitatsioon tuttavate seas, aega nõudis ka kolme poisi omavaheline pidev suhtlemine ning plaanide mõtlemine juhuks, kui mõni neist peaks arreteeritama.¹⁰ Noori hirmutati ja püüti ära osta. Partei rajoonkomitee informeeris tekkinud olukorrast Võru linna parteiorganisatsioonide ning asutuste, ettevõtete ja koolide juhte. Töökollektiivides alustati 21. oktoobri miitingu vastast propagandat. Inimestele „pandi südamele” kalmistule mitte minna. Kohalike noorkommunistide peamees Jaak Kärson külastas isiklikult kalmistut, kus noored töötasid ja tutvustas neile plaane noorte vabaaja sisustamise võimaluste parandamisest Võru linnas. Rääkides lausa summadest, mis selleks eraldatud olevat, videomakkidest ja noortemajast. Samal ajal tuli kalmistule

⁶ Kirjavahetus Argo Männimetsaga 16.03.2010.

⁷ Ain Saar. Aktsioonide Aeg, Võru, 1998, lk 18.

⁸ Kirjavahetus Argo Männimetsaga 16.03.2010.

⁹ Ain Saar, lk 20.

¹⁰ Kirjavahetus Argo Männimetsaga 16.03.2010.

keegi Siseasjade Osakonnast ja hoiatas Aini ilma pikema sissejuhatusest, et öösel tullakse neid koju arreteerima ja lahkus sama kiirelt, kui oli tulnud.¹¹

21. oktoobri hommikul võeti ametipostilt Nõukogude armee esindajate poolt kinni miitinguga seotud Ain Saar, Argo Männimets, Üllar Pugast ja Meelis Ivask. Argo mäletab, et läks tööle nagu igal tavaliselgi hommikul, kuid juba 10 minutit pärast töö alustamist piirasid neli erariietes meest ta sisse. Argo mõistis, et tema jaoks jääb miiting kindlasti ära. Koos temaga arreteeriti ka Üllar Pugast. Koos eskorditi poisid autoni ja sealt edasi viis bussisõit Tallinna. Küsimustele kuhu? ja milleks? neile Punaarmee kombe kohaselt ei vastatud. Nad toimetati Tallinna Sõjakomissariaati, kus neid püüti hirmutada ja „solgutati” päev läbi. Kuna Argo ja Üllar ei teadnud, et ka Ain ja Meelis olid Tallinnasse toodud, oli nende üllatus ja pettumus suur, kui nad kohtusid.¹² Tallinnas 18.00 bussile istunud poisid mõistsid, et miitingu ajaks nad Võrru ei jõua. Kuna eelnevalt oli jagatud töökorraldused ka selleks puhuks, kui miiting peab läbi viidama ilma Ainita, siis jäi poistel vaid üle loota, et miiting nendeta siiski toimub.¹³

Vaatamata sellele, et peakorraldajaid kohal polnud, kogunes Võru kalmistu ette kell 18.30 umbes 3500 inimest. Neil oli vastas 400 miilitsa- ja rahvamaleva ning KGB töötajat. Väidetavalt oli Punaarmee Võru garnisonis kõrgendatud lahinguvalmidus.¹⁴ Kalmistule oli kamandatud ka kooliõpetajaid, kelle eesmärgiks oli ilmselt õpilasi koju tagasi hirmutada.¹⁵

Hoolimata igasugustest hoiatustest, murdis rahvas kalmistut piiravast ahelikust läbi. Selle vallandas Mia-Ly Saar, kes õhutas rahvast mitte „võmme” pelgama. Ta arreteeriti ja pandi arestiautosse. Kokkuleppe kohaselt pidas kalmistul Ain Saare asemel kõne Epp Sõna. Peeti ka üheminutiline leinaseisak, millele segas vahele rajoonikomitee esimene sekretär Aare Männiste. Rahva seast tuli talle vastuseks: „Mis sa mögised, minut pole veel läbi”¹⁶ Seepeale vallandus torm. Toodi esile sotsiaalsest ja majanduslikust allakäigust tingitud probleeme (põhiliselt olmeprobleeme), nõuti tooteid, mida polnud kaubandusest eriti saada, ent mille hankimine Kommunistliku Partei esindajatel väga keerukas ei tundunud. Lõpuks esitas keegi rahva seast nõudmise: „Ain Saar vabaks!” Sellega ühines umbes 1000 võrulast, kes kõik sammusid rong-

¹¹ Ain Saar, 35–36.

¹² Kirjavahetus Argo Männimetsaga 16.03.2010.

¹³ Ain Saar, lk 45.

¹⁴ Ain Saar, Aavo Savitch, Kaja Tullus, lk 11–12.

¹⁵ Ain Saar, lk 47.

¹⁶ Ain Saar, lk 50.

käigus kesklinna. Peade kohale kerkis sinimustvalge lipp. Lipp oli üsna pisike ja liikus käest kätte, seda ilmselt mitte seepärast, et igaüks seda hoida saaks, vaid pigem sellepärast, et inimesed kartsid. Kardeti nuhke, kes rahva seas olid. Keegi ei tahtnud saada karistust keelatud lipu kandmise eest. Võimud ei söandanud lippu tol korral maha rebida. Nõuti Ain Saare ja tema naise vabastamist. Mia-Ly Saar vabastatigi.¹⁷ Kuulda saanud, et Ain Saar on viidud sõjakomissariaati, suunduti Punaste Küttide väljakult edasi Võru Sõjakomissariaadi juurde. Purustati mõni aken. SAO töötajal Endel Vahingul õnnestus võrulasi rahustada ja nad suundusid kodudesse.¹⁸

Kui Argo, Meelis, Üllar ja Ain tagasi Võrru jõudsid, oli miiting juba läbi. Tänavatel oli siiski veel rahvast, kes kõik toimunust poistele jutustada tahtsid. Pärast seda õhtut jõudsid paljud veendumusele, et punavõim oli jõuetuks jäänud. Ta küll haukus, aga hammustada enam ei julgenud.¹⁹

1.2. ÜRITUSE ORGANISEERINUD NOORTE KARISTAMINE VÕIMUDE POOLT

Kuigi hiljem taotleti pressikonverentsi asjade selgitamiseks, ei antud noortele selleks luba. Töölt vallandati miitingu organisatooreid ja mõnda kalmistu korrastamisel osalenud noort karistati rahatrahviga. Kevadel Võru Mööblikombinaati tööle asunud Argo Männimets vallandati 23. oktoobril päevapealt. 4. novembril toimunud Alaealiste Asjade Komisjoni istungil selgitati fotodelt „avaliku korra rikkujate nimed”. Süüdlasteks tehti Raul Koppel, Marko Kõöbi ja Anti Neering, kes kõik olid aktiivselt osalenud kalmistu korrastamisel. Süüdistuses seisis öörahu rikkumine. Nende „kuritegu” peeti 10 rubla vääriliseks. Epp Sõna, kes kõne ette luges, oli loomulikult kõige suurem korrarikkuja ja teda karistati 30 rublase rahatrahviga. Kadi Kuus, Marika Pilt, Heli Kirch, Eve ja Tiina Zukevits said 20 rubla trahvi ja Marge Eimre 15 rubla. Paljudel juhtudel olevat lapsevanemaid päästnud rahatrahvidest nende positsioon.²⁰ Kolonn tegi trahvide tasumiseks vabatahtliku korjanduse ning trahvitutele saadeti raha jõuludeks postiga koju.²¹ Eriti nuheldi Üllar Pugastit, kellelt pressiti ähvardustega välja avalik vabandus oma „ebateadliku” käitumise pärast, mis

¹⁷ Peeter Reemanni (2. oktoober 1969, Võrumaa, sepp) mälestused, üles kirjutatud 05.10.2009.

¹⁸ Ain Saar, lk 52.

¹⁹ Kirjavahetus Argo Männimetsaga 16.03.2010.

²⁰ Ain Saar, lk 58–59.

²¹ Ain Saar, Aavo Savitch, Kaja Tullus, lk 27.

trükiti ka ajalehes. Varsti pärast seda saadeti ta kaheks aastaks Nõukogude armeesse, kuigi ta oli tunnistatud väeteenistuseks kõlbmatuks. Üllar jäi millipärast ka ainsaks, keda nõnda nuhelti. Töölt vallandamine ja rahaträhv oli Argo Männimetsa sõnutsi üsna tavaline nähtus.²²

1.3. KOHALIK AJALEHT TÖÖRAHVA ELU 21. OKTOOBRI SÜNDMUSTEST

Erinevates ajalehtedes avaldati miitingu kohta arvamust, enamikus neist ühetülaliselt miitingut mustavalt. Näiteks 24. oktoobril ilmus artikkel Töörahva Elus pealkirjaga „Huligaanitsemine mõisteti hukka”. Toimunud nime-tati huligaanseks väljaastumiseks rühma noorte poolt, valutati südant noorte kasvatustöö pärast ja otsiti toimunule põhjust tegevusetusest koolivälisel ajal. Muinsuskaitse klubi, kelle liikmeid seostati teemaks oleva „huligaan-susega”, kirjutas kirja ajalehe toimetusele, milles väitis, et igasugused viited klubile seoses 21. oktoobri sündmustega on põhjendamatud ja desorientee-rivad. Kiri avaldati samas numbris. Kohe eelnevalt kirjeldatud artikli all on murelik kiri Karin Ladvalt, jalatsivabriku tööliselt. Oma artiklis „Käisin ise, kutsumata” kirjeldab ta kalmistul toimunud labasusi ja haudade rüüstamist ning loodab, et esialgu furoori tekitanud sündmusi hakatakse hiljem siis-ki õigesti hindama. Samuti usub ta, et enamik kalmistule kogunenutest ei teadnud „nõndanimetatud vabadussõjast” tegelikult midagi.²³

5. novembri Töörahva Elus on artikkel „Mida huligaanitsejatega ette võe-takse?”. Vastuses esitatud küsimusele loetleb Uno Kruusimaa ette paragrah-ve ning kinnitab, et huligaanitsejad võetakse vastutuse alla. Samuti kutsub ta kõiki, kel on teateid nii alaealiste kui ka täiskasvanute huligaanitsemise kohta 21. oktoobril, üles sellest teatama siseasjade osakonnale või korrapidajale.²⁴ On teada, et 1988. aasta 8. septembril kajastas Võrus toimunut ka Kanadas eesti leht (oletatavalt Meie Elu). Lehes avaldati pildid Vabadussõjas langenute auks püstitatud ausamba avamisest kalmistul.²⁵

²² Kirjavahetus Argo Männimetsaga 16.03.2010.

²³ VK 3572:26 Heini Kasesalu. Huligaanitsemine mõisteti hukka. Karin Ladva. Käisin ise, kutsumata. – Töörahva Elu, 1987, 24. oktoober.

²⁴ VK 3572:26 Uno Kruusimaa. Mida huligaanitsejatega ette võetakse? – Töörahva elu, 1987, 5. november.

²⁵ VK 5293:11 Ar 1946:11 8. sept 1988 (Kanada Eesti leht, lehe nimi teadmata) Ain Saar annetas muuseumile Kolonni dokumente ja nende seas oli antud ajalehe väljalõige, kus puuduvad nii artikli nimi kui ka autor. (Vt lisa 1)

Foto 2. 1987. aasta Oktoobrirevolutsiooni paraad Punaste Küttide väljakul Võrus. Pildil paremal Ain Saar, vasakul Peeter Saar²⁸

Kuna ajaleheveergudele tõde ei jõudnud, avaldati meelt 7. novembril Suure Oktoobrirevolutsiooni aastapäeval. Peeter Saar oli selleks puhuks valmistanud loosungi, kus seisis: „Vähem valet, seltsimehed!”²⁶

Ka selle meelevaalduse kohta ilmus 28. novembril Tööraha Elus artikkel „Vähem valet, seltsimehed!”, kus samuti oli tõde üsna palju moonutatud. Ain Saar on tembeldatud huligaaniks ja rikkumiseks peeti ka ilma loata 21. oktoobri miitingu kutsete väljajagamist. (Kutseid jagus vaid väga vähestele ning enamiku propagandatööst tegid ära KGB-lased ise, levitades keeldu 21. oktoobril kalmistule minemise kohta nii koolides kui ka mujal.)²⁷ Huvitavaid kommentaare artiklile jagas Ain Saar avalikus kirjas Tanel Luugale Jõgevamaalt²⁹. Ta vastab artiklis esitatud küsimusele, kellele oli mõeldud demonstratsioon oktoobripidustustel, et just neile kõigile, kes nii-öelda hām-

²⁶ Ain Saar, lk 62.

²⁷ VK: 3572:26 Paul Kaldre. Vähem valet, seltsimehed! – Tööraha Elu, 1987, 28. november.

²⁸ Vähem valet, seltsimehed! <http://www.noortekolonn.org/galerii/Album13.htm> (07.03.2010).

²⁹ „Avalik kiri Tanelile” on üheksaleheküljeline avalikuks lugemiseks koostatud kiri reaalselt olemas olevale isikule Tanel Luugale, kes soovis saada Ain Saare poolset nägemust 21. oktoobril Võrumaal toimunud. (Vt lisa 3)

meldunult ja mõistmatult loosungit lugesid. Veel lisab ta, et hämmeldunud võrulaste all peab artikli kirjutanud Paul Kaldre ilmselt silmas parteilasi, kuna iga eestimeelne võrulane sai üsna täpselt aru, mida loosungi teksti „Vähem valet, seltsimehed!” all mõeldud on, ega vaadanud seda arusaamatus hämmelduses. Ain Saart süüdistatakse lipuvarda ümber keritud, põue topitud kodanlikuaegse riigilipuga ringi käimises. Sellele kommentaariks on Ain kirjutanud, et lippu on võimatu koos vardaga põue pista ning selgitanud sinimustvalge lipu olemust. Ain Saare antud seletustes võimudele ebaseadusliku lipuga ringi käimise kohta on Ain viidanud sellele, et tema arust pole vahet, kas käia ringi lipuvarda või luuavarrega, kuid artiklis on väänatud tema sõnu nõnda, et lugejale jääb mulje nagu Ain Saar oleks võimudele väitnud, et lipuvarda asemel kandis ta endaga kaasas luuavart. (Vt lisa 2)

1.4. KOLONNI LÕPLIK FORMEERUMINE

Kuna eelnevalt kalmistu korrastamise töödeks loodud grupp nimega „Keissi” ei olnud just kõige tõsisemalt võetav organisatsioon, asutati 29. oktoobril Kultuurimajas Kannel Noorte Restaatorite Klubi OTTO.³⁰ Organisatsiooni tööplaanis oli noortemaja loomine, abi osutamine restaureerimisvalitsusele, suverühmade loomine nii linna kui ka maale, ajalooliste mälestusmärkide taastamine ja korrastamine, teemaõhtute läbiviimine ja muud noorte vaba aja sisukaks kujundamiseks mõeldud üritused.³¹ Kahjuks polnud klubi iga küllalt pikk, kuna vaatamata mitmete dokumentide täitmisele noorte ühendust siiski ei registreeritud. See ei hoidnud aga noori tagasi. Kohe hakati arutama edasisi samme. Otsustati loobuda registreerimisest, mis tähendas sõltumatust ja vabadust. Nõnda sündiski idee luua organisatsioon Vaba-Sõltumatu Noorte Kolonn nr. 1. Loodeti, et Võru noorte eeskujul järgnevad uued kolonnid numbritega 2 ja 3.³² 13. detsembril moodustati Kolonni asutav kogu, kuhu kuulusid Ain Saar, Meelis Ivask, Raul Koppel, Kaja Tullus, Tiina Zukevits, Eve Zukevits, Enna Raudpuu, Aigar Kuus, Marge Eimre, Kadi Kuus, Jaanus Kruusmaa. Koosolekul pandi paika, et 20. detsembril 1987. aastal viiakse läbi Kolonn nr. 1 asutamise koosolek kohvik-sööklas Rannatare kell 16.00³³. (Vt lisa 4)

³⁰ Ain Saar, Aavo Savitch, Kaja Tullus, lk 15.

³¹ Ain Saar, lk 75.

³² Samas, lk 75–76.

³³ VK 5291:1 Ar. 1944:1 Vaba-Sõltumatu Noortekolonn nr 1 asutava kogu koostamise protokoll.

20. detsembril, kui Rannatares, millest oli saanud noorte meelispaik, pidi toimuma Kolonni asutamine, oli kohvik puupüsti rahvast täis. Selistes tingimustes tundus kolonni asutamine võimatu, ning Ain Saare üleskutsel suundusid kõik soovijad Restaureerimisvalitsuse Võru osakonna ruumidesse, kus Ain Saar töötas. Ruumide kasutamiseks oli Ainile loa andnud tema ülemus. Osavõtjaid oli erinevatel andmetel 23–24. Salajasel hääletusel valiti volikogu, mis koosnes seitsmest liikmest.³⁴ Kandidaate seati üles 10. Volikokku saanutest kõige rohkem hääli sai Ain Saar, tema sisse hääletamiseks andis 23–24 kohalviibijast 20 inimest oma hääle. Talle järgnes Kadi Kuus 19 ja Raivo Paas 18 häälega.³⁵ Ain Saar valimiste korrast: „Kui mu mälu ei peta, siis hääletamine toimus selliselt, et 10 inimest seadsid üles oma kandidatuuri Kolonni Volikokku. Kohal olnust 23 inimesest osales valimistel 20. Kuidas see hääletamine täpselt toimus, ma kahjuks ei mäleta. Raivo Paas pakkus välja mingi väga omapärase hääletamise variandi. Oli vist nii, et kõigil tuli jagada 3 punkti kümne kandidaadi vahel... aga päris kindel ma selles pole.”³⁶ Koosolekut juhatas Ain Saar. Koosoleku päevakorda võeti põhikirja koostamine, volikogu valimine, L. Koidula mälestusõhtu korraldamise küsimus, uue koosoleku määramine ja jooksvate küsimuste lahendamine. Koosolek lõppes 17.30 ja samas viidi läbi ka esimene volikogu koosolek. (Vt lisa 5) Asutamisprotokolli juurde koostati kolm lisa. Esimese lisana koostati põhikiri, mis sätestas Kolonni liikmete reeglid, uute liikmete vastuvõtu, liikmemaksu ja Kolonni sisepoliitika. (Vt lisa 6) Teise lisana trükiti Kolonni nr. 1 liikmete nimekiri. Nimekirja pani end 18 inimest. (Vt lisa 7). Kolmanda lisana trükiti Haudade Jõulumeeleollu seadmiseks moodustatud vabatahtliku Töökolonni nimekiri ja märgiti ära aktsioonide eest vastutavad isikud. (Vt lisa 8)³⁷ 8. juulil 1988 võeti vastu otsus Kolonni nimest välja jätta sõna „noorte”. Põhjuseks, et Kolonniga oli liitunud rida eakamaid inimesi ning neid loodeti Kolonni ridadesse juurdegi saada. Kreutzwaldi pargis toimunud hääletusel, kus kohal oli 20 inimest, hääletas enamik nime muutmise poolt. Vaba-Sõltumatu Kolonn nr. 1 oli sündinud.³⁸

³⁴ Ain Saar, lk 77–78.

³⁵ VK 5291:2 Ar 1944:2 Vaba-Sõltumatu Noortekolonn nr 1 asutamise koosoleku protokoll.

³⁶ Kirjavahetus Ain Saarega 21.03. 2010.

³⁷ VK 5291:1 Ar 1944:1 Asutamise koosoleku protokollide lisad 1–3.

³⁸ Ain Saar, Aavo Savitch, Kaja Tullus, lk 81.

Foto 4. Vasakul (Kolonna juures moodustatud) Võru Skautmaleva juht Allar Abel, lippu mastinööri külge kinnitamas Ain Saar, paremal teadmata skautsalga liige, kellel oli au lipp heisata.⁴²

Foto 3. Läti iseseisvuspäeva tähistamiseks õmmeldud, hambapastaga „kaunistatud” lipp⁴¹

1.5. KOLONNI LIPPUDEST

24. detsembril 1987. aastal organiseeris Noorte Kolonn L. Koidulale pühendatud mälestusõhtu. Üritusele toodi sinimustvalge lipp, mis varastati KGB töötajate poolt.³⁹ Eelmainitud lipu õmbles Ain saare abikaasa Läti iseseisvuspäeva tähistamiseks 18. novembril 1987. aastal. 4. detsembril joonistas Ain Saar lipule valge värviga (hambapastaga) Võru vapikuuse kujutise ja sõna „WÖRU”.

Veel ühel korral võeti Kolonna poolt üles pandud, siiski veel keelatud sinimustvalge lipp, täitevkomitee esimehe Elmar Tiidu ja Munamäe sovhoosi partorg Ilmar Vene algatusel maha. Nimelt oli Kolonna liige Mia-Ly Saar õmmelnud uue lipu ja 12. juulil 1988. aastal tõmmati see Suure Munamäe vaatetornis üles.⁴¹ 14. juulil toimus Rahvarinde õhtu Kubja lauluväljakul.

³⁹ Ain Saar, Aavo Savitch, Kaja Tullus, lk 30.

⁴⁰ Vk 4430 Aj Lipu legend.

⁴¹ Ain Saar, lk 174.

⁴² Suure Munamäe tornis <http://www.noortekolonn.org/galerii/Album14.htm> (07.03.2010)

Foto 6. Kolonni esinduslipp⁴⁵

Foto 5. Kolonni võitluslipp⁴⁴. Pildistanud töö autor Võrumaa Muuseumis 03.03.2010

Pärast Rahvarinde aktivistide sõnavõtte esines mikrofonil Ain Saar, teda saatsid lippudega Võru Skautsalga liider Allar Abel ja Vabadussamba eduka taastamise eest Kolonni auliikme staatusse tõstetud Kalju Rohtlaan. Ain Saar teavitas rahvast sinimustvalge mahavõtmisest Suure Munamäe tornist ning tõstatas küsimuse, kes on lipu taasheiskamise poolt. Tõusis kätemeri. Mia-Ly Saar sai taas ülesande valmistada lipp. 15. juulil osalesid lipu heiskamisel Kalju Rohtlaan, Arvi Saar, Ain Saar ja Võru Skautsalga liikmed. Lipp jäi sel korral lehvima.⁴³⁴⁴⁴⁵

Kolonni sümboolika alla kuulub kaks eraldi lippu, võitluslipp ja esinduslipp. Võitluslipp, mida esmakordselt kasutati 1988. aastal, on mõõtmetega 960 × 1530 mm. See pärineb Eesti Vabariigi esimesest iseseisvusaajast. Lipu valmistamise aeg ja koht pole teada, arvatavasti on tegu talulipuga, mis on valmistatud puuvillasest riidest. Lipu annetas Kolonnile töö autori isa Peeter Reemann. Ain Saar kujundas lipule stiliseeritud Vabadusristi (mõõtmetega 260 mm), millel on rautatud käsi mõõgaga ning E-täht. Vabadusristi õmbles lipu mõlemale poolele Mia-Ly Saar. Lipp võeti ametlikult kasutusele „Kevadkool 88” avamisel. Lipu serval on kirjutis sissepühitsemise kohta: „Vaba-sõltumatu Kolonn Nr. 1, 20. mai 1988 Vastseliina Vallas Ortuma kü-

⁴³ Ain Saar, lk 176.

⁴⁴ Vk_5293:18 Aj 1945:1, VSK nr. 1 võitluslipp, õnnistatud 20.05 1998. a (pärit 1930.-40. aastatest).

⁴⁵ Kolonni lipp 1989, <http://et.wikipedia.org/wiki/Pilt:Kolonnilipp1989.jpg> (07.03.2010).

las Turba Talus, õpetaja Villu Jürjo.” Lipp oli kasutusel aastatel 1988–1992. Pärast seda oli lipp hoiul Ago Undritsa käes, kes on nimetatud Kolonni ametlikuks lipuhoidjaks. Praegu on lipp Võrumaa Muuseumis.

Kolonni esinduslipp on mõõtmetega 1250 × 2000 mm. See on valmistatud Helsingi liputehases. 1990. aastal õmmeldi lipule Võru õmblusettevõttes Tamula stiliseeritud valge Vabadusrist. Sellel ristil pole enam rautatud kätt mõõgaga ega E-tähte. Seda lippu on enamasti kasutatud pärast kolonni taaskäivitamist 2006. aastal.⁴⁶

2. MINU ISA PEETER REEMANN JA KOLONN

Kui Peeter Reemann Kolonniga liitus, oli ta 18-aastane. Ta ei mäleta täpselt, kuidas ta Kolonnist teada sai, aga on üpris veendunud, et kamba sõpradega Rannatarre minnes, oli neil kindel plaan Kolonniga liituda. Peeter ja Ain olid tuttavad ning nii mõnelgi korral filosofeerisid neil teemadel. Kuigi mu isa Peeter Reemann oli küll Kolonni mõttekaaslane ja toetas nende ideid, ei võtnud ta kõikidest üritustest alati osa. Paljud aktsioonid algasid tänavatelt, kus Peeter Reemann liikus teises seltskonnas ja polnud parasjagu kohapeal. Nagu ilmselt paljudel, oli ka Peetril peamiseks mõjutajaks Kolonniga liitumisel kambavaim. Perekont ei kujunenud liitumisel takistuseks, kuna oli eestimeelne. Kuigi ema natuke ikka pabistas, oli Peeter Reemann piisavalt vana, et ise oma otsused teha. Ta ei kartnud, sest tal polnud midagi kaotada. Ta käis sel ajal Täiskasvanute Gümnaasiumis, kus kooliväline tegevus ei mõjutanud õpilasi nagu tavakoolides. Tavakoolide õpilased kartsid oma käitumishinde pärast ning hullemate rikkumiste korral ähvardas neid koolist väljaviskamine. Seetõttu oli Kolonni ridades üsna vähe tavakoolide õpilasi.

Lisaks 21. oktoobri sündmustele on Peetri mällu sööbinud pilt temast ja teistest kolonlastest, kes seisis praeguse Jüri ja Vabaduse tänava nurgal. Peeter Reemann hoidis sinimustvalget lippu kõrgel pea kohal. Ta mäletab, kuidas vanemad mööda läinud inimesed peatusid lipu ees ja pisaraid valasid. Nad tänasid noori lipu hoidmise eest. Autod peatusid ja signaalitasid, tekkis isegi liiklusummik. Peeter ei mäleta täpselt, mis üritusega tegemist oli ja pakub, et see võis olla surnuaial Vabadussamba avamise päev. Kahjuks ei mäleta Peeter ka seda, kust täpselt on pärit lipp, mille ta Kolonnile anne-

⁴⁶ Ain Saar, Aavo Savitch, Kaja Tullus, lk 211.

tanud on. Nad olid vennaga kogunud eestiaegeid asju ja lipu nõnda oma kogusse saanud.⁴⁷

Veel üks huvitav lugu juhtus 1988. aasta 6. septembril, kui toimus eestlaste ja venelaste vaheline lööming Suvorovi linnaosas. Kohas, mis on oma nime saanud Suvorovi tänava järgi, mis omakorda on oma nime saanud Venemaa keisririigi väejuhi Aleksandr Suvorovi järgi, kes oli üks vähestest väejuhtidest, kelle käe all pole kaotatud ühtegi lahingut. Tema järgi on nimetatud veel teisigi tänavaid Eestis, paljude nimed on nüüdseks muudetud, kuid Võrus asuv nn venelaste linnaosa kannab rahvasuus ikka veel Suvorovi nime. (Linnaosa elanikkond koosnes valdavalt vene sõjaväelastest). Tagantjärele arvab Peeter Reemann, et lööming oli võimude poolt provotseeritud. Sooviti verist konflikti, et saaks piirata Kolonni eesrindlaste, eesotsas Ain Saare vabadust. Võimudele ilmselgelt ei meeldinud rahva vabadusele õhutamine.

Kaklus algas kuuldusest, et üks eesti poiss on venelaste käest peksa saanud. Jutt levis kulutulena ja juba varsti sõitis bussitais rahvast Suvorovisse arveid klaarima. Lepiti kokku, et peatus enne Suvorovit läheb osa rahvast bussist maha ja läheneb teiselt poolt. Venelased juba ootasid eestlasi, mis on üks põhjustest, miks arvatakse, et tegu oli provokatsiooniga (seda oleks olnud võimatu ette teada ilma informaatoriteta). Hiinalinna (nii nagu Suvorovit noorte suus tollal kutsuti) elanikud olid end juba püsside ja süütepudelitega varustanud. Asi oleks võinud minna inetuks, kuid üks venelane läks teise venelase visatud süütepudelist põlema. Korraga rahvas ehmatas ja algas suurem sagimine. Peeter mäletab üht või kaht lasku ja tänab õnne, et lasud kedagi ei tabanud. Suur verine kähmlus, mida ilmselt loodeti, jäi ära. Sellegipoolest süüdistasid võimud Ain Saart mässu organiseerimises. Peeter Reemanni sõnul polnud Ain Saarel asjaga mingit pistmist, sest Ainile rääkis kuulujutust, et keegi eestlane pekka on saanud, just Peeter. Ain oli küll kohal, kuid tema korraldatud see kaklus polnud. Nädal või rohkem hiljem läks Peeter oma algatusel viie-kuue kaaslasega miilitsasse tunnistama. Ta üritas miilitsale seletada, et Ainil polnud kaklusega pistmist, kuid tema tunnistusi ei võetud kuulda.⁴⁸

Tol ajal ajakirjandus kaklust ei kajastanud. A. Saar lahkus pealesunnitult vabatahtlikult riigist.⁴⁹ Ain Saar asus elama Rootsi, kus ta elab siiani. Hiljem

⁴⁷ Peeter Reemanni (2. oktoober 1969, Võrumaa, sepp) mälestused, üleskirjutatud 05.10.2009.

⁴⁸ Peeter Reemanni (2. oktoober 1969, Võrumaa, sepp) mälestused, üles kirjutatud 05.10.2009.

⁴⁹ VK 5293:15 Ar 1946:15 Kaile Kabun. Ain Saar: kõiki kolonni liikmeid ühendas usk, lootus, armastus. – Tööraha Elu, 1997, 18. oktoober.

tehes. "Sel ajal olid kõik asjad väga demokraatlikult, sekretär Mäkinen pannis, hommikul ringi, võõrit ka militsat, et ei saa hakkama, ku isegi kahe kindraliga, nad tulid Venemaalt. Mind kutsuti nende

rühma ülem Osis vabastada kõigist muudest kriminaalstajadest.

Eeluurimisel tehti kindlaks, et 6. septembril kakkese põlvus peitus nädal aega varem toimunud vabariikluses. Nihelt läksid 31. augusti õhtul mõned noored linnas karvupidi kokku, ent

Pekka Erelt, Lööming Suvorovi tänaval. – Eesti Ekspress, 2008, 11. september.

on sündmusest kirjutanud Eesti Ekspress 2008. aastal. Välja on toodud kokkupõrke skeem KGB uurimistoimikust (vt lisa 9). Artiklis räägitakse siiani õhus rippuvast küsimusest: kas tegu oli provokatsiooniga? Ei maksa unustada, et just paar päeva hiljem, 9. septembril 1988. aastal algas Tallinnas EKP Keskkomitee pleenum, mis märkis partei selget kursimuutust. Süüdlasi ei leitud ning keegi ei saanud karistada. Kriminaalasi lõpetati kuriteo koosseisu puudumise tõttu.⁵⁰

Pildil kõige ees autori isa Peeter Reemann, pilt on tehtud 23. juunil 1988, mil Võru kalmistul toimus Kolonni poolt renoveeritud Vabadussamba avamine, peale mida suunduti Kolonni jaanitulele Roosisaarel. Pilt on tehtud ilmselt rongkäigus kalmistult linna ja ei ole kuidagi seotud sündmustega Suvorovi linnaosas.

⁵⁰ Pekka Erelt. Lööming Suvorovi tänaval. – Eesti Ekspress, 2008, 11. september.

Küsimusele, miks Kolonni tegemisi vähe tähtsustatakse ega ei mäletata, arwab Peeter põhjuseks olema selle, et Kolonni liikmed olid julged ja avameelsed inimesed, mis tänapäeval on iseenesest väga hea loomujoon, kuid 1987. aastal peeti hallist massist erinemist veidraks. Mõnedele on veel tänapäevalgi jäänud kolonlastest mulje kui pahadest. Kolonni kuulus ka mitmeid punkareid. Tegelikult olid nad lihtsalt julged inimesed, kes ei kartnud oma reputatsiooni pärast.⁵¹

3. TAHTEVÄLJENDUSPÄEV

Võrulaste tahteväljenduspäeva hakati Kolonni taas kokkukutsujate Ain Saare ja Aavo Savitschi ettepanekul tähistama 21. oktoobril. Esimene üritus toimus 2007. aastal, mil Kolonn tähistas 20. juubelit. Just tänu sellele üritusele ja oma isa Peeter Reemanni seotusele Kolonniga sai töö autor teada Vaba-Sõltumatust Kolonnist nr. 1. Kui isa mind endaga kaks aastat tagasi toimunud juubeliüritustele ja tahteväljenduspäevale kaasa kutsus, oli Kolonni ajalugu minule täiesti tundmatu. Päevakava oli väga huvitav ja tegus. Päev algas jumalateenistusega Katariina kirikus, seejärel tutvustasid Kaja Tullus, Aavo Savitsch ja Ain Saar oma koostöös valminud ajalooraamatut „Võru veri ei värise” ja jagasid autogramme. Öhtune mälestusmiiting surnuaial oli igati korda läinud, kohale tuli oodatust rohkem inimesi. Üheskoos marssis mitmesajapealine tõrvikutuledes rongkäik linna poole. Linnas oli rongkäigule vastu tulnud palju inimesi. Kesklinnas pidas pidupäeva auks kõne president T. H. Ilves. Oma kõnes rääkis ta julgusest, mida nõudis 1987. aastal ettevõetu ning arutles selle üle, mida on noortel tollasest südikusest õppida.⁵² President T. H. Ilves ütles: „Täna 20 aastat tagasi toodi esimest korda üle aastakümnete avalikul massiüritusel välja Eesti sinimustvalge lipp. Sүgis 1987 ei olnud veel Laulva revolutsiooni sүgis, veel ei olnud võõrvõim oma jõhkruses kuhugi kadunud. Võõras vägi oli veel Eestis. KGB ei kartnud veel midagi ega kedagi, nende arhiivid olid veel Eestis. Aga Võru noored julgesid korda teha Vabadussõjas langenute hauad, mida okupatsioonivõim oli pүüdnud maata pүhkida. Ja Võru noored julgesid Vabadussõja kangelasi avalikult mälestama tulla. Ja paljude nende emad-isad julgesid neid selles

⁵¹ Peeter Reemanni (2. oktoober 1969, Võrumaa, sepp) mälestused, üles kirjutatud 05.10. 2009.

⁵² Vabariigi President Võru keskväljakul 21. oktoobril 2007, <http://www.president.ee/et/ametitegevus/kõned.php?gid=102997> (07.03.2010).

kõiges toetada. Lõuna-Eestist kokku kogutud miilitsameeste ahelik, kes pidi tõkestama tee õhtusele Võru kalmistule, osutus liiga nõrgaks noorte julguse ja uljuse ees. See ahelik lagunes laiali nagu lagunes varsti ka impeerium, mis oli Eesti Vabariigi ligi pool sajandit varem okupeerinud. Nii kujunes 21. oktoober 1987 jõuliseks ja mõjusaks tahteväljenduspäevaks.” (Vt lisa 10)

Pärast seda toimus pidu kultuurimajas Kannel, kuhu olid kutsutud Kolonni liikmed ja sõbrad. Töö autorit hakkas Kolonni tegevus niivõrd huvitama, et mõne kuuga olid läbi loetud mõlemad Kolonni kohta ilmunud raamatud („Võru veri ei värise”, „Aksioonide aeg”).

Järgmise aasta (2008) tahteväljenduspäeva 21. oktoobrit ootas juba suure huviga. Sel korral oli rahvast palju vähem kui 2007. aastal – Kolonni juubeliaastal.

2009. aasta tahteväljenduspäev oli tihedama päevakavaga. Päev algas kell 13.00 Võrumaa Muuseumis konverentsiga „Elav ajalugu”. Konverentsil esinesid Okupatsioonide muuseumi juhataja Heiki Ahonen, noorsootöötaja kapten Harri Henn, Võrumaa Muuseumi peavarahoidja Artur Ruusmaa, Vaba-Sõltumatu Kolonn nr. 1 asutaja ja esimene juht Ain Saar, koduloolane Valdur Raudvassar ning õpilane Marleen Reemann. Töö autorist sai 2010 aasta suvel Kolonni uus noor juht ja edasiviija. Selle tiitli andsid talle Kolonni juhatuse liikmed hea meelega, kuna huvi Kolonni ja selle edasiviimise vastu oli selgelt arusaadav ning Võrus elava noorena on töö autoril lihtsam Kolonniga seotut korraldada ja läbi viia.⁵³

KOKKUVÕTE

Kolonni alguseks võib lugeda 9. oktoobrit 1987. aastat, kui Ain Saar, Argo Männimets ja Meelis Ivask otsustasid oma uljuses Punaarmeele nii-öelda hambaid näidata. Nad otsustasid korradada Vabadussõjas langenud sõdurite hauad ja korraldada langenute austamiseks miitingu. Koristustööd kalmistul äratasid huvi nii noortes kui ka vanades ja loomulikult KGB-s. Miitingu korraldamiseks noored luba ei saanud, kuid oli juba hilja, info oli üle linna levinud kulutulena ja ka poisid ise soovisid alustatu siiski lõpule viia. Info levis veelgi, kui KGB hakkas tegema kihutustööd, levitades koolides ja kõikvõimalikes asutustes keeldu 21. oktoobri miitingus osalemiseks. Suures osas tänu KGB propagandamasinale kogunes 21. oktoobri õhtul kalmistule ligi 3500 inimest. Selline käitumine ja jul-

⁵³ Kirjavahetus Ain Saarega 21.03.2010.

ge vastuhakk näitas, et võrulaste veri tõepoolest ei värise. Üheskoos tungiti läbi korrakaitstjate ahelikust, mis kalmistut piiras. Võimumeestel ei jäänud muud üle kui lihtsalt ümbritsevat häämingus jälgida. Sellisele rahvamassile vastu ei saadud. Samal üritusel toodi välja keelatud sinimustvalge. Paljud Kolonni liikmed said ürituse organiseerimise eest karistada. Kuna ajad olid muutunud, ei saadud kedagi vangilaagrisse nagu nõukogude võimu algusaastail, vaid karistuseks oli rahaline trahv 10–30 rubla. Trahvide tasumiseks tehti Kolonni liikmete seas korjandus ja tegelikult said karistatud oma raha tagasi.

Lipu julgusid Kolonni liikmed veel mitmel korral rahva sekka tuua. Tänu neile pandi sinimustvalge lipp lehvima ka Baltimaade kõrgeimasse tippu, Suure Munamäe torni.

Töö autori isa Peeter Reemann liitus Kolonniga selle ametliku loomise päeval. Liitudes oli ta 18-aastane ja tema vanemate eestimeelsuse tõttu polnud ka neil midagi Peeter Reemanni liitumise vastu. Võimudel polnud teda millegagi hirmutada, et too Kolonnist lahuks, kuna Täiskasvanute Gümnaasiumist, kus Peeter Reemann toona õppis, ei visatud kedagi niisama lihtsalt välja. Samuti ei karistatud seal õpilasi nagu tavakoolides.

Üheks huvitavaks sündmuseks kujunes venelaste ja eestlaste vaheline vastasseis Võru Suvorovi linnaosas, mis oleks võinud väga traagiliste tagajärgedega olla, kuid õnneks oli õnnetus see, mis halvima ära hoidis. Suure tõenäosusega oli tegemist võimude provokatsiooniga.

Tänu Peeter Reemanni juttudele Kolonnist huvitus selle tegevusest ka töö autor. Kui Kolonni asutamisest möödus 20 aastat, otsustati Kolonni taas kokkukutsujate Ain Saare ja Aavo Savitschi ettepanekul hakata tähistama igal aastal 21. oktoobril võrulaste tahtväljenduspäeva. Seda on nüüdseks peetud juba kolm järjestikust aastat. Sel päeval meenutatakse võrulaste südikust ja julgust astuda vastu nõukogude võimule ja võõrriigi okupatsioonile. Kolonni liikmete eesmärk on muuta tahtväljenduspäeva tähistamine Võrus traditsiooniks.

Kolonn ja käesoleva töö koostamine on töö autorile andnud uhkuse olla eestlane ja võrulane. Töö autoril on tekkinud huvi Võru linna ajaloo vastu. Kuigi Kolonni põhiaktisioonid jäävad 22 aasta tagustesse aegadesse, osaleb töö autor Kolonni tegemistes võimaluste piires ka edaspidi.

Tänan oma isa Peeter Reemanni, kes on minuga jaganud oma ideid ja mälestusi ja tekitanud minus huvi minu sünnilinna ajaloo vastu. Tänan Ain Saart, kes oli lahkelt valmis mind aitama ja vastama minu kõige rumalamatelegi küsimustele, samuti Argo Männimetsa, kes võttis vaevaks lisada minu tööle omapoolsed kommentaarid. Tänan Võrumaa Muuseumit lahke koostöö eest ning juhendajat õpetaja Helle Ruusmaad.

LISA 1

LISA 2

KAPC

VABA-SÖLTUMATU NOORTEKOLONNI Nr. 1

Asutavakogu nimekiri.

1. Ain Saar *AS*
2. Meelis Ivask *Meelis*
3. Raul Koppel *Raul*
4. KaJo Tallus *Tallus*
5. Tiina Zukevits *Zukevits*
6. Eve Zukevits *Zukevits*
7. Enna Raudpuu *Raudpuu*
8. Aiger Kuus
9. Marge Elmre
10. Kadi Kuus *Kuus*
11. Jaanus Krusmas

Asutava kogu otsusega 13. Detsembril 1987a. viiakse 20. detsembril 1987. läbi Kolonn Nr. 1 asutamis koosolek. Koosolek toimub Kohvik-sõõklas "Rannatare" kell 16.00

- Kavas. I. Vaba-sõltumatu noorte kolonni nr. 1 põhikirje arutelu ja kinnitamine.
II. Liikmete kinnitamine, uute liikmete vastuvõtt.
III. Lydia Koidula mälestusõhtu läbiviimine.
IV. Basise tegevuskava paikapane.
V. Valimiste läbiviimise korraldamine
VI. Uue koosoleku määramine.

Asutavakogu Juht.

Sekretär.

AS
Kuus
A. Saar

Vaba-Sõltumatu Noortekolonn nr. 1 asutava kogu nimekiri (VK 5291:1 Ar 1944:1 Vaba-Sõltumatu Noortekolonn Nr. 1 asutava kogu nimekiri).

LISA 3

KAP

Vaba - Sõltumatu Noorte Kolonn nr.1

ASUTAMISE KOOSOLEKU PROTOKOLL:

Koosolek toimus 20.detsembril 1947 algusega kell 16.30
 Vabariikliku Restaureerimisvalitsuse Võru jaoskonna ruumides.
 Osavõtjaid 23. Koosoleku juhatajaks valiti Ain Saar.

Koosoleku päevakord:

- 1) Põhikirja projektiga tutvumine, selle kinnitamine.
- 2) Volikogu valimine
- 3) L. Koidula mälestusõtu korraldamise küsimus.
- 4) Jooksvad küsimused.
- 5) Uue koosoleku määramine.

- 1) Ain Saar tutvustas Kolonni nr.1 põhikirja projekti. Ühiselt täiendati projekti. Otsustati kinnitada põhikiri, tehes parandusi.
 1. Punktis 2 välja jätta sõna "rahvusest" noored. Punktis 2 uus parandatud variant-Kolonn nr.1 on vabatahtlik organisatsioon, kes ühendab EESTI noori ja aitab tugevada rahvusliku ühtekuuluvustunnet.
 2. Punktis 5 - kui keegi tahtlikult tegutseb Kolonni nr.1 põhikirja vastaselt, arvatakse ta Kolonnist välja.
 Põhikirja sellise kuju (lisa 1) poolt hääletas 20 isikut, vastu hääli polnud. Otsustati, et Üldkogu võib Kolonni nr.1 tegevuse käigus vastavalt vajadusele täiustada või koguni muuta põhikirja. Kõik põhikirja poolt hääletanud astusid ka kolonni liikmeiks. (lisa)
- 2) Volikogusse otsustati valida esialgu 7 liiget. Kandidaate seati üles 10. Salajasel hääletusel saadud hääled-

Ain Saar 20 häält

Kadi Kuus 19 h.

Raivo Paas 18 h.

Kaja Tullus 17 h.

Raul Koppel 17 h.

Peeter Reeman 13 h.

Marko Kõobi 11 h.

Anti Nearing 3 h.

Tiina Zukevits 9 h.

Enna Raudpuu 9 h.

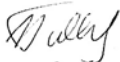
VOLI KOGU

Vaba-Sõltumatu Noorte Kolonn nr. 1 asutamiskoosoleku protokoll (VK 5291:2 Ar 1944:2 Vaba-Sõltumatu Noorte Kolonn nr. 1 asutamiskoosoleku protokoll.)

-2-

- 3) L.Koidula mälestusõhtu otsustati läbi viia 24.dets kell 22.00
pargis. Muudatusi põhiprogrammis ei tehtud.
- 4) Korjendus 24.oktoobri sündruse salatrehvide hüvituseks.
Jõulude tuleku puhuks määrati vabatahtlikest töökolonn
haudade (Vabadus sõjas langenute) korrastamiseks. (lisa 3)
Korjati allkirju stalinismiohvrite mälestusmärgi rajamise poolt
- 5) Järgnev koosolek saab olema 26.dets.kell 17.00. Kogunetakse
kohvikus "Rannatare"
- Koosolek lõppes kell 17.30. Samas viidi läbi I Volikogu koosolek.

Protokollis

K.Tullus

Koosolekut juhatas

A.Saar

LISA 4

LISA, I

Vaba-Sõltumatu Noorte Kolonni Nr.1

PÕHIKIRI.

I. Kolonn nr.1 on vaba ja sõltumatu noorte organisatsioon, kes ühendab rahvusliku kultuuri ja ajaloo-huvilisi noori.

Kolonni nr.1 tegevus peab igati kassa aitama EESTI Muinuskaitse Seltsi eesmärkide saavutamisele, eesmärgi tegutseda Kolonn nr.1 EESTI Muinuskaitse Seltsi juures, ent säilitab täieliku autonoomia ja sõltumatuse.

II. Kolonn nr.1 on vabatahtlik organisatsioon, kes üheneb EESTI noori ja aitab tugevdada rahvuslikku ühtekuuluvust tunnet. Selleks hakkab Kolonn korraldama talgud ajaloo ja kultuurilooliselt tähtsates kohtades, säilitamises või koguni taastamises. Ühtlasi viiakse läbi kultuuriüritusi, dispuute, kohtumisi, konkursi ajalooliste isikute ja ~~999999999999~~ sündmuste tähistamist. Kolonn nr.1 annab oma panuse EESTI looduse kaitsmises ja säilitamises. Selleks aidatakse ühiskondlikus korras kohalikku metsamajandit.

III. Kolonni nr.1 kultuurielu, töö ja saavutuste kajastamises hakkab organisatsioon välja andma oma häälekandjat "Avalik Arvamus". Infobyulletenis "Avalik Arvamus" avaldatakse noorsoo probleeme, avalikke kirju, kommentaare ja sotsiaalse elu külgi. "Avalik Arvamus" peab kujunema tõeliselt demokraatlikuks häälekandjaks noortele.

IV. Kolonn nr.1 tegevusprogrammi täitmisel on järgmised vahendid:

- 1) Sisseastumise ja liikmeks.
- 2) Kolonni majandus tegevuse ja tema poolt tehtavate kultuuri-ürituste tulud.
- 3) Ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide ning kodanike vabatahtlikud aeked.
- 4) Siht korjandused.
- 5) Muud laekumised.

V. Kolonn nr.1 liikmeiks võivad astuda kõik põhikirja tunnistavad isikud, kelle suusõnalise sisseastumispalve arutab Vanematekogu. Kõigil kolonni liikmel on õigus liikmekaardile, mis tagab tasuta sissepääsu ~~Võõr/14~~ organisatsiooni poolt korraldatavatele üritustele. Kolonni liikmel on õigus osaleda juhtorganite valimises ja olla ise neisse valitud. Kolonni liikmel on õigus organisatsiooni lahkuda vabatahtlikel alustel, tehes avaldus Vanematekogule, välja astumise avaldus rahuldatakse hiljemalt kahe päeva jooksul. Kui keegi tegutses Kolonni nr.1 põhikirja vastaselt, arvatakse ta kolonnist välja.

VI. Kolonn nr.1 kõrgeimaks võimuorganiks on vanematekogu, kelle eesotsas ~~9999~~ on juht. Üldkogu valib volikogu ja volikogu Vanematekogu.

Asutamiskoosoleku protokolli lisa 1 (VK 5291:1 Ar 1944:1 Asutamiskoosoleku protokolli lisa 1).

Vanematekogu annab oma tegevusest aru üldkogule. Vanematekogu
otsest tegevust kontrollib Volikogu. Vanematekogu ja Volikogu
tagandamist saab nõuda üldkogu, mille puhul korraldatakse uued
valimised.

Vebe-Sõltumatu Noorte Kolonni nr.1 põhikiri on kinnitatud ja läb
vaadatud 1987. aasta 20. detsembril.

LISA 5

20.Dets.toimunud Vaba-Sõltumatu Noorte Kolonni Nr.1
Asutamiskoosoleku lisa.

LISA. II

Kolonni Nr.1 liikmetenimekiri:

1.Ain Saar	1968.8.8	VRV Võru osak. Võru Tartu	28 a-10
2.Marko Kõöbi	1970.1.8	VGJ	Kreutzvaldi 21-10
3.Kadi Kuus	1970.9.16		Paju 20-50
4.Peas ,Raivo	1951.5.18	Trt.TK Ehitus.os.	Kreutzvaldi 73
5.Erik Härma	1971.8.6.	E.V.TEN.ERJ	Vilja 4-50
6.Roman Udstov	1968.11.21.	PAK	Lenini 30b-48
7.Anti Meering	1971.3.21.	VGJ	Lenini 20-3
8.Henri Measik	1969.4.6.	VGJ	Luha 13-36
9.Terje Madissoo	1970.1.28.	õpilane.	Vilja 22-70
10.Peeter Reeman	1969.2.10.	Kaubabees	Vilja 22-70
11.Raul Koppel	1970.3.12.	VGJ	Kreutzvaldi 57 a-5
12.Eve Zukevits	1971.8.30.	Side	Lenini 13-1
13.Mina Zukevits	1972.8.11	Haigla	Lenini 13-1
14.Kaja Tullus	1964.2.2.	T.K."Täht"	Kooli tee 3-24
15.Enna Raudpää	1969.9.05.	VI Lpk.	Kooli tee 3-24
16.Kristi Kuklane	1971.7.13.	õpilane	Vilja 22-88
17.Üllispuu Valeri			
18. Klaupe Isak			

20.Detsember 1987

Protokollis :

Koosoleku juhataja:

K.Tullus

A.Saar

Asutamiskoosoleku protokollis lisa 2 (VK 5291:1 Ar 1944:1 Asutamiskoosoleku protokollis lisa 2.)

LISA 6

20.Dets.toimunud Vaba-Sõltumatu Noorte Kolonni Nr.1

Asutamis koosoleku lisa.

LISA. III

Haudade Jõulumeeleollu seadmiseks moodustatud vabatahtlik
Töökolonn.

1.Valeri Prillipuhov	vastutav.
2.Mapko Kõõbi	vastutav.
3.Henri Maasik	
4.Anti Neering	
5.Raul Koppel	
6.Kristi Klampe	
7.Eve Zukevits	
8.Tiina Tzukevits	
9.Kristi Kuklane	

20.Detsember 1987

Protokollija

K. Tullus

K.Tullus

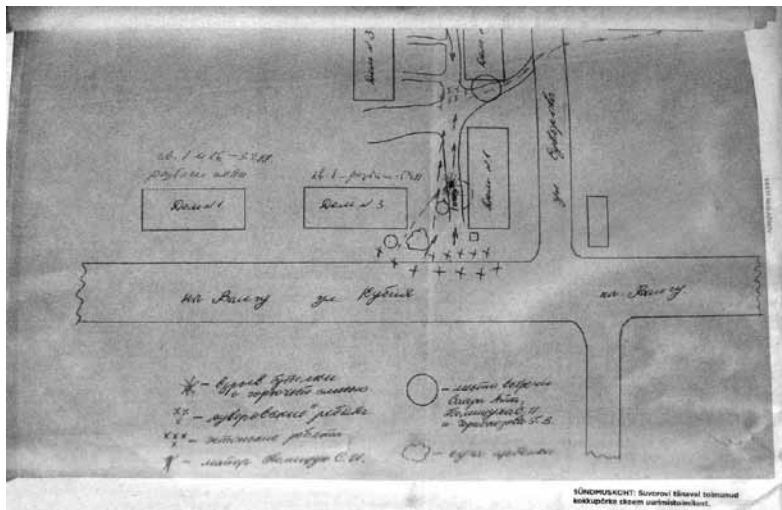
Koosoleku juhataja

A. Saar

A.Saar

Asutamiskoosoleku protokollis lisa 3 (VK 5291:1 Ar 1944:1 Asutamiskoosoleku protokollis lisa 3.)

LISA 7

Suvorovi tänaval toimunud kokkupõrke skeem KGB uurimistoimikust (Pekka Erelt, Lööming Suvorovi tänaval. – Eesti Ekspress, 2008, 11.september).

LISA 8

VABARIIGI PRESIDENT VÕRU KESKVÄLJAKUL
21. OKTOOBRI 2007

Hea Võru rahvas, lugupeetav hr Ain Saar, head Võru Sõltumatu Noortekolonni Nr 1 liikmed, austatav linnapea, austatav vabadusvõitleja hr Enn Tarto.

Just täna ja just siin on põhjust rääkida julgusest.

Sest see oli ju julge – tõeliselt julge – samm, mille Võru noored astusid 20 aastat tagasi. Täna 20 aastat tagasi toodi esimest korda üle aastakümnete avalikul massiüritusel välja Eesti sinimustvalge lipp. Sügis 1987 ei olnud veel Laulva revolutsiooni sügis, veel ei olnud võõrvõim oma jõhkruses kuhugi kadunud. Võõras vägi oli veel Eestis. KGB ei kartnud veel midagi ega kedagi, nende arhiivid olid veel Eestis. Aga Võru noored julgesid korda teha

Vabadussõjas langenute hauad, mida okupatsioonivõim oli püüdnud maa-tasa pühkida. Ja Võru noored julgesid Vabadussõja kangelasi avalikult mälestama tulla. Ja paljude nende emad-isad julgesid neid selles kõiges toetada. Lõuna-Eestist kokku kogutud miilitsameeste ahelik, kes pidi tõkestama tee õhtusele Võru kalmistule, osutus liiga nõrgaks noorte julguse ja uljuse ees. See ahelik lagunes laiali nagu lagunes varsti ka impeerium, mis oli Eesti Vabariigi ligi pool sajandit varem okupeerinud. Nii kujunes 21. oktoober 1987 jõuliseks ja mõjusaks taiteväljenduspäevaks.

Mida on Võru noorte tollasest südikusest täna õppida?

Esiteks: kui inimesed julgevad julged olla, siis hakkab impeerium murenema kuni pudeneb tükkideks.

Teiseks: iga võõra võimu või koduse diktaatori vastupanu murdub lõpuks, kui allasurutud rahvas lõpuks tõesti ärkama hakkab.

Kolmandaks: tuleb endal julge olla. Tuleb julge olla ka siis, kui see julgus näib paljudele vaid arutu uljusena.

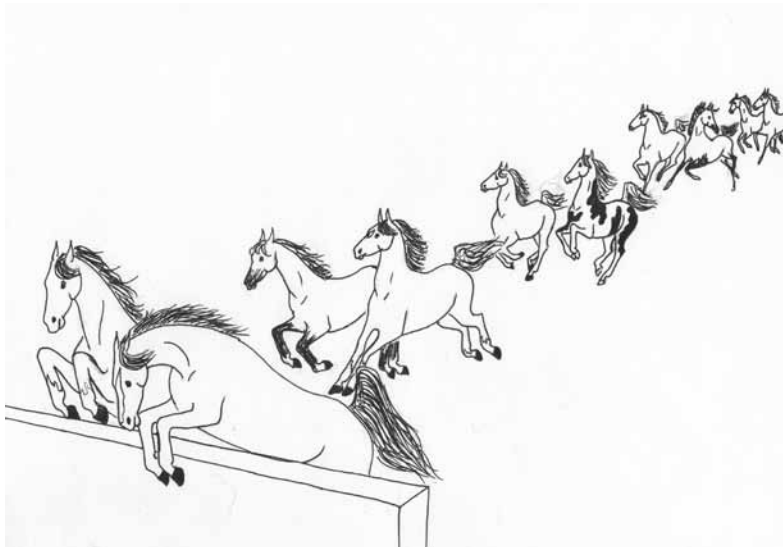
Ma tean, et täna on siin neidki, kes tulid Võru kalmistule ka 20 aastat tagasi. Ma tänan teid selle julguse eest! Sest te tõestasite, et võõrvõim ei olegi nii tugev, et võõrvõimu mundriahelikud ei suuda teid kinni pidada. Te andsite lootust, et vabadus on tulemas.

Veel kord – ma tänan teid!¹

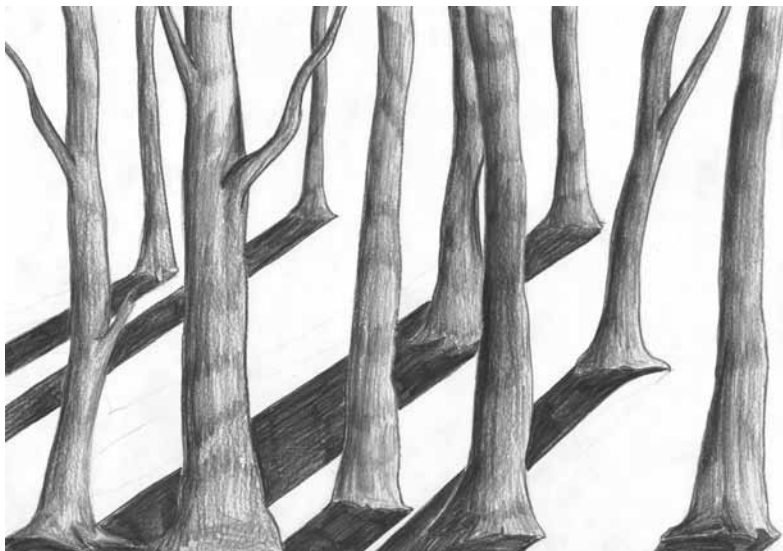
¹ Vabariigi President Võru keskväljakul 21. oktoobril 2007, <http://www.president.ee/et/ametitegevus/kõned.php?gid=102997> (7.03.2010).

KIRJANDUS JA ALLIKAD

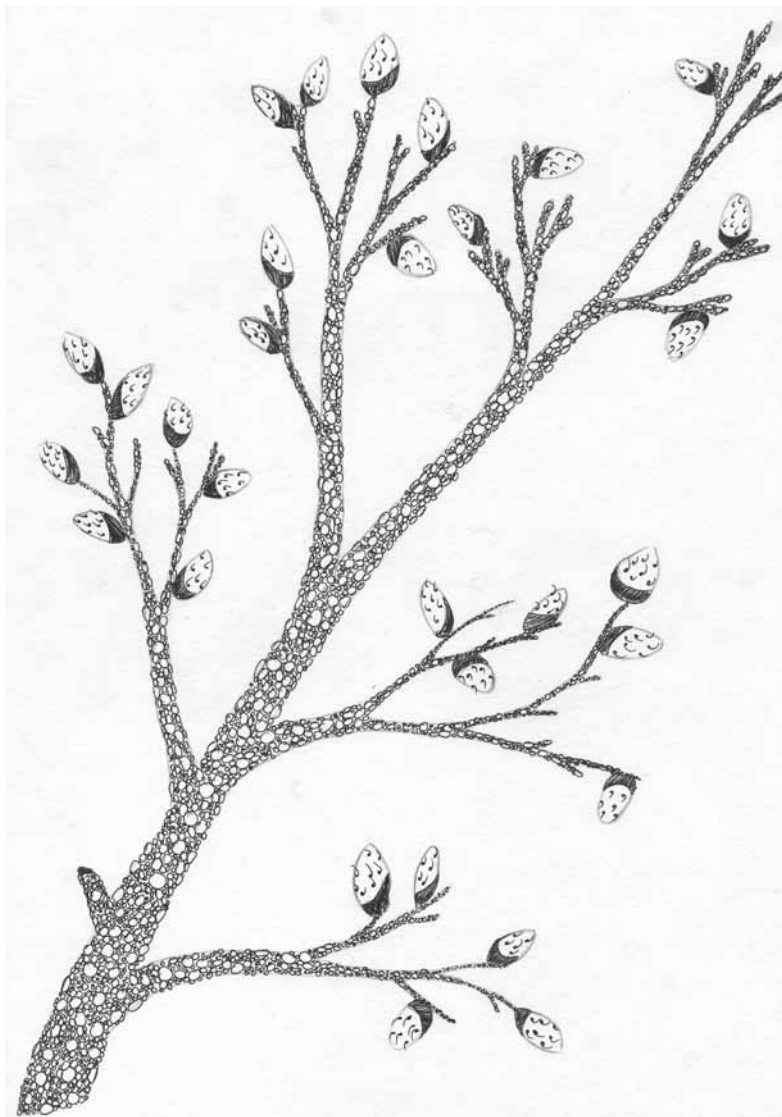
- VK 3572:26 Uno Kruusimaa. Mida huligaanitsejatega ette võetakse? – Tööräha Elu, 1987, 5. november.
- VK 3572:26 Heini Kasesalu. Huligaanitsemine mõisteti hukka. Karin Ladvä. Käisin ise, kutsumata. – Tööräha Elu, 1987, 24. oktoober.
- VK: 3572:26 Paul Kaldre. Vähem valet, seltsimehed! – Tööräha Elu, 1987, 28. november.
- VK 5293:15 Ar 1946:15 Kaile Kabun. Ain Saar: kõiki kolonni liikmeid ühendas usk, lootus, armastus. – Tööräha Elu, 1997, 18. oktoober.
- VK 5293:11 Ar 1946:11 8. sept 1988 (Kanada Eesti leht, lehe nimi teadmata).
- VK 5291:1 Ar 1944:1 Vaba-Sõltumatu noortekolonn nr. 1 asutava kogu koostamise protokoll.
- VK 5291:1 Ar 1944:1 Asutamiskoosoleku protokollide lisad 1–3.
- Vk 4430 Aj Lipu legend.
- VK_5293:18 Aj 1945:1, VSK nr.1 võitluslipp, õnnistatud 20.05.1998. a (pärit 1930–40 aastatest).
- VK 5292:1 Ar 1945:1 Avalik Kiri Tanel Luugale.
- VK 5291:1 Ar 1944:1 Vaba-Sõltumatu Noortekolonn Nr. 1 asutava kogu nimekiri.
- Pekka Ereht. Lööming Suvorovi tänaval. – Eesti Ekspress, 2008, 11. september.
- Peeter Reemanni (sündinud 2. oktoober 1969, Võrumaa, sepp) mälestused, üles kirjutatud 05.10.2009.
- Kirjavahetus Argo Männimetsaga 16.03.2010.
- Kirjavahetus Ain Saarega 03.03.2010.
- Kirjavahetus Ain Saarega 21.03.2010.
- Ain Saar, Aavo Savitch, Kaja Tullus. Võru veri ei värise. Tallinn, 2007.
- Ain Saar. Aktsioonide aeg. Võru, 1998.
- <http://noortekolonn.org/galerii/>
- <http://et.wikipedia.org/wiki/Pilt:Kolonnilipp1989.jpg>
- <http://www.president.ee/et/ametitegevus/k6ned.php?gid=102997>

Anna Gubskaja. Dünaamiline kompositsioon, 7a.

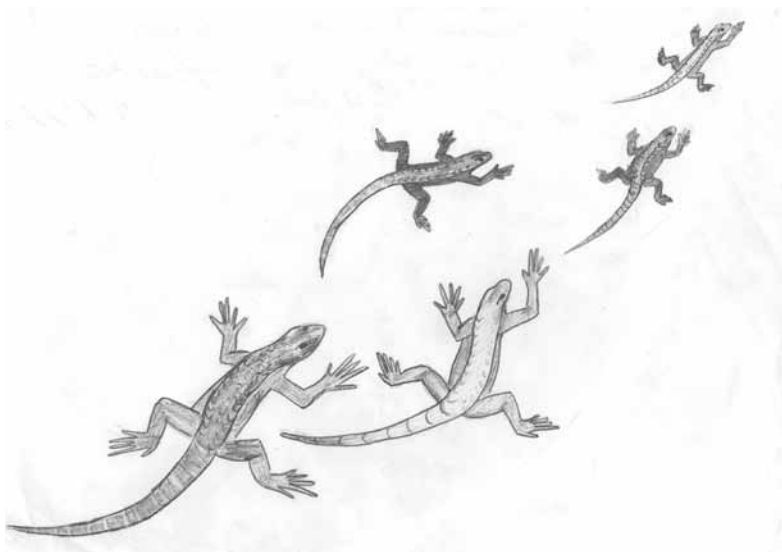
Anna Gubskaja. Puude varjud, värvipliats, 6a.

Anna Gubskaja. Pajuoks, graafika, 7a.

Anna Krupodjorova. Monokroomne maal, guašš, 6b.

Dajana Denks. Dünaamiline kompositsioon, harilik pliiats, 7b.

MARIAN KÜLAVIIR

VÕRU KREUTZWALDI GÜMNAASIUM

12. KLASS

SETUDE PEREKONNANIMED

Juhendaja: Helle Ruusmaa

SISSEJUHATUS

Käesolevas artiklis on käsitletud II maailmasõja eelses Eesti Vabariigis Petserimaal elanud setude perekonnanimede saamist 1921. aastal, analüüsitud eraldi eestikeelsete perekonnanimede seotust erinevate valdkondadega ning uuritud mõne perekonnanime saamisluhu suguvõsades põlvest põlve edasi kantud lugude alusel.

Autori jaoks lisas teemale köitvust ka enese seotus ühega setude omapärastest perekonnanimedest ning viimase kohta kuuldud legend.

Artiklis on antud ülevaade setude ajaloost, olukorrast enne perekonnanimesid, perekonnanime võtmisest nii Eestis kui ka Petserimaal. Samuti on analüüsitud, millised valdkonnad on setusid perekonnanime panekul inspireerinud. Viimaks on välja toodud mõningad perekonnanimede saamislood.

1. SETUDEST JA SETUMAAST

Setumaa on peamiselt etniliste tunnuste poolest määratletud piirkond, mille elanikkond kuulub keele poolest lõunaeestlaste hulka, usulise kuuluvuse poolest aga oma naabrite venelaste hulka.¹ Eesti Vabariigis (1920–1940) oli

¹ Sarv, V. Üheksa nimega hõim.

Setumaa iseseisev maakond (Petserimaa). Sinna kuulusid Mäe, Järvesuu, Kalda, Vilo, Irboska, Senno, Pankovitsa, Laura, Petseri, Meremäe ja Saatse vallad. Setumaa ja Petserimaa on seotud mõisted, kuna setude etnilised piirid kattuvad suurelt jaolt endise Petserimaa piiridega.

1940. aastal okupeeris ja annekteeris Nõukogude Liit Eesti Vabariigi. 15. augustil 1944. aastal eraldati 75% Petseri maakonnast Eesti NSV-st Vene NFSV-le ja sellest moodustati Leningradi oblasti Petseri rajoon. 23. augustil 1944 eraldati Leningradi oblastist ligikaudne endise Pihkva kubermangu ala, millest moodustati Pihkva oblast. Viimase koosseisu jäi ka Petseri rajoon. Eesti NSV-sse jäänud osa Petseri maakonnast likvideeriti ning liideti Võrumaaga (hiljem peamiselt Võru ja Põlva rajoonid).²

Praegu kuuluvad endisest Petserimaast Eestile vaid praegused Misso vald, Meremäe vald, Värskä vald ja Mikitamäe vald, mis jäävad Põlva- ja Võrumaale.

Aastatel 1944–1991, kui Eesti oli okupeeritud NSVL poolt, oli määratluse *Setumaa* kasutamine poliitilistel põhjustel algul keelatud ja hiljem mittesoovitav. Näiteks tuli tsensuuri nõudmisel väljaande „Setu surnuitkud” esimese köite eessõnast kõrvaldada sõna *Setumaa*, kuna see pidavat sisaldama territoriaalseid nõudmisi. Alates III Seto Kongressi toimumisest 1993. aastal on kirjakeeles paralleelselt endiste vormidega kasutusel murdekeelsed vormid *seto* ja *Setomaa*, mis tunnistavad nime omaksvõtmist ja väärtustamist. Tegelikult keelekasutuses võib leida sõna mõlemaid vorme, kuid kirjakeel kasutab endiselt vormi *setu* ja *Setumaa*, sest eesti kirjakeele reeglistik ei näe ette järgsilbis *o*-häälikut.³

1.1. SETUDE ERINEVATEST NIMETUSTEST

Setusid on ajaloo vältel tuntud väga erinevate nimedega: tšuudid, maarahvas, Pihkva eestlased, rootsi rahvas, pooleusulised, poluvernükud, kuninga rahvas, setu-rahvas, setukad, settukesed, *woola* rahvas, venelased, Petseri eestlased.

Setumaad ja selle rahvast on esmakordselt kaudselt mainitud Liivimaa kroonikas: „Ka läks Hartwic, sõjateenistuse vendade noor preester Ugandisse ja elas seal koos oma vendadega ja ristis kõik, keda ta ristimata eest leidis. Samuti läks ka senine lätlaste preester Ugandisse⁴ ja tuli Walgata-

² Vikipeedia

³ Sarv, V. Üheksa nimega hõim.

⁴ Praegused Võru-, Valga- ja Tartumaa.

balwesse⁵ Pihkva pool ning ristimise sakramendi pühitsemisega kõigis nende kõige äärmistes külakestes avas neile ristiusu ja, viinud ristimise lõpule, pöördus Liivimaale tagasi.”⁶

Idaslaavlastel ja laplastel on seda väikest rahvast tundnud tšuudi nime all, mis pärineb sõnast *tšužoi* 'võõras'⁷, samuti elasid nad *Tšudskoje ozero* ('Peipsi-Pihkva järve') kaldal.

13. sajandil olid saksa ordurüütlid vallutanud eestlaste maa ja asusid elama tugevasti kindlustatud linnustesse. Väljaspool neid elavad hõimud olid mitesakslased, kelle peamine tegevusala oli põllumajandus, ning neid hakati kutsuma maarahvaks (sks *Landlente*). Kagu-Eesti idaosa elanikud seletasid veel 1848. aastal: „Meie oleme maarahvas, aga kummardame vene-värki jumalat.” Nende keel oli vastavalt *maa kiil*.⁸

Pärast 1242. aastal Peipsi järvel toimunud Jäälahingut jäi kagueestlaste idarühm poliitiliselt Pihkva vürstiriigile ja usuliselt kreekakatoliku kirikule. Vaid lühikeseks ajaks pärast 1629. aastat sai Pihkva järve läänerannik Rootsi kuninga osaks. Põhjasõja (1700–1721) käigus läks Eestimaa taas Vene tsaaririigi valdusse. Tsaari-Venemaa administratiivjaotuse põhjal hakati kagueestlaste idarühma nimetama Pihkva eestlasteks (sks *Pleskauscher* / *Pleskauer Esten*, vn *Pskovskije estontsõ*). Kagu-Eesti elanikud on iseendid määratlenud ka kui *roodzi rahvas* või *roodzi vangi*. Nende nimetuste taga kumab uskumus, et see osa maarahvast on pärit Rootsi kuninga aladelt Lõuna-Eestis (Ugandist) ja saanud Pihkvamaal vabaks saksa mõisnike pärisorjusest. Kagu-Eesti maarahva idapoolse osa keelt on nimetatud vanaks puhtaks setu murdeks ehk rootsi seto keeleks.⁹

Omapäraseid nimetusi tõi kaasa kagueestlaste suhe kirikusse. Petseri kloostri asutamise järel 1473. aastal allutati ümberkaudsed elanikud vene apostliku õigeusu kirikule ja neist said kloostrialupojad. Vene rahvusest koguduse liikmeid nimetati seal õigeusklikeks (*pravoslavni*), muust rahvu-

⁵ Walgatabalwe all on arvatavasti mõeldud Vastseliina-Setumaa piirkonda: lähtudes 17. sajandini säilinud kohanimest Walgepallo ehk Wallekoballo, on kroonikas Walgatabalwet püütud kokku viia Kivi küлага Vastseliinas, kus vastava nimega kaevukoht asus. Teisalt võib Wagatabalwet kokku viia Põlva-Räpina-Setumaa piirkonnaga ning mööndes ühtlasi võimalikku seost kohanimede vahel, võib seda pidada Ugandi kagupoolseimaks kihelkonnaks (isegi omaette maakonnaks), sest kroonika järgi näib ta olevat hõlmanud mitmeid külakesi.

⁶ Henriku Liivimaa kroonika, lk 219.

⁷ Reissar, L. Setumaa läbi sajandite: Petserimaa, lk 18–19.

⁸ Sarv, V. Üheksa nimega hõim.

⁹ Sarv, V. Üheksa nimega hõim.

sest koguduse liikmeid aga pooleusulisteks (*poluvernik, põlawertsik, põlwer-nik*). Venekeelne sõna *pravoslavnoi* sisaldab endas ka tähendust 'slaavlasena sündind, õige slaavlane', mistõttu õigeusu kiriku juurde kuuluvad eestlased olid juba sünnipära tõttu ainult osaliselt ortodoksid. Nimetuse levimisele aitas kaasa kagueestlaste, eriti naiste vene keele mitteoskamine ja omaette hoidmine kiriku liturgilisel jumalateenistusel.¹⁰

Kagu-Eesti kreekakatoliku usku Vene tsaaririigi talupojad nimetasid ise endid kuninga rahvas või *woola* rahvas. „Daher die Poluwerniken sich selbst nicht Settukesed nennen, sondern am liebsten und weil sie grössten-theils Kronsbauern sind: Köningsvolk, freies Volk.” (’Kuna pooleusulised ennast ise setukesteks ei nimeta, vaid meelsamini – ja kuna nad suuremalt jaolt kroonitalupojad on – Kuningarahvas, vaba Rahvas’) Siinkohal tuleb li-sada, et *kuni(n)gass* on olnud ka vene tsaaride nimetuseks. Seega vastandas suhteliselt vaba rahvas end mõisaorjuses elavatele talupoegadele.¹¹

Pihkva kubermangu vene haritlaskonna hulgas oli 19. sajandi lõpul tuntud arvamus, etatud võivad olla eestistunud vene lahkusulised. Pihk-va eestlased on 20. sajandi algusaastail endid ka ise mõnikord venelasteks (*vinelane* või *vindlane*) nimetanud. Sellise määratluse aluseks oli kuuluvu-mine vene kiriku juurde, samuti meeste oskus kõnelda vene keeles ja osalt venepärane rõivastus. Kagu-Eesti külanimed on suures osas vene algupära, mistõttu on sealkandis eeldatud ka varasemat vene asustust.¹²

1860. aastal tõi ajaleht „Inland” esmakordselt esile eestlaste hüüdnimed *set-tu, settuke* või *settukesed* Pihkva eestlaste kohta. Nimetus olevat tuletatud sageli kasutatud sõnast *see* (sks *dies*) või *seotud* (sks *gebunden*). Kagueestlaste idarüh-ma keelekasutuse tunnuslikuks sõnaks on nimetatud ka asesõnu *s’eo, setä*, mis naabritele Võrumaal veider tundus ja pilkenimetuseks muutus. Sõna *setukas* oli varem tarvitatud vana ja kehva hobuse kohta, kellega Pihkva eestlastel oli tavaks Eestimaale kaubitsema sõita, see nimetus kandus tervele rändkaubit-sejate paiksele hõimule. Paul Hagu tähelepanekute kohaselt hakkas nimetus *setu* eestlaste jaoks märkima koolihariduseta ja mõnevõrra kummalist ini-mest. 1869. aastal ilmunud F.J. Wiedemanni sõnastikus on sõnad *setu-rahvas, setukas* ja *setu* sünonüümid. Nimetus põlvnevat Liivimaa eestlastelt. Samas antakse sõnapaar *Saksa-setuke* tähendusega ’Halbdeutscher = kadakasaks’. E. Ernitsa käsitluses tähendab sõna inimesi, kelle keeles leidub kahe keele sõnu.¹³

¹⁰ Samas

¹¹ Sarv, V. Üheksa nimega hõim.

¹² Samas

¹³ Samas

Tänapäeva eesti kõnekeeles on sõnal *setu* säilinud halvustav kõrvaltunnus. Setudel on omakorda traditsioonilised pilkenimed eestlaste kohta: *tsuhkna* (sõnast *tuhna* – *ohmu*¹⁴) või *mõtsik*.¹⁵

1.2. PETSERIMAA EESTI VABARIIGI AASTAIL 1920–1940

Tartu rahulepinguga Eesti Vabariigi ja Vene NFSV vahel liideti Eestiga mitmed endisesse Pihkva kubermangu jäänud vallad: Lobodka, Petseri, Pankjavitza, suurem osa Irboska vallast ning väiksem osa Ostrovi kreisi Katšanovi vallast. Neisse piiridesse jäänud eesti, vene ja ka läti külad moodustasid uue maakonna – Petserimaa, pindalaga 1585 km², keskuseks Petseri linn. Mitte kunagi varem polnud Setumaad nõnda täpselt ametliku haldusala-na määratletud. Petseri maakonna elanikest oli 1922. aasta rahvaloenduse põhjal eestlasi vaid 32%, nende hulgas setusid 78%. Eesti keelt kõnelevaid Petserimaa elanikke nimetati Petseri eestlasteks.

¹⁴ Autori tähelepanek

¹⁵ Sarv, V. Üheksa nimega hõim.

Petserimaa asus Eesti kagupoolsemas nurgas vastu Venemaad ja Pihkva järve: läänes oli 107 km pikkune piir Võrumaaga (mööda Mäda ja Piusa jõge lõunasse Läti piirini), lõunas 35 km pikkune piir Lätiga, kagus, idas ja kirdes on 76,4 km pikkune riigipiir Vene NFSV-ga. Pihkva järves olevaist saartest kuulusid Petserimaale Kolpino, Varanja, Kamenka, Semski ja veel mõned kitsastes orglahtedes olevad väiksemad saarekesed.¹⁶

Petserimaa oli muust Eestis tunduvalt maha jäänud: haridustase oli väga madal, kirjaoskajaid vähe, religioosne segadus ja kultuurielu pea olematu, valitses maapuudus ning elanikel polnud isegi perekonnanimesid. Eestistamisega kaasnes kõigi nende alade arendamine ja edenemine. Eriti kiiret lahendust vajas Petserimaa elanikele perekonnanimede andmise küsimus.

29. juunil 1921. aastal võttis Eesti Vabariigi valitsus vastu määruse Petserimaa ja Narva-taguste valdade elanike perekonnanimede kohta.

2. PEREKONNANIMEDEST EESTIS JA SETUMAAL

2.1. PEREKONNANIMEDEST EESTIS

Eestimaa oli alates 1721. aastast, peale Uusikaupunki rahu, Vene impeeriumi võimu all. Rahvas kannatas pärisorjuses, mille parandamiseks tehti küll mitmeid reforme, kuid orjus püsis. Viimaks 1816. ja 1819. aastal kinnitas keiser Aleksander I pärisorjusest vabastamise seadused Eestimaal ja Liivimaal. Nende seadustega kuulutati talupojad isiklikult vabadeks, kuid nad vabastati ilma maata ning nad olid sunnitud seda mõisnikult rentima, mistõttu teoorjus säilis, samuti piirati talupoegade liikumisvabadust veel aastakümneid. Siiski, prii talurahva eneseteadvust tõstis omavalitsusõiguse saamine valla tasandil, veel kaasnes pärisorjusest vabastamise seadusega priinimede ehk perekonnanimede (perekonnanimi ehk isalt pojale pärandatav perekonnale omane püsiv ametlik lisanimi, isikunime osa¹⁷) panek.

Perekonnanimesid oli vaja, kuna inimeste vaba liikumine, samuti järjest laienevad ja kaugemale ulatuvad majandussuhted, millega muutusid keerukamaks näiteks pärimisasjad, tõid kaasa vajaduse isiku kindlat identifitseerimist võimaldava dokumendi – isikutunnistuse või passi – järele, mis Venemaal oli ka liikumisloaks. Ristinimede suhtelise vähesuse tõttu

¹⁶ Reissar, L. Setumaa läbi sajandite: Petserimaa, lk 98–101.

¹⁷ Henno, K. Eesti priinimed – Jaani kihelkond, lk 13.

oli samanimelisuus seoses rahvaarvu kasvuga muutunud arvukaks ja isikute kindel eristamine, eriti kui nad viibisid oma kodukohast eemal, oli muutunud peaaegu võimatuks. Priinimi (kutsutud Põhja- ja Kesk-Eestis liignimi, Liivimaal aga väärnimi) pidi võetud olema 1826. aasta jüripäevaks.¹⁸ Nimesid panid mõisaomanikud, mõisavalitsejad, vöormundrid, kirikuõpetajad ja muud asjamehed.

Reeglina on nimed tolleaegse talupoja mõttemaailma peegeldavad ja teda ümbritsevat maailma kirjeldavad. Kuna Eesti kirjakeel oli tol ajal alles kujunemisejärgus, siis kajastub valitud nimedes ka ehe murdekeel, igas maanurgas loomulikult oma. Nii kannavadki eesti perekonnanimed nende aastate pitserit, sisaldades huvitavat murdeainest ja kirjeldust tollasest mikro- ja makromaailmast.¹⁹

Eestlaste perekonnanimed on saadud näiteks:

- eesnimest: muistsed *Vihalem, Ilu, Miilet*;
- ristiusust: *Markus, Joonas, Laretei* (< *Laurentius*);
- kohanimest: *Suubi, Tarto, Tallinn, Nurst* (< *Nurste*), *Soome, Betlem, Hamburg, London*;
- loodusest: *Koit, Kõue, Vihma; Mäger, Kotkas, Kass, Luts; Kask, Tünnpuu, Lill, Murakas, Kivi, Paas, Känd, Mets, Nõmmik, Hobustkoppel*;
- esemetest: *Kell, Kuljus, Tool, Mõrd, Nõel, Kaigas*;
- ametist: *Kalamees, Vardja, Paadimeister, Jääger, Mõisnik*;
- abstraktmõistetest: *Otsus, Rõõm, Õigus, Lõbu*;
- inimese omadustest: *Kõverjalg, Aus, Mõistlik, Tarkpea, Armolik, Erelt* (Saaremaal 'rahutu, kärsitu') jne.²⁰

2.2. PEREKONNANIMEDEST SETUMAAL

Enne perekonnanimesid kutsuti Setumaa mehi tavaliselt venepäraselt isa või vanaisa järgi, naisi aga mehe nimega kahasse: kui naine jäi vallaliseks, siis tema ristinime juurde lisati isa nimi, vahel ka venna nimi, juhul kui viimasega ühes talus elati. Näiteks Viits 'a Kull' o oli kas Viktori tütar Akulina või Viktori naine Akulina. Sõndsu Annagi kohta on teada, et teda olevat enne abiellumist Kuniga Annaks kutsutud, kuna ta isa hüüdnimi olevat olnud Kunigas²¹.

¹⁸ Kurro, K., Kurro, Ka. Perekonnanimede panekust Eestis.

¹⁹ Samas

²⁰ Leksikoloogia

²¹ Kalkun, A. Sõndsu Anna elulood.

Isanime kõrval olid kasutusel ka nn sõimunimed, mida setud väärnimeks kutsusid, need kandusid sarnaselt perekonnanimedega vanematelt lastele, ühtegi inimest ilma väärnimeta setude seas ei leidunud.²²

Erandiks on mõned kuulsamad inimesed, keda tunti küla nime järgi. Näiteks Hilana Taarka. Hilana on tulnud külanimest Hilanamäe ja Taarka on setu mugandus Darjast.²³

Perekonnanimede puudumist märgati juba Saksa okupatsiooni ajal 1918. aastal, kuid kirjalikke dokumente sel ajal pandud nimedest ei olnud vallamajadesse alale jäänud, nii tuli tööd otsast peale hakata.²⁴

Eesti Vabariigi valitsus võttis 3. aprillil 1921. aastal vastu otsuse Petserimaa elanike perekonnanimede kohta. See seadus kehtestab järgmist:

Iga Petseri maakonnas elav Eesti Vabariigi kodanik, kellel peale ees- ja isanime eraldi perekonnanime ei olnud, oli kohustatud omale perekonnanime võtma. Võetud nimi läks seaduse järgi üle ka abikaasale ja alla 18-aastastele lastele, üle 18-aastastele lastele ainult nende nõusolekul.

Isikutele, kes määratud tähtajal enesele nime ei olnud võtnud, pidi selle määrama siseminister.

Seadus sisaldas ka täiendavat märkust, mille kohaselt võisid ettenähtud korras oma perekonnanime muuta isikud, kelle nimi oli võõrkeelne.²⁵

Perekonnanimede panekuks võttis Vabariigi Valitsus 29. juunil 1921 vastu siseministri täiendava määruse „Petserimaa ja Naroova taguste valdade elanike perekonnanimede seaduse teostamise kohta”. Määrus nägi ette, et Petserimaa elanikele perekonnanimede panemiseks asutatakse kolmeliikmelised komisjonid, kuhu kuuluvad siseministeeriumi esindaja, üks kohaliku omavalitsuse liige ja kohaliku omavalitsuse sekretär.²⁶

Kodanikest, kes määratud tähtajal ei ilmunud omale perekonnanime võtma, pidi komisjon moodustama nimekirjad ja lisama sinna juurde nende kodanikele anda kavatasetavad perekonnanimed – perekonnanimi pandi sellisel juhul sunduslikult. Linna ja vallavalitsused olid kohustatud kõik uued perekonnanimed sisse kandma ka kodanike nimekirjadesse. Meetrikaraamatutesse (kirikuraamatutesse) sissekande eest oli iga nimesaaja ise kohustatud hoolitsema. Selleks anti määruse järgi vaid kaks kuud.²⁷

²² Kanger, J. Perekonnanimede panemine Petserimaal.

²³ Vananurm, I. Kirjalikult autorile

²⁴ Sommer, S. Perekonnanimede üle Petserimaal.

²⁵ Kuus, J. Perekonnanimede panek Petserimaal.

²⁶ Kuus, J. Perekonnanimede panek Petserimaal.

²⁷ Samas

Petseri maakonna kohta käiv perekonnanimede seadus võeti valitsuse poolt vastu küll suve keskel, kuid nimepanekuga otsustati siiski viivitada, et mitte suviste kiirete põllutööde ajal rahva aega raisata kauge maa tagant vallamajadesse tuleku peale. Seepärast lükati seaduse elluviimine sügiseni edasi.²⁸

7. septembril 1921 kinnitas siseminister perekonnanimede panemise komisjonide esimeesteks Petseri maakonnas järgmised isikud:

- Petseri linnas – Samuel Sommeri (oli ka Setumaa haridusinstruktor)
- Petseri vallas (Petseri, Meremäe, Saatse külad) – Arnold Kõivu
- Pankovitsa vallas (Pankovitsa, Laura külad) – Jaan Kangeri
- Irboska vallas (Vilo, Irboska, Senno külad) – Villem Ernitsa
- Lobodka vallas (Mäe, Järvesuu, Kalda külad) – preester Timoteus Roi²⁹

Sellele tööle aitasid kaasa ka kohapealsed inimesed, näiteks Nikolai Raag – Obinita koguduse preester, kooliõpetajad jt.³⁰

Siseministri korraldusel pidi komisjonide esimeeste tööd juhatama ja ühtlustama Samuel Sommer, tema äraolekul Villem Ernits. Siseminister tegi esimeestele ka ettekirjutuse, mille kohaselt pidid viimased oma tegevuse ühtlustamiseks viima läbi nõupidamise.³¹

19. septembril 1921 toimus maaüleva kaasistumisel perekonnanimede panemise komisjonide esimeeste ja sekretäride esimene ühine istung, kus tööde ühtlustamise mõttes seati üles järgmised juhtnöörid:

Igaühele rahvuse peale vaatamata soovitada oma emakeelset perekonnanime võtta.

Valla piirkonnas olgu igal perekonnal, ligemad sugulased maha arvatud, iseseisev nimi.

Perekonnanimed olgu võimalikult lühikesed ja kõlavad.

Kodumaal sagedasti korduvaid ja laialt tuntud perekonnanimesid mitte soovitada võtta.³²

Komisjoni esindajate aruannetest selgus, et suur osa setudest soovisid omale venekeelseid nimesid või kodumaal tuntud seltskonnategelaste perekonnanimesid ja ainult komisjoni-liikmete asjalike seletuste järele loobusid nimetatud nõudmistest ja valisid endale eesti- ja setukõlalised nimed. Jaan

²⁸ 1921. Perekonnanimede muutmine Petserimaal.

²⁹ Samas

³⁰ Sillaots, L. Kirjalikult autorile

³¹ 1921. Perekonnanimede muutmine Petserimaal.

³² Sommer, S. Perekonnanimede üle Petserimaal.

Kanger kirjutab: „Kõige enam tahtsid setud nimedeks ühe- ja kahesilbilisi sõnu, millel ka mingisugune tähendus oleks, aga iseäranis maiad olid puunimede peale ja oleks komisjon omalt poolt nimesid soovitamata otsekohe need nimed protokolleerinud, mida esimese küsimuse peale ütleksid, siis oleks iga teine Petseri eestlane Kõiv, Lepik või Tamm olnud ja eestikeelsete nimede arv oleks vaevalt üle viiekümne tõusnud.”³³ Mitmed setud püüdsid omale venekeelseid nimesid omandada sel kujul, et tunnistasid endid lihtsalt venelasteks. Kui siis neile asjalugu pikemalt ära seletati, siis olid setud valmis omale võtma eesti nimed.³⁴

Nimede väljavalik sünnitas setude ja venelaste seas omajagu raskusi, sest et teravmeelsed naabrid sageli pealtnäha ilusa nime oskasid naeruvääriliseks tembeldada ja tekkis tarvidus uue perekonnanime valimiseks. Näiteks oli keegi setu omale perekonnanimeks võtnud *Räästas*, kuid naabrid hakkasid teda kohe *Paskräästaks* hüüdma ja mehel ei jäänud muud nõu järele, kui komisjoni paluda, et tal lubataks uus perekonnanimi võtta. Samuti juhtus mehega, kes võttis enesele nimeks *Kivikas* ja oli nimega täiesti rahul, kuid juba teisel päeval tulnud ta komisjoni juurde nime muutma, sest küla rahvas hakanud teda *Kivikassiks* hüüdma.³⁵ Sarnaste pilkamiste ja üksikute väljavalitute nimede naeruväärseks tegemise peale olid just eeskätt setud meistrid, kes elavuse ja meeleteravuse poolest venelastest üle olid.³⁶

Perekonnanimede panemine, eeltöödega kokku kuni üldise aruande kokkuseadmise lõpuni vältas 19. septembrist 29. detsembrini: Petseri linnas 6. oktoobrist 15. novembrini; Pankovitsa vallas 27. septembrist 12. novembrini; Irboska vallas 23. septembrist 18. novembrini; Slobodka vallas 24. septembrist 19. novembrini ja Petseri vallas 28. septembrist 3. detsembrini.³⁷

Komisjonide juhatajate aruannete kokkuvõttest selgus, et vabatahtlikult oli võtnud:

- Petseri linnas 40 setut 13 erinevat eestikeelset ja 81 venelast 33 erinevat venekeelset perekonnanime,
- Pankovitsa vallas 3138 setut 493 erinevat eestikeelset ja 7665 venelast 1102 erinevat venekeelset perekonnanime,
- Irboska vallas 1143 setut 252 erinevat eestikeelset ja 10 425 venelast 1718 erinevat venekeelset perekonnanime,

³³ Kanger, J. Perekonnanimede panemine Petserimaal.

³⁴ 1921. Petserimaalt

³⁵ Kanger, J. Perekonnanimede panemine Petserimaal.

³⁶ Sommer, S. Perekonnanimede üle Petserimaal.

³⁷ Samas

- Slobodka vallas 5029 setut 832 erinevat eestikeelset ja 4869 venelast 830 erinevat venekeelset perekonnanime,
- Petseri vallas 6669 setut 1234 erinevat eestikeelset ja 4633 venelast 840 erinevat venekeelset perekonnanime.

Lisaks nendele oli vabatahtlikult võetud 33 erinevat muukeelset perekonnanime.³⁸

Kokku oli Petserimaal 16 319 setu ja 27 673 venelase poolt vabatahtlikult võetud 2824 eestikeelset, 4523 venekeelset ja 33 muukeelset erinevat perekonnanime.³⁹

Kokkuvõttest selgub 1) vabatahtlikult nime võtnute arv nende puhul, kel seda polnud; 2) vabatahtlikult perekonnanime muutnute arv ning 3) nende inimeste arv, kes endale ise perekonnanime ei võtnud ja kellele see komisjoni poolt määrati. Olemasolevaid perekonnanimesid vahetas kokku 55 eestlast, 107 setut ja 232 venelast. Võeti 48 eesti-, 42 vene- ja 8 muukeelset erinevat perekonnanime. Komisjoni poolt ilma nõusolekuta määrati nimi 2078 setule ja 3765 venelasele, kellele pandi 434 eesti-, 738 vene- ja 4 muukeelset erinevat perekonnanime.⁴⁰

Perekonnanimede panemise juures selgus, et valdades ei olnud kaugeltki kõik elanike hinged kirjad korras ja Petseri linnas puudus üleüldse elanike hinged, kuigi Petserimaal kehtivate seaduste järgi pidi igal elanikul isikutunnistus alati kaasas olema. Olemasolevad tunnistused olid ära kulunud ja katkised. Samuel Sommer soovitas siseministeeriumile korralikud passiraamatud tarvitusele võtta.⁴¹

3. SETU PEREKONNANIMEDE PÄRITOLU

Peatükis analüüsitakse Petserimaal setudele antud eestikeelseid perekonnanimesid külade kaupa. Nimed on välja kirjutatud Ilmar Vananurme kogumikust „Petserimaa külad” (I osa ilmunud 2005., II osa 2006. ja III osa 2007. aastal), kuhu on kogutud neis küldes elanud ja elavate inimeste mälestused. Töö autor vaatleb, milliseid perekonnanimesid on pandud ja kust on saadud selleks inspiratsiooni. Lisaks vaadeldakse, millised valdkonnad on andnud eriti rohkelt perekonnanimesid ning millised vähem. Autor on

³⁸ Samas

³⁹ Samas

⁴⁰ Sommer, S. Perekonnanimede üle Petserimaal.

⁴¹ Samas

Setude asulad (tumedaga) 1902. a paiku (Jakob Hurda andmetel)

lisanud enda väljapakutud liigituse näitlikustamiseks artiklisse ka illustreerivad graafikud.

3.1. JÄRVESUU VALD

Järvesuu valla kolmes uuritavas külas leidub enim nimesid, mis⁴² on tuletatud erinevate liidetega (*-ik*, *-ste*, *-ne*) või on pärit loodusest, viimaseid oli ühe- ja liitsõnalisi. Näiteks *Rullik*, *Rulliste*, *Ahone* või *Kõiv*, *Linask*, *Loomamets*, *Järveoja* jne.

Vähem esines perekonnanimesid esemetest, nt *Sein*, *Rull*, abstraktmõistetest ja omadustest, nt *Helü*, *Mehine*, *Tillo* ning vaid üks ametist – *Metsavaht*. (vt lisa 1)

3.2. MEREMÄE VALD

Meremäe külades esines kõige enam loodusest pärit perekonnanimesid.

Esines palju ühenimelisi loodusest pärit perekonnanimesid, mis omakorda jaotusid kirjakeelseteks ja murdekeelseteks. Nt *Kala*, *Lind*, *Luik*, *Järv*, *Sibul*, *Kõrkjas* jne, aga ka *Jallai*, *Kõiv*, *Uibo*, *Kadak*. Tasub ka märkida, et viimased on kõik puude nimed.

Lisaks oli ka palju loodusega seotud liitnimesid, mis võisid olla kokku pandud kahest kirjakeelsest või koguni kirjakeelsest ja murdekeelsest sõnast. Nt *Koidumets*, *Vahtramägi*, *Lillepuu* ning *Uiboleht*, *Pisumaa*, *Aoveer* jne.

Veel leidis liitperekonnanimesid, mille üks pool oli pärit loodusnimedest, teine kas abstraktmõistetest, omadusest, inimese loodud esemetest (nt tõrv, riit, küla) – need võisid olla nii murde- kui ka kirjakeelsed. Nt *Ilosaar*, *Vananurm*, *Haljassaar*, *Mustjärv*, *Tõrvoja*, *Riitsaar*, *Külanurm* jne.

Vähem esines nimesid, mis olid inspireeritud abstraktmõistetest ja inimese omadustest, neid oli nii ühesõnalisi kui ka liitsõnalisi, nt *Tubli* ja *Rahusoov*.

Esines ka esemenimesid, nt *Ratas*, *Kera*, ja ametinimetusi, nt *Mölder*, *Müürsepp*.

Mõned perekonnanimed olid tulnud nimedest, mis olid setudele suupäraseks muudetud, nt *Arhip*, *Heetska–Magula* (õigeusu kalendri Feodosiast), *Valli* (õigeusu Vassilist).

⁴² Vikipeedia

Palju oli ka liidetega tuletatud perekonnanimesid, esines *jas*-, *ik*-, *stu*-, *ste*-lõpulisi nimesid. Nt *Ladvik*, *Tõukjas*, *Kivestu*, *Kõivuste* jne.

Leidus ka üksikuid saksapäraseid perekonnanimesid, nt *Anderson*. (vt lisa 2)

3.3. MÄE VALD

Mäe valla kahes käsitletavas külas oli enim nimesid seotud samuti loodusega, aga eriliselt paistab silma Selise küla oma eriti lühikeste perekonnanimedega, nt *Ago*, *Aug*, *Aul*, *Ido*, *Sui*. Üheski teises külas pole nii palju nõnda lühikesi perekonnanimesid.

Loodusest pärit perekonnanimed olid nii ühesõnalised, nt *Ilves*, *Vint*, *Kuus*, kui ka mitmesõnalised, nt *Uibosaar*, *Kivilohk*, *Varikmäe*.

Leidus ka üks esemenimi ja üks ametinimi: *Tikk* ja *Parksepp*. (vt lisa 3)

3.4. PETSERI VALD

Sarnaselt teistele valdadele oli ka Petseri vallas kõige enam perekonnanimesid seotud loodusega. Loodusest võeti nimedeks:

lihtsõnu, mis olid nii eesti kirjakeeles, nt *Hakk*, *Täht*, *Lõvi* jne, kui ka murdes, nt *Tsirel*, *Pedajas*, *Tsopp* jne.

liitsõnu, mille mõlemad sõnaosad on loodusest ja kirjakeeles, nt *Mere-mägi*, *Kivioja*, *Toomeorg* jne, samuti liitsõnu täielikult murdekeeles, nt *Oro-perv*, *Paloviir*, *Nurmõviir*, ja ka liitsõnu kombineeritud kirja- ja murdekeelsest sõnast, nt *Mahlakõiv*, *Mäeuibo*, *Nurmeveer* jne.

liitsõnu, mille üks osa on pärit loodusest, teine kas omadusest, abstraktnimest, esemest või rajatisest, nt *Verevmägi*, *Priioks*, *Tammõkand*, *Piirisild* jne.

Esines ka mitmeid ametinimetusi, nt *Jahimees*, *Kütt*, *Parksepp*, omadusi ja abstraktnimedeid, nt *Kena*, *Ausmees*, esemeid, nt *Kang*, *Kann*, *Raudkepp*, lisaks ka kaks kohanime järgi saadud perekonnanime: *Võõpsu* ja *Korela* (Korela külas).

Petseri vallas olid paljud perekonnanimed tuletatud liidetega *-ak*-, *-ik*-, *-stik*-, *-la*-, *-kene*, nt *Orjak*, *Lillik*, *Kanistik*, *Sulgla*, *Päevakene* jne. (vt lisa 4)

3.5. SAATSE VALD

Valla kahes külas on enim loodusnimesid, millest vaid üks on ühesõnaline – *Parts*, teised perekonnanimed on liitsõnalised, nt *Tikerpuu*, *Tammemägi*.

Esineb ka üksikuid ametinimetusi, nt *Känksepp*, ametina võiks ka käsitleda nime *Mürksepp*. (vt lisa 5)

3.6. VILO VALD

Vallas esineb kõige enam loodusega seotud perekonnanimesid.

Esinevad kirjakeelsed lihtnimed: *Puhm*, *Leht*, *Torm*, ja nimed setu murdes, nt *Moro*, *Kiholane*, *Kikkas* jne.

Liitsõnalisi perekonnanimesid esineb eestikeelseid, nt *Hallapuu*, *Õunapuu*, *Haavamets*, ja segakeelseid, nt *Pähnapuu*, *Lõhmussaar*, *Uiboaed* jne. Ühtegi täielikult murdekeelset liitperekonnanime ei leidu.

Veel esineb liitsõnalisi perekonnanimesid, kus üks osa on loodusest ja teine omadusest, abstraktmõistest, rajatisest või esemest, nt *Süvaorg*, *Õnnepuu*, *Kõivoküla*, *Tellismägi* jne.

Võrreldes teiste valdadega esineb Vilo vallas rohkem ametinimesid tähistavaid perekonnanimesid, nt *Pottsepp*, *Vokksepp*, *Kengrumöldri* jne.

Samuti esineb rohkelt esemenimelisi perekonnanimesid, nt *Küppar*, *Linnuk*, *Raamat* jne.

Rohkuselt teisel kohal leidub tuletatud perekonnanimesid, tuletatud on *ik-*, *stik-*, *ste-*, *vere-*liidetega, nt *Kõivik*, *Kadastik*, *Saugaste*, *Ellakvere* jne.

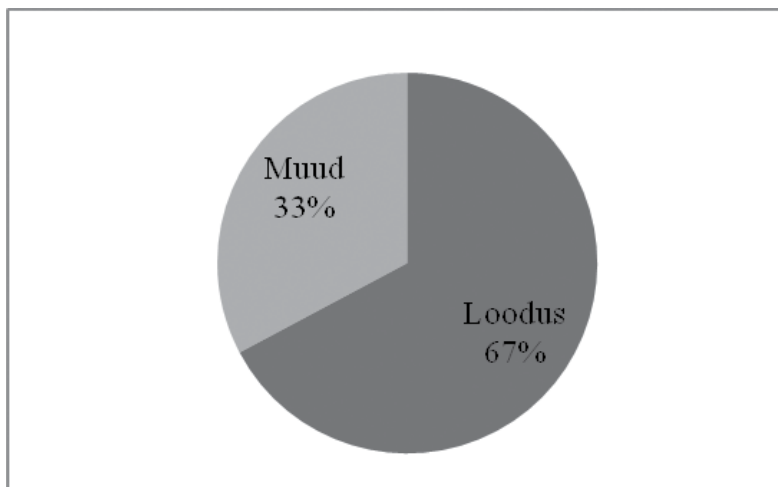
Esineb ka neli eesnimedest tulnud perekonnanime: *Eerik*, *Nigul*, *Pille* ja *Timmotalo*, üks saksapärase perekonnanimi *Villemson* ja üks kohanimi *Rakver*. (vt lisa 6)

Perekonnanimede panekul võidi appi võtta ka talunimed, näiteks *Aedu*, *Puhmu*, *Pedäja*, *Piiri*. Uuriti pereisa kodu, põldu, küla jm. Põhiliseks oli see, et Eestimaal varempanud nimed: Kask, Haab, Mänd ja teised taolised väga ei korduks, kuna neid oli Eestimaal juba niigi palju. Seepärast pandi kirja-keelsed nimed Lõuna-Eesti murdesse. Tekkisid *Kõiv* (Kask), *Pettai* (Mänd), *Kattai*, *Raag*, *Uibo* jt. Väga palju tekkis liitsõnalisi nimesid: *Põllumees*, *Talu-poeg*, *Lilleaed*, *Paloots*.⁴³

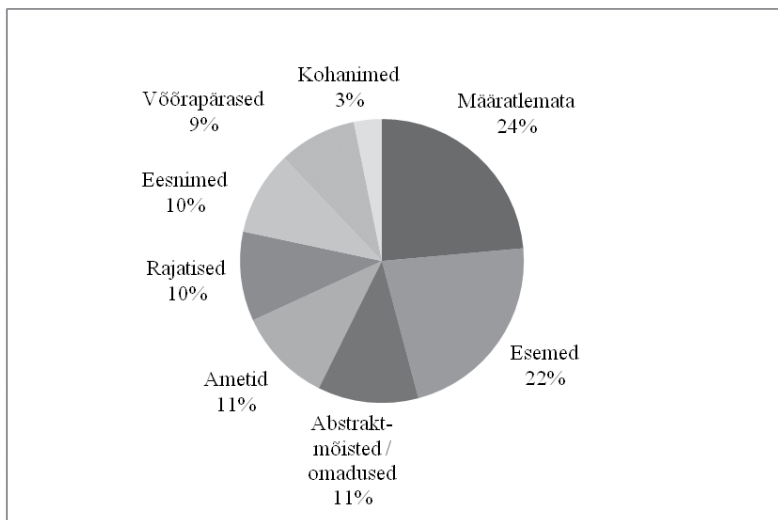
3.7. ANALÜÜS

Analüüsides perekonnanimesid, võib väita, et kõige enam inspireeris komisjoni ja setusid perekonnanimede saamisel loodus. Loodusega seotud perekonnanimesid oli 67% kõigist perekonnanimedest. (Vt joonis 1)

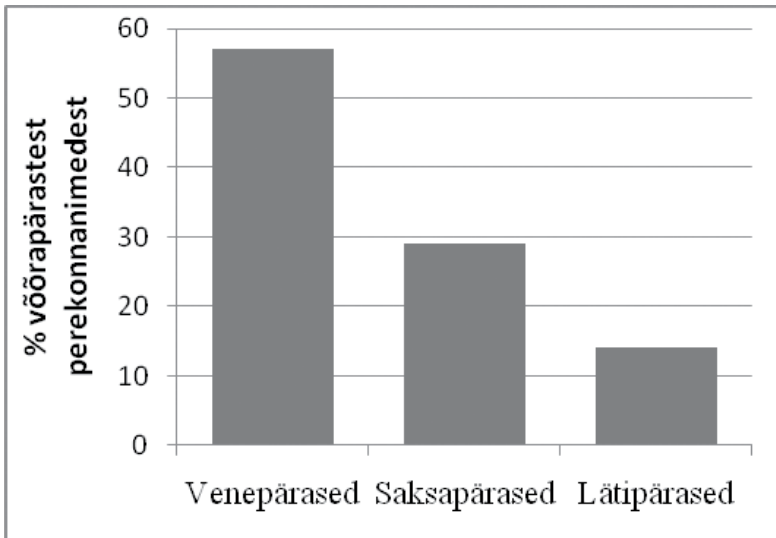
⁴³ Sillaots, L. Kirjalikult autorile

Joonis 1. Setude perekonnanimede liigitus tähenduse järgi

Joonis 2. Muud valdkonnad, millega perekonnanimed on seotud

Joonis 3. Võõrapäraste perekonnanimede liigitus

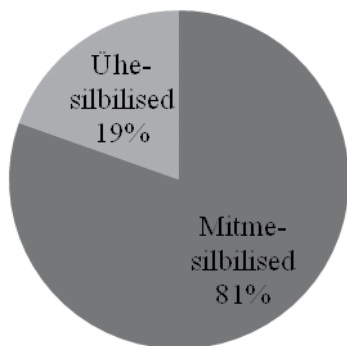
Ülejäänud 33% perekonnanimedest, mis polnud pärit loodusest, olid seotud esemetega (22%), abstraktmõistete või omadustega (11%), ametitega (11%), rajatistega (10%), eesnimedega (10%), võõrapäraste nimedega (9%), kohanimedega (3%) ja veel muude (24%) valdkondadega. Määratlemata perekonnanimede hulka arvas autor need, mida ei suudetud töö käigus liigitada, nt *Nargla*, *Sirenev*, *Unask* jne. (Vt joonis 2)

Võõrapärastest perekonnanimedest oli enim venepäraseid perekonnanimesid – 57%, saksapäraseid nimesid oli 29% kõigist võõrnimedest ja leidis ka 14% läti nimesid. (Vt joonis 3)

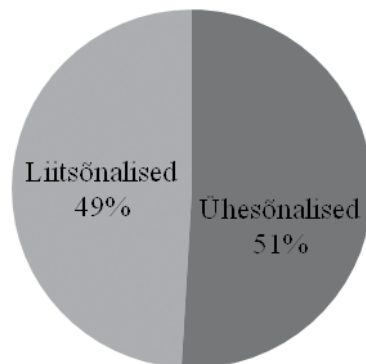
Loodusega seotud perekonnanimedest oli vaadeldavate nimede hulgas ühesilbilisi perekonnanimesid 19% ja mitmesilbilisi 81%. (Vt joonis 4)

Perekonnanimedest, mis olid seotud loodusega, olid ühesõnalised 51% ja liitsõnalised 49%. (Vt joonis 5)

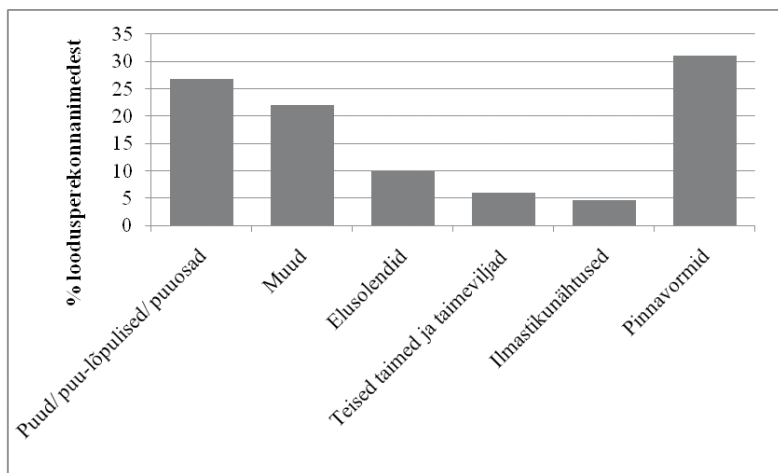
Loodusega seotud perekonnanimed olid kõige enam inspireeritud puudest (27%); elusolenditest: loomadest, lindudest, kaladest, putukatest (10%); teistest taimedest ja nende viljadest (5%); ilmastikunähtustest (5%). Pinnavormide alla on arvatud *mägi/mäe*- lõpu ja algusega liitperekonnanimed (kõigist loodusperekonnanimedest 10%), *saar*- lõpu ja algusega

Joonis 4. Loodusest pärit perekonnanimede silbiline liigitus

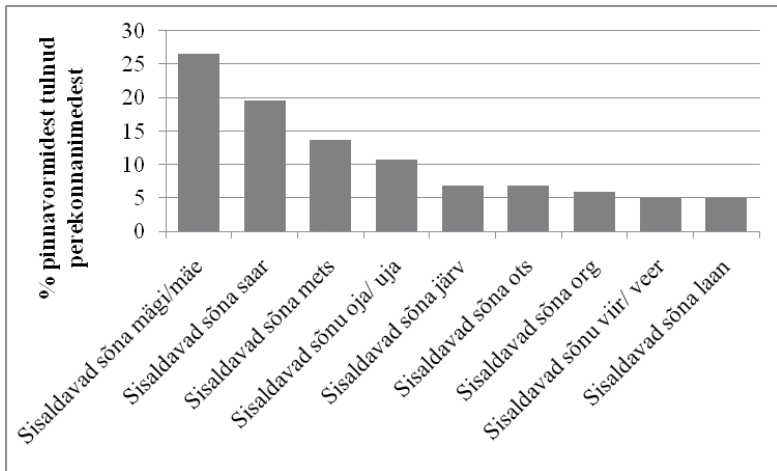

Joonis 5. Loodusega seotud perekonnanimede sõnaline liigitus

Joonis 6. Loodusperekonnanimede temaatiline liigitus

liitperekonnanimed (kõigist loodusperekonnanimedest 6%), *mets-* lõpu ja algusega liitperekonnanimed (kõigist loodusperekonnanimedest 4%), *oja/uja-* lõpu ja algusega liitperekonnanimed ning *järv-, ots-, org-, viir/veer-* ja *laan-* sisaldavad perekonnanimed (igaühte kõigist loodusperekonnanimedest 2%). Muude loodusperekonnanimede alla kuulusid nt *Kivilohk, Kuhi, Kuld, Puhm, Liiv* jne. (Vt joonis 6)

Joonis 7. Pinnavormidega seotud perekonnanimede temaatiline liigitus

Pinnavormidest tulnud perekonnanimedest esines 26%-l neist alguse- või lõpuliitena sõna *mägi/mäe*, sellele järgnes sõna *saar*, mis esines 20%-l pinnavormidega seotud perekonnanimedest ja sõna *mets* 14%-l neist perekonnanimedest. Sagedasti esinesid pinnavormidega seotud perekonnanimedes sõnad *oja/uja* – 11%, *järv* – 7%, *ots* – 7%, *org* – 6%, *viir/veer* – 5% ja *laan* – 5%. (Vt joonis 7)

Kõikidest käsitletatavatest perekonnanimedest oli ühesõnalisi perekonnanimesid 48% ja liitsõnalisi perekonnanimesid 39%, mis on Eesti perekonnanimede ja liitsõnavaraga arvestades väga suur protsent. Liidetega tuletatud ühesõnalisi perekonnanimesid oli kõigist nimedest 13%. (Vt joonis 8)

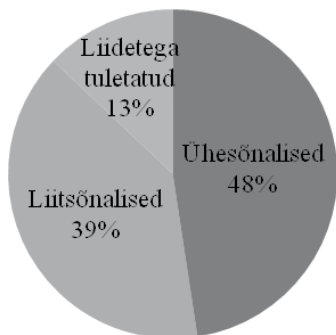
Omapäraga paistsid silma Mäe valla Selise küla, Järvesuu valla Jatsmani küla ning Vilo valla Lötinõ ja Laberitsa külad.

Selise küla 22 käsitletavast nimest 8 olid ühesilbilised, viimastest 5 vaid kolmetähelised (*Ago, Aug, Aul, Ido, Sui*), teistes külates leidub ainult üksikuid kolmetähelisi nimesid, mõnes külas seesuguseid polegi.

Jatsmani külas elas kolm peret, kelle perekonnanimi sisaldas sellist sõna nagu *rull* (*Rull, Rullik* ja *Rulliste*).

Lötinõ küla seitsmest perekonnanimest viis sisaldasid sõna *hunt* (*Hundi-mägi, Hunt, Huntsaar, Suurhunt* ja *Vanahunt*).

Laberitsa külas elasid pered *Lennuk* ja *Linnuk*. See, et üks oli kirja- ja teine setukeelne, oli setude perekonnanimede puhul üsna tavaline, kuid see,

Joonis 8. Kõigi perekonnanimede liigitus sõnade arvu järgi

et 1921. aastal Setumaal sellisest transpordivahendist teati, näitab setude silmaringi või siis uudishimu.

4. PEREKONNANIMEDEGA SEOTUD LEGENDID

Selles peatükis on toodud mõningad perekonnanimedega seotud legendid. Neid on autor kogunud setude kirjalikest ja suulistest mälestustest, uurimustöödest ja ajalehtedest.

KÜLAVIIR, TIMMOTALO JA VISKAR

„Neli või viis põlve tagasi elas mees nimega Timmo (autori vanaisa vanaisa isa), tal oli kolm poega. Need pidid endile perekonnanimed võtma, Timmol endal polnud perekonnanime, olevat olnud „mingisugused numbrid”.

Esimene poeg Sergo oli talu ehitanud küla piirile ning elukoha järgi sai nimeks *Külaviir*.

Teine poeg Ignati oli jäänud elama isa tallu, nii ka perekonnanimi: *Timmotalo*. Kolmas poeg Peeter ei osanud omale perekonnanime võtta, komisjonist küsiti mitmeid küsimusi: „Kus sa elad ja mis tööd teed,” aga perekonnanime ikka panna ei osatud. Viimaks küsiti: „Mis sul ka väärtuslikku on?” Mees vastas: „Mul om kotoh hää väits, mille pääle om viskars kirotattu.” (Arvatavasti tööriistafirma Fiskarsi nimi). Nii pandi mehele perekonnanimeks *Viskar*.⁴⁴

⁴⁴ Külaviir, M. Suuliselt autorile

MAHNO

„Obinitša külas elas mees, keda külaelanikud iseloomustasid kui väga energilist, temperamentset ja nõudlikku inimest. Ta oli tihti eestvõtjaks, kui kogukonnas oli vaja midagi teha. Lisaks oli ta teeninud tsaariarmees. Ta oli üsna tõmmu ja tumeda peaga. Kui oli aeg perekonnanime võtma minna, soovitasid naabrid talle nime *Mahno* – arvatavasti ukrainlase Nestor Mahno järgi: Nestor Mahno oli Ukraina revolutsiooni juht ning samuti tumedama verega.”⁴⁵

RAHUSOOV

Aare Hörna vanaisa Ol’oksa ehk Aleksei Grigorjevitš sai perekonnanime *Rahusoo*. Ilusal perekonnanimel oli ka sisu. Tema vanaisa olevat olnud suurt kasvu, hästi rahulik mees ja tahtis kõigiga läbi saada. Ol’oksa oli Setomaal autoriteediks. Ligi sajakilose rüakoti (rukkikotti) võis ta selga visata, oma jõudu aga kurjasti ei tarvitanud. Talle meeldis ilmaasju arutada. Kui sõbramees õhtul Ol’oksa juurde eestarre juttu ajama istus, siis hommikuks teadis üks kõike seda, mida teinegi teadis, ning vastupidi, kaasaarvatud venekeelsed BBC ja raadio Svoboda uudised.⁴⁶

HÖRN

„Peremees läks nime võtma. Kuna ta oli suur kalamees ja armastas Piusa ääres istuda, soovis ta perekonnanimeks mõnda kala nime. Rääim talle ei meeldinud ning Kala, Haug ja Heering olid juba ära pandud. Nii jäigi üle „Hörnase” ehk *Hörn*, mida mees tol päeval paar tükki püüdnud.”⁴⁷ (Seejuures perekonnanimi Haug oli võetud autori emapoolse vanaema suguvõsa poolt.)

RISTIOJA

Perekonnanimede võtmise ajal oli võimalik ka juba olemasolevaid võõrapäraseid nimesid muuta. Lobodka külas elavad Romanovid olevat olnud „ostnud” oma perekonnanime välja Pihkvast. Nüüd oli poegadel võimalus omale uus perekonnanimi võtta. Poegade Ivani, Stepani, Jegori ja Vassili uuteks perekonnanimedeks valiti vastavalt *Ristioja*, *Raudla*, *Piho* ning *Roosik*.

⁴⁵ Sillaots, L. Suuliselt autorile

⁴⁶ Soobik, R. Kuu lugu.

⁴⁷ Sillaots, L. Suuliselt autorile

Hiljem hakati ka Ivan Ristioja poolt Kopli talu laudataguse soo kuivatamiseks kraaviks süvendatud metsaojakest nimetama Ristiojaks.⁴⁸

RIMM

Uusvada küla *Rimm* Aleksei ja Natalja ehk Kusma Ol'oska ja Nati said nime, kuna Ol'oska sattus tsaarisõjaväes sakslaste kätte vangi ja 1921. aastal ilma liiginimeta koju ei lubatud. Ol'oska laenas nime ühelt Antsla mehelt, nii sai Uusvada külla esimene perekonnanimi.⁴⁹

KERA

„Peremehelt, kes oli komisjoni juures nime võtmas, küsiti mitmeid küsimusi, nende hulgas ka põllumaa olukorra ja suuruse kohta. Vastuseks tulnud: „Põllumaa on kehvake ja savine, mulla tükid on suured ning ümmargused nagu maakerad.” Sellest nimigi – *Kera*.⁵⁰

LIIVAMÄGI

„Peremees valis nime *Liivamägi* talu maadel asuvate liivaste küngaste järgi.”⁵¹

HÖPÕ JA KULD

„Perenaine läks nime võtma. Tahtis saada uhket nime, millega teistest parem olla – nii võttiski nimeks *Höpõ*. Läänud siis koju ja naabrinaine küsinud, mis ka nimeks sai. Kuulnud seda perekonnanime, muutus naabrinaine kadedaks ja läks samuti nime võtma. Et teist üle trumbata võttis perekonnanimeks *Kuld*.⁵²

LÕTINO KÜLA HUNDID

Millegipärast kutsuti Lõtino rahvast juba enne perekonnanimede võtmist *Huntideks*. Nimepanemise ajal tulid küla mehed kokku, et arutada pere-

⁴⁸ Ristioja, J. Ristioja perekond.

⁴⁹ Vananurm, I. Petserimaa külad II, lk 108.

⁵⁰ Sillaots, L. Suuliselt autorile

⁵¹ Liivamäe, E. Suuliselt autorile

⁵² Sillaots, L. Suuliselt autorile

konnanimede asja. Naisi otsustama ei lastud. Mehed otsustasid: kui juba oleme *Soed*, siis olgu täiega! Kolm venda võtsid perekonnanimeks *Hunt*. Järgmised kaks peret *Hundimägi*. Üks pere sai nimeks *Suurhunt*. Veel kaks peret *Huntsaar* ja kolme pere nimeks *Vanahunt*. Kui huntide variandid otsa said, siis kahest vennast üks võttis nimeks *Saar*, teine *Belusov*.⁵³

LIND

Hilanamäe külas elava vana Haarka, ristinimega Haritoni, juurde tulid kaks asjaliku olemisega meest. Need ei tahtnud ei jutte ega laule, vaid pärisid: „Mis nimi, isanimi, laste nimed?” ja lõpuks: „Noh, mis te endale siis perekonnanimeks tahate?” Haarka venitanud: „Kos sa toda nii ruttu ütelda mõistat, nimesid om säänsit ja määnsit.” Üks asjameestest, kes polnud vist vallavalitsusest, vaid koguni linnast, seletas ametlikult: „No ega me siin ühes peres õhtuni ka istuda ei saa.” „Murra aga pead, see on selline asi, mis jääb päranduseks lastelastelegi,” lisas too järsku muhedalt ja võttis pakkumise peale ühe üle küla kuulsatest Hõkla (Haarka minia) hapukurkidest. „Meid om siih nii ja naa kutsut, kas tsitgukõisilgi olõi ütskõik, kuis näid kutsutäs?” heitis vana Haarka pisut abipaluva pilgu oma poja Miko poole, ent tundis samas, et selle asja peaks ta siiski veel ise enne maakamara alla minekut ära õiendama ning hakkas arutama, kui võtaks nimeks midagi suurt, kõrget, kättesaamatut. Kotkas ehk – aga küll küla siis irvitaks: kanakull, kroonukull. Või lihtsalt Kuldnokk, siis aga peaks kasvõi noka jagugi kulda olema. Või lihtsalt Tsirgukõnõ? „Tsaarist olõmi vallalõ,” sõnas ta aeglaselt, „olõmi nüüd vaba` ku taivatsirgukõsõ, taivalinnukõsõ. Kirotagõ – Vaba!” „Vabariigi ajal on kõik vabad, mitte sina üksi,” naeratas üks nimepanijaist tähendusrikkalt. „Vaba kui lind,” aitas vallasekretär takka. „Panemegi siis juba nii kirja, et igal pool Eestimaal aru saadaks, kirjutame – *Lind*.”⁵⁴

VANANURM

„Sama päeva lõuna paiku, kui perekond Lind endale nime sai, astusid kaks meest, seanahast portfelli käes, Hilana küla Vassila (lauluema Taarka venna) tarelävele. Vassili kutsus nad tuppa ja oli nimeküsimeses üsna nõutu. Esimalt pandi Vassila talule nimi. Ametnik küsinud: „Missugune maa, põld teil

⁵³ Vananurm, I. Petserimaa külad III, lk 65.

⁵⁴ Vananurm, I. Hilanamäe helin.

siin on?” „Liivanõ õks, väega liivanõ, vallaherrä. Kuivõrd tedä omgi.” „Panemegi siis – Liiva talu,” vaatas vallasekretär oma seltsilisele otsa ja libistas pilgu üle Vassila pika halliseguse habeme. „Liiva tä õks om jah, mõtsa veereh vana liivatsõ nurmõ, taso-õi adraga ligigi minnä – alt kõllanõ ku kanapask,” ohkas vana Vassil. „No mis sulle siis priinimeks saab? Kas mõni Liiv või Kesa või Nurm või...?” „Olgõ no ma kas vai vana Nurm, õigõt hääd põldu olõi mul kunagi olnu,” mõtles Vassil poolkuuldavalt... ja tükk aega hiljem võttis ta oma priinime *Vananurm* kui endastmõistetavat, peaaegu nagu saatust. Pärast veel õe Taarkaga kokku saades, päris õde: „No kes sa, veli, nüüd olõt siis – Haug vai Särg vai Sudak?” naeris Taarka. „Näeh, es jovva ma kalakõisist kõnõlõmagi hakata, ku nä mu vanas nurmõs är ristse,” muheles Vassil vastu. „Olgu no päälegi – kalakõisi püüdaäs õngõga kinni, a hinnäst ma ei taha laskõ püüda. Vanna nurmõ tahai vast keski konksu otsa võtta.”⁵⁵

PISUMAA

„Hilana Taarka, ristinimega Darja, ei tahtnud juttu mingist uuest nimest kuuldagi võtta: „Misjaos mullõ vanulõgi määnest tõist nimmõ vajja. Mul om näid nüüdki jo pallo olnu. Kutsutas minno küll Hilana Taarka (küla järgi), küll Matsi Taarka (isa järgi), Vasila Taarka (venna järgi), Lauuimä ja Leeloi-mä. A innembide kuuli ma viil tõistsugutsitki, nigu Hatataarka ja Latsõga Lauulik, sääntsit ja mäantsit viil.” „Vabariigi kodaniku isikutunnistuse peale ei saa me ju neid panna,” naeris vallakirjutaja, „aga palju sul maad on, mul pole neid tsaariaegseid maaplaane kaasas?” „Pisukõnõ õks om, väega vähekene, näet niivõrd, kos taa tossutarõ pääl sais,” sõnas Taarka kärmelt. (...) „Nonoh, varsti peaks tulema uus maareform, saad ehk sinagi maad juurde,” lubas üks vallasaksadest. „Pisukõnõ maad... olgu sul siis vallakirjades – *Pisumaa*, või mis?” „Herra õks esi tiidvä, esi kõikõ kamandasõ,” vastas Taarka, tõmbas ropsuga kaelast oma punase villase räti ning läks seda kirstu panema.”⁵⁶

KOKKUVÕTE

Setumaa ja setud on Eesti kultuuri ja ajaloo tähtis osa. Kahjuks on suur osa setusid ja setu külasid tänapäeval jäänud Venemaa alale, kuhu Eestis

⁵⁵ Samas

⁵⁶ Samas

elavatel sugulastel on raske pääseda. Endised setu külad surevad vaikselt välja või venestuvad. Sealpool piiri hääbub setude kultuur ja selle hulgas ka omapärased perekonnanimed.

Setusid on küll solgutatud ühe võimu alt teise võimu alla, kuid päris kodumaa on neil siiski Eestimaal. Enne Eesti Vabariiki polnud setudel tõsiseltvõetavat haridust, nende majandus kiratses, kultuuri püüti summutada ning setudel polnud isegi individuaalseid perekonnanimesid – neid käsitleti kui üht halli massi ja nimigi oli vaid hõimul. Kui Setumaa liideti Eestimaaga ja tekkis uus maakond Petserimaa, hakati eluolu Setumaal parandama. Eesmärgiks sai Petserimaa järeleaitamine siseriigile, kus majanduse-, kultuuri- ja haridusvaldkonnad olid arenenud ning kõigil kodanikel olid perekonnanimed juba sajand enne vabariigiaega olemas. Kõige esimeseks eesmärgiks sai panna igale petserimaalasele, sealhulgas igale setule, perekonnanimi, et iga kodanik oleks tema ise, mitte keegi teine, kellega teda segi aetakse, ning et ta võiks reisida, kirjutada oma allkirja, omaks aadressi, saaks kätte talle saadetud kirjad, päranduse ja isegi kohtukutsed, kui vaja.

Perekonnanimede panek algas 1921. aasta sügisel. Seadus nimede panekuks oli küll juba siseministeriumis kinnitatud suve algusel, kuid rahvast ei tahetud segada suviste kiirete tööde ajal. Nimede panemiseks ja dokumenteerimiseks loodi komisjon, kes tegi ka muid töid: komisjoniliikmed pidasid koosolekuid, selgitasid perekonnanimede vajalikkust ja muid uue korraga seotud muutusi, suunasid setusid nimede valikul. Nimede panek kestis detsembri alguseni. Setude seas tekitasid perekonnanimed palju huvi ja vastuolusid. Püüti valida nimi, mida oleks uhke kanda, lastele edasi anda ja millega teistest parem näida. Mõni jäi perekonnanime suhtes ükskõikseks ja leppis lihtsalt sellega, mida komisjon soovitas, mõni pidi jällegi käima mitu korda perekonnanime valimas, kuna oli valitud nimega naabrite naeruluseks saanud, sest setud olid üsna kavalad pilkenimesid välja mõtlema.

Kokku võtsid 16 319 setut vabatahtlikult 2824 erinevat eestikeelset perekonnanime. Komisjoni poolt ilma saaja nõusolekuta määrati nimi 2078 setule, sh pandi 434 erinevat eestikeelset perekonnanime.

Kõikides Petserimaa vaadeldud valdade küldes elavate setude eestikeelsed perekonnanimed olid enamjaolt loodussõnavara hulgast. Loodusega seotud perekonnanimesid oli 67% kõigist käsitletud perekonnanimedest. Loodusest sobisid perekonnanimedeks erinevad puude nimetused ja puudega seonduvad sõnad ning muude taimede ja nende viljade nimetused, samuti elusolendite (lindude, loomade, kalade, putukate) nimetused, ilmas-tikunähtuste, pinnavormide nimetused, mis väljendusid enamasti *mägi*-,

*oru-, saar-, mets-, järv-, oja-, laan-*liidetes. Nimedest üsna paljud olid ka tuletatud. Eriliselt paistsid setude nimed silma liitsõnaliste perekonnanimedega, mis olid võetud looduse, esemete, abstraktmõistete või omaduste, inimese loodud rajatiste, ametinimetuste, eesnimede ja kohanimedega seotud sõnade järgi.

Igal perekonnanimel on saamislugu. Neil on lugu isegi siis, kui peremees läks komisjoni juurde, jäi nime osas ükskõikseks ja lasi panna suvalise nime – see ongi saamislugu: nimi polnud tegelikult temale tähtis ja see saadi komisjoni käest. Siiski leidub üsna palju lugusid, kus nimi on tulnud kas mõne naljaka seiga, sõprade ja pere soovitude, talu või isanime järgi; ükskõiksuse või soovi tõttu teisi üle trumbata; rumaluse või saatuse tahte toel. Kahjuks on osa setu nimedest ka unustustehõlma vajunud.

KIRJANDUS

RAAMATUD:

1982. Henriku Liivimaa kroonika. Tallinn
Reissar, Leo 1996. Setumaa läbi sajandite: Petserimaa. Tallinn: AS Kupidar
Vananurm, Ilmar 2005. Petserimaa külad I. Võru: Hilanamoro
Vananurm, Ilmar 2006. Petserimaa külad II. Võru: Hilanamoro
Vananurm, Ilmar 2007. Petserimaa külad III. Võru: Hilanamoro

AJALEHED:

- Kanger, Jaan 1921. Perekonnanimede panek Petserimaal. – *Päevaleht (Tallinn : 1905–1940)*, nr 324
1921. Perekonnanimede muutmine Petserimaal. – *Postimees (Tartu: 1886–1944)*, nr 225
1921. Petserimaalt. – *Päevaleht (Tallinn : 1905–1940)*, nr 290
Sommer, Samuel 1922. Perekonnanimede üle Petserimaal. – *Postimees (Tartu : 1886–1944)*, nr 32
Vananurm, Ilmar 1981. Hilanamäe helin. – *Tööraha elu*, nr 42

ARTIKLID INTERNETIST:

- Kurro, Karl; Kurro, Kristiine. Perekonnanimede panekust Eestis. – Merge server: <http://merge.starman.ee/genea/panekust.htm> (06.01.2010)
- Leksikoloogia. – Mati Kuusemets: <http://kuusemets.planet.ee/nimi/nimi-veel.htm> (06.01.2010)
- Kalkun, Andreas. Sonds Anna elulood. – Eesti Rahvaluule Arhiiv: <http://www.folklore.ee/era/nt/PF9/Kalkun.htm> (27.01.2010)
- Soobik, Riina 2008. Kuu lugu. – Eesti vabariik 90: http://www.eesti90.ee/?id=10620&month=7&year=2008&show_release=17230&show_aut-hor=1 (27.01.2010)
- Petserimaa – Vikipeedia: <http://et.wikipedia.org/wiki/Petserimaa> (13.11.10)
- Setumaa – Vikipeedia: <http://et.wikipedia.org/wiki/Setumaa> (13.11.10)

ARHIIVIMATERJALID:

- Sarv, Vaike 1997. Üheksa nimega hõim. -- *Setumaa*, nr 2(11). VK 4480, Ar 1575:2

UURIMUSED:

- Henno, Kairit 2000. Eesti priinimed – Jaani kihelkond. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus
- Kuus, J. 2003. Perekonnanimede panek Petserimaal. Tartu: Käsikiri Evar Saare erakogus
- Ristioja, Jaak 2003. Ristioja perekond. Võru: Käsikiri Võru Kreutzwaldi Gümnaasiumis

ALLIKAD

- Vananurm, Ilmar 2009. Kirjalikult autorile (21.10)
- Sillaots, Liidia 2009. Suuliselt autorile (13.12)
- Sillaots, Liidia 2009. Kirjalikult autorile (13.12)
- Külaviir, Mikk 2009. Suuliselt autorile (12.12)
- Liivamägi, Ene 2010. Suuliselt autorile (29.01)

LÜHENDID:

VK – Võrumaa Koduloomuuseum

LISAD.⁵⁷

ÜLEVAADE ENDISAEGSES PETSERI MAAKONNAS PANDUD EESTIKEESETEST PEREKONNANIMEDEST

LISA 1. PEREKONNANIMED JÄRVESUU VALLAS

Jaastrova küla	Ahone, Erend, Jõhvik, Järveoja, Kasepuu, Koosta, Kurgja, Kõiv, Kõivopuu, Kõivotalo, Linask, Loomamets, Metsavaht, Pala, Sein, Tugin, Vastra, Vatsk, Västra
Jatsmani küla	Aste, Jalas, Maripuu, Rehemets, Reinola, Rull, Rullik, Rulliste, Salmar, Soemets, Sulamägi
Pörste küla	Appo, Helü, Kõiv, Mehine, Pissarev, Pähnapuu, Püür, Tillo, Vanamets, Ületoa

LISA 2. PEREKONNANIMED MEREMÄE VALLAS

Hilanamäe küla	Hallik, Juus, Kala, Käokuld, Lind, Lõhmus, Odramaa, Pinnär, Pisumaa, Tulu, Vallik, Vananurm, Viinapuu
Krantsova küla	Haabist, Hallimägi, Helm, Illak, Ilosaar, Jagomäe, Kaeramaa, Kivestu, Külaots, Lepiste, Maasikas, Mustjärv, Oude, Rand, Ridala, Vaha, Viinamari, Vähkoja, Öunapuu
Küllatüva küla	Demeškin, Haljassaar, Heering, Heetska-Magula, Hummal, Järv, Kallas, Koidumets, Kuhi, Kõomets, Kõrkjas, Lepa, Lillak, Lillepuu, Luige, Lumi, Meljan, Ojakallas, Oss, Palm, Piho, Pilliroog, Rahusoov, Ratas, Sibul, Sillaots, Suvila, Toom, Tubli, Tõukjas, Uiboleht
Tessova küla	Jallai, Kuld, Männik, Mürk
Täägova küla	Anderson, Ehaste, Ilves, Kallöv, Kera, Kruuskand, Kund, Kuslapuu, Kõivuste, Külanurm, Lepplaan, Lillesaar, Tuul, Tõrvoja
Ulatsova küla	Ahrip, Härm, Kalju, Katte, Kõiv, Mölder, Soon, Uibo

⁵⁷ Vananurm, I. Petserimaa külad I.
Vananurm, I. Petserimaa külad II.
Vananurm, I. Petserimaa külad III.

Uusvada küla	Aoveer, Jurjes, Kadak, Kadakas, Kõiv, Ladvik, Leim, Luik, Lumi, Luuga, Lättik, Metsapool, Murutar, Müürsepp, Rand, Riitsaar, Rimm, Tagla, Tikerpuu, Vahelaan, Vahtramägi, Valli
---------------------	---

LISA 3. PEREKONNANIMED MÄE VALLAS

Selise küla	Ago, Anipai, Aug, Aul, Härm, Ido, Kirila, Kivilohk, Kuus, Laaneots, Leppur, Nurmeots, Orajärve, Parksepp, Pelisaar, Pikksööt, Saare, Savik, Sillaots, Sui, Suurkivi, Tikk, Varikmäe
Tegova küla	Ilves, Kojus, Kõlli, Murel, Saar, Uibosaar, Vint

LISA 4. PEREKONNANIMED PETSERI VALLAS

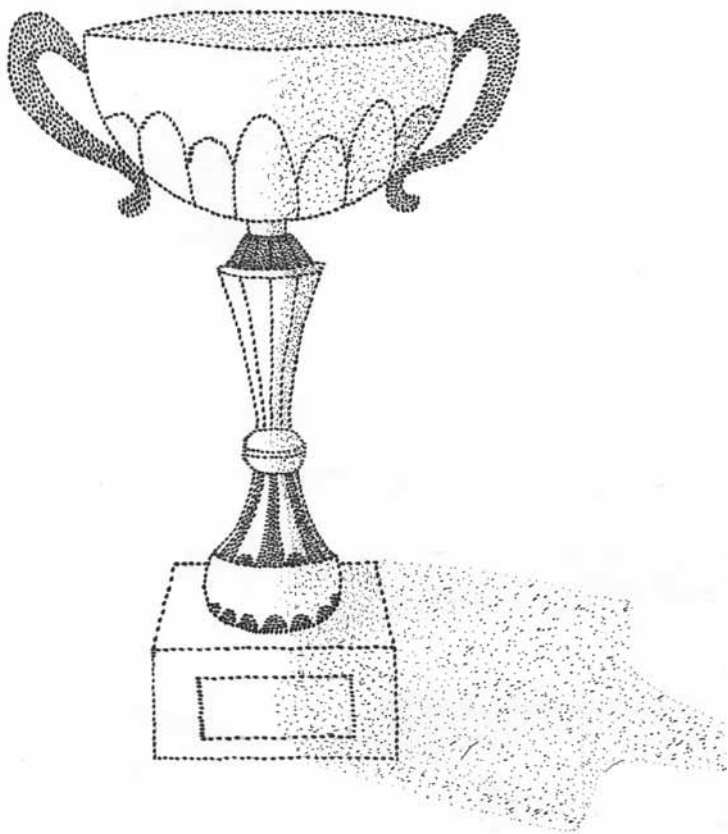
Bulatnova küla	Pähni, Tamm, Tedremaa, Terak, Täht, Uja
Herkova küla	Lõvi, Tammik, Varik
Kolossova küla	Järvik, Lillik, Mõisja, Parksepp, Puuselg, Siruli, Vahtraorg
Korela küla	Hüdsi, Korela, Otsamägi
Matsuri küla	Kõiv, Lepp, Lind, Pedajas, Roosior, Toomemets, Varjulill
Rissova küla	Kallas, Kanistik, Kõomets, Kütt, Mäeuibo, Naaber, Nurmeveer, Võsu
Rääptsova küla	Kari, Nurmõviir, Orjak, Padumäe, Reola, Riitsaar, Ristimägi, Tammõkand, Unask, Vare, Vislapuu
Suur-Puravitsa küla	Kang, Kann, Kirsipuu, Kruusakink, Kruusamägi, Kuslapuu, Kõoleht, Laaneveer, Levin, Lõhmus, Nurm, Paloviir, Pihlapuu, Piiraja, Sibul, Sikk, Teras, Toomeorg, Tsopp, Udras, Vahermägi, Varik, Verevmägi
Säpina küla	Kena, Kivitalo, Suun, Tsirel
Tendova küla	Laine, Lepik, Oroperv, Palo, Täht
Vedernika küla	Aotäht, Hakk, Heletuli, Hänike, Kahro, Kasepuu, Kivioja, Kõosaar, Lahe, Lepatalo, Mahlakõiv, Meremägi, Nargla, Pihotalo, Piirisild, Priioks, Põder, Põlluk, Päävatalo, Raudkepp, Rits, Rohkla, Saaretalo, Sulgla, Tamm, Võõpsu
Väike-Puravitsa küla	Ausmees, Jahimees, Liit, Lüüs, Päevakene, Saarepuu

LISA 5. PEREKONNANIMED SAATSE VALLAS

Lädina küla	Kuusealune, Känksepp, Nürgemäe, Roovik, Tammemägi
Tupina Küla	Haugasmägi, Kõrgekuhi, Luikoja, Metsatalo, Mürksepp, Parts, Tanijärv, Tikerpuu

LISA 6. PEREKONNANIMED VILO VALLAS

Alaotsa küla	Allik, Hurm, Kala, Kull, Kõivastik, Kõopere, Külasepp, Liivapuu, Lillik, Luikpere, Marjapuu, Moltsar, Pettaipuu, Pihlapuu, Rahasepp, Saarna, Sirenev, Tamm, Vaha, Vösu, Õun
Kolõ küla	Eerik, Hõpõmägi, Kadastik, Kand, Lepistik, Lõhmusmägi, Oja, Päevalill, Raud, Sipul, Suurpere, Sõmmer, Tsirel, Vaherkink, Villemson
Kosselka küla	Ahosepp, Ellakvere, Hallik, Haugas, Haukanõmm, Jallai, Juur, Järveots, Kallik, Kinä, Kooser, Kuusk, Kõivastik, Kāgo, Külasepp, Ladva, Lambrik, Lannukoppel, Lehesaar, Leht, Lemmegas, Lemvin, Liin, Liit, Liiv, Lättemägi, Mearu, Ojas, Palvik, Parv, Piirimägi, Piller, Pliats, Podrätšikov, Prits, Puhm, Pähnapuu, Raamat, Rahu, Saare, Saaremägi, Saugaste, Sokk, Suurmuru, Suvi, Süvaorg, Tammik, Tellismägi, Torm, Tsopp, Upin, Vahaste, Varik, Vihur, Vokksepp, Õunapuu
Laberitsa küla	Ellervee, Hallapuu, Hõbesaar, Häiermu, Kadastik, Kikkas, Künnapuu, Lennuk, Lepasaar, Linnuk, Raatu, Rada, Rõõmus, Tamm, Vaino, Valge
Lõtinõ küla	Belusov, Hundimägi, Hunt, Huntsaar, Saar, Suurhunt, Vanahunt
Mahnova küla	Kadajakand, Kahar, Kuusemets, Kõivoküla, Luik, Mürk, Timmotalo
Makarova e Mäe küla	Hallapuu, Jänesoo, Kahar, Kahr, Lõokõnõ, Metsmägi, Sõmerik, Toomeorg, Uiboaed, Vilt
Pokoldova küla	Haag, Haavamets, Hallapuu, Kiholane, Kirsipuu, Kivimägi, Kokemägi, Mataloja, Moro, Nigul, Pihel, Pottsepp, Saaremets, Tammo, Tuulik
Põõni küla	Kõivik, Raud, Toom, Torm
Raakva küla	Alasepp, Alatalo, Haug, Kengrumõldri, Lillipuu, Pai, Rakver
Radaja küla	Kaivo, Kaljo, Külaots, Lattik, Lepasaar, Leppik, Lõhmussaar, Müüriorg, Ojaperv, Osi, Otsatalo, Pihor, Radaja, Silla, Tuvik, Velliste
Sabelina küla	Teinetalu, Lutt, Toomeoks, Kõppar, Tammelaan, Haug
Sokolova e Nurme küla	Hank, Hurm, Keir, Kivest, Kukkur, Lillinurm, Luik, Pille, Rõivasepp, Seto, Önnepuu
Truba küla	Ilves, Kelgumäe, Vaha, Verevmägi
Ukavitsa küla	Ala, Haava, Kalde, Kesik, Keskküla, Kingotalo, Kink, Korol, Krüüts, Kõopere, Lelle, Liinamäe, Liinamägi, Maasik, Moro, Mäe, Müürsepp, Needo, Piitre, Pilm, Poka, Roos, Savi, Sepp, Silla, Sokk, Suitsik, Suurpai, Suurpaju, Suuveri, Suvi, Tammeleht, Tsopatalo, Tuvike, Uibo, Uibokann, Uibokannu, Vahaste, Vahtra, Valge, Vesso, Vislapuu, Vösu, Õuna, Ässa

Denis Rõbakov. Täpistehnika, graafika, 9b.

Emilia Jakovleva. Natüürmort, guašš, 6b.

TRIIN KONDOJA, JANE TÕEVERE

RAKVERE GÜMNAASIUM

11. KLASS

RAKVERE LILLE KOOL – TEISTSUGUSED KÜLL, AGA IKKAGI OMAD...

Juhendaja: Heli Kirsi

Eesti ühiskonnas elavad väga erinevad inimesed. Selleks, et olla eriline, ei pea tingimata pärinema teisest rahvusest või riigist, teistsuguseid leidub ka meie endi seas. Paraku ei pööra me neile piisavalt tähelepanu, kuigi nad on ikkagi osa meist.

Eestis on viimase kaheksa aasta jooksul erivajadustega õpilaste arv sammhaaval suurenenud.¹ Teadsime, et ka meie kodulinnas Rakveres asub kool, mis on pühendunud just selliste laste õpetamisele. Kuna meedia tõstab meie arvates tihti peale esile vaid tavakoole ja nende õpilasi, otsustasime, et soovime ühiskonda informeerida ka teistsugusest koolist – Lille Koolist, mis väärib uurimist sama palju või isegi rohkem. Meile teadaolevalt ei ole seni Rakvere Lille Kooli ajalugu varem uuritud. Oma töö eesmärgiks seadsimegi Lille Kooli ajaloo ja tänapäevase elu uurimise, samuti üritasime selgitada kooli tähtsust ühiskonnas. Uurimise käigus pidasime väga oluliseks ka kirja panna emotsioone, mis tekivad inimestel, kes on Lille Kooliga tihedalt seotud. Samuti polnud kumbki meist kunagi varem otseselt kokku puutunud erivajadustega inimestega, mistõttu seadsime veel ühe sihi: teada saada, kui palju nad tegelikult tavainimestest erinevad.

¹ Kukk, K. <http://www.hm.ee/index.php?049578> (24.03.2010).

SÜDAMLIK SÜNNILUGU

Rakvere Lille Kool on toimetulekukool, mis annab haridust mõõduka ja raske vaimupuudega õpilastele. Kooli teeb omalaadseks see, et olles pealtnäha tavaline kool oma hoone, hümni ja kooliperega, on tegelikult Lille Kooli tagasihoidliku fassaadi taga peidus väga palju erilist.

Kool avati 2000. aasta septembris. Alustati nelja klassikomplektiga, kokku 28 õpilase ning kuue õpetajaga. Lisaks töötas koolis veel neli õpetaja abi ning kasvatajat ja kaks terapeuti.

19. oktoobril 1992. aastal avati Rakvere Tugikool-kodu, meie Lille Kooli eelkäija. See toimus suuresti tänu erivajadustega laste organisatsiooni tööle, eesotsas Maie Sillaga, kellel viisteist aastat tagasi oli sündinud puudega laps. Naine meenutab, et pärast poja sünni seisis ta valiku ees, kas anda laps arsti soovitusel ära või teha kõik endast olenev, et tal oleks võimalikult täisväärtuslik elu. Selle asemel, et olla pikalt heitunud, tegi Maie kui suurepärase ema nii arstide kui ka tollase ühiskonna imestuseks otsuse – vapper naine asus poja eest võitlema.

„1988. aasta kevadel kutsuti puudega laste vanemad Eesti Raadio valgesse saali ja seal sai alguse lastevanemate liikumine,” mäletab Sild. „Aasta pärast lõin ma lastevanemate ühenduse ka meie maakonda, mis praegu kannab nime Lääne-Virumaa Puudega Inimeste Tugiühing Käsikäes ning kuhu kuuluvad puudega laste vanemad ja juba nende suureks sirgunud lapsed, samuti uued lastega pered.” Olles lastevanemate hulgas ainuke eriharidusega ema, kes otsustas hakata laste õpetamisega tegelema, õnnestus Maie Sillal saada üks rühmaruum Lille tänava lasteaiast, kus käidi kord kuus koos. Kuna see ei olnud siiski laste jaoks piisav, tekkis Maiel, emal suure algustähega, idee luua kool hoolimata sellest, et ta enese poeg oli juba nii vana, et kooliteed jätkus talle veel vaid kaheks aastaks. Nii avaski tollal Inju Lastekodus töötav Maie peamiselt koos töökaaslaste Lea Pilme ja Ene Udevaldiga 19. oktoobril 1992. aastal Rakvere Tugikool-kodu.²

Vormilt hoolekandeesutusse võeti vastu nii kooliealisi kui ka nooremaid ja vanemaid lapsi. Asutuse eesmärgiks sai laste eripedagoogiline toetamine, et aidata neil areneda ja edusamme teha. Rakvere Tugikool-kodu, mille juhatajaks saigi Maie Sild, alustas tööd üheteistkümnel Lääne-Virumaa lappesega. Linnast väljas elavate laste vanemate hooleks jäi nende transport, aga tööpäevadel said lapsed ööbida internaadis. Tugikool-kodus asusid tööle eripedagoog, paar kasvatajat, tunde käisid andmas ka muusika- ja liikumisõpetaja. Kuigi tegemist oli sotsiaalhoolekandega, korraldati töö võimalikult kooli moodi ja järgiti toimetulekukoolidele ettenähtud nõudeid.³

Tugikool-kodu algusaastaid iseloomustab Maie toreda ja väga põneva ajana. Kuigi Maie, Ene ja Lea olid küll õppinud Tartu Ülikoolis defektooloogiat (kasvatusharu, mis uurib puuetega laste arengut, kasvatamist ja õpetamist)⁴, ei olnud neid koolitatud õpetama raske puudega lapsi, kuna viimaste õppimis- ja õpetamisõigus saadi alles 1992. aastal üle-eestilise lastevanemate organisatsiooni nii-öelda võitluse tulemusena.

„Seejärel hakkasid meid mujalt maailmast koolitamas käima lastevanemate ühingud, tegelikult lapsevanemaid, kuid meie osalesime terve kollektiiviga. Kõige enam oli koolitajaid Rootsist, aga ka Soomest ja Ameerikastki. 1993. aasta kevadel saabus Tugikool-kodule külla aga bussitais Norra sotsiaaltudengeid, kes veetsid meie seltsis pea kaks nädalat. Käisime nende ja meie lastega koos Vaeküla koolis ja ekskursioonidel nii Tartus kui Ida-Virumaal. Lisaks Tugikool-kodule toodud asjadele sai iga õpilane indivi-

² M. Silla kiri J. Tõeverele. e-post 20.03.2010.

³ L. Pilme kiri T. Kondoale. e-post 5.03.2010.

⁴ TEA rahvasõnaraamat: Võõrsõnad, lk 77.

duaalse suure musta kilekotitäie uhiuusi asju – alates riideesemetest, õppe- ja mänguvahenditest, lõpetades voodipesu, padja ja kahe tekiga,” meenutab Maie, kes töötas neli õppeaastat asutuse direktorina, kuid seejärel otsustas õpetajatöö kasuks ning on sellel ametipostil koolis tänaseni, tehes lisaks ka logopeedi tööd.⁵

1996. aastal asus Tugikool-kodu juhtima Lea Pilme, kellest tänaseks päevaks on saanud oma ala asjatundja, seda tänu rohketele kogemustele ja oma teadmiste pidevale täiendamisele erinevates kõrgkoolides.⁶ Pilme ettevõtlikkus tõi asutusele haridusministeeriumilt koolitusloa, kuigi seda vaid aastaks.

„Oli huvitav ja segane aeg: vaatamata, või hoopis tänu suurele bürokraatialle, õnnestus meil koolitusluba saada. Arvame ise siiani, et suutsime ära tõestada, et olime juba siis oma ideelt ja sisult kool. Seda õnne jätkus vaid aastaks, sest avastati, et on juhtunud lubamatu lugu – Rakvere Tugikool-kodu sotsiaalhoolekandenasutusena ei saa koolitusluba omada. Tagantjärele on üsna halenaljakas niisugust juhtumit meenutada,” pajatab Lea.

Siiski oli asutuses enamik lapsi kooliealised ja nendega tegelemine kuulus haridusministeeriumi pädevusse, mistõttu otsustas sotsiaalministeerium 1. juulist 2000 Rakvere Tugikool-kodu likvideerida. See ei takistanud aga naisi õigluse nimel edasi võitlemast. Pärast Rakvere linna ja Lääne-Viru maavalitsuse ametnikega olukorra arutamist otsustati luua mittetulundusühing ning rajada uus kool. Plaan sai teoks 8. märtsil 2000. aastal, kui loodi MTÜ Kirilill, täispika nimega Puuetega Laste ja Noorte Toetajate Ühendus Kirilill, et kõigil oleks selge, millega ühing tegeleb, ning mis tänavu tähistas uhkusega juba oma kümnendat sünnipäeva. Sama aasta esimesel septembril avas ukSED Rakvere Lille Kool ja Päevakeskus Päevalill.⁷

Mitte iga õppeasutus ei saa uhkeldada sedavõrd sooja ja sündmusterohke sünnilooga, kuid Lille Kool kogu oma erilisuses võib seda rahumeeli teha.

KOOLIMAJA

Lille Kooli hoone, mis asub Rakveres Lille tänav 8, ehitati 1969. aastal lasteaiastarbel, mis asus seal aastani 1991. Maja jäi tühjaks, kui sõjaväelased 1990. aastate alguses Rakverest massiliselt lahkusid. Siis tekkis Rakvere

⁵ M. Silla kiri J. Tõeverele. e-post 20.03.2010.

⁶ L. Pilme kiri J. Tõeverele. e-post 24.03.2010.

⁷ L. Pilme kiri T. Kondoja. e-post 5.03.2010.

Tugikool-kodul võimalus end sinna sisse seada.⁸ Iga hoones oldud aasta-aga saadi ruume juurde ning seetõttu suures ka uute töötajate ja õpilaste hulk.⁹

Hoonele tehti oma jõududega, peamiselt töötajate ja lastevanemate abiga, sanitaarremont. Mööbel ning õppevahendid hangiti enamalt jaolt samuti töötajate poolt. 2000. aastal Lille Kooli avades jäadi Lille 8 ruumidesse, sest koolipere oli neid aastate jooksul juba nii palju ühiselt remontinud ja õpilaste erivajadustest lähtudes ümber ehitanud. Muutustest võib välja tuua ruumide mitmeotstarbeliseks ehitamist, näiteks klassiruumist sai õppeköök, lihtsustati ka juurdepääsu pesuruumidesse ning tualettidesse.¹⁰

Eeltoodule tuginedes võime väita, et lastele on loodud kodune keskkond, mis toetab laste arengut ning soodustab õpilaste hakkama saamist igapäevatoimetustega.

ÕPILASED – OKASTETA ROOSID

2009/2010. õppeaastal käib Lille Kooli viies liitklassis 26 õpilast, kellest 24 õpib toimetuleku riikliku ja kaks hoolduse õppekava järgi. Õpilaste vanus ulatub 8.–19. eluaastani.¹¹ Alates kooli avamisest pole õpilaste arv aastati oluliselt kõikunud, kuid alates 2006/2007. õppeaastast suureneb iga aastaga lisa-aastal õppijate arv.

Lille Koolis õpivad vaimupuudega lapsed, kelle seas leidub ka raske liikumis- ja nägemispuudega õpilasi. Lisaks esineb neil kõnetust, allergiaid,

⁸ L. Pilme kiri T. Kondoiale. e-post 5.03.2010.

⁹ M. Silla kiri J. Tõeverele. e-post 20.03.2010.

¹⁰ L. Pilme kiri T. Kondoiale. e-post 5.03.2010.

¹¹ K. Kanguri kiri T. Kondoiale. e-post 21.02.2010.

seedimisprobleeme, epilepsiat ja muid tervisehädasid. Kool on kohandatud nii, et kõigil oleks seal mugav ja võimalikult kerge õppida. Igale õpilasele koostatakse ka tema võimetest, vajadustest ja potentsiaalset lähtuv individuaalne õppekava.¹² Lapsed saavad tugevdavat ravivõimlemist, veeteraapiat, logopeedilist ravi. Kooli külastab kord kuus neuroloog.¹³

Õpilaste põhiline erivajadus ongi rohke tähelepanu ja abi. Töötajad peavad lastele pidevalt kättesaadavad olema ning vajadusel neid aitama ja toetama. Hoolimata erivajadustest tuleb kooli lõpuks tagada, et õpilased, kel selleks vähegi potentsiaali on, saaksid kas või mingil määral iseseisvalt hakkama.

Elementaarne on, et nad tuleksid toime iseteenindusega, samuti täidaksid hügieeninõudeid ja teaksid tervisliku eluviisi algtõdesid. Õpilased ei tohiks ohustada oma käitumisega ennast ega teisi, sealjuures peaksid oskama hoiduda ohtudest ning vajaduse korral kutsuma abi. Lisaks püüdlavad töötajad selle poole, et õpilased tunneksid aja kulgemist ning ilmastikuolusid ja oskaksid vähese abiga orienteeruda kalendris, sõiduplaanis ja muus vajalikus.¹⁴

Õpilaste erivajadustega tegelemine on üsna keeruline töö. Mõnede autistide õpetajad on näiteks iga päev ühtmoodi riides, kuna laste psüühika ei talu muid riideesemeid. Nad on harjunud, et õpetajal on alati ühed riided ning ei suuda sellest pildist enam loobuda, vastasel juhul ei lase õpilased endaga tegeleda. Kord on autistile oluline, see hoiab teda kaosest eemal.¹⁵ Ainult järjepidev kooli ja kodu töö suudab midagi muuta.

Lille Kool on toimetulekukool, mistõttu on õpilaste saavutused kõige kindlamaks märgiks edukast õppimisest. Rõhk asetatakse eelkõige oskustele, mis aitavad õpilasel pärast kooli lõpetamist igapäevaelus toime tulla. Iga kooli kasvandik areneb erineva tempoga ning saavutused ei tule mitte üleöö, vaid just järk-järgult aja möödudes.

Näiteks kasvataja Maie Virolainen, kes on Lille Koolis töötanud juba 9 aastat, meenutas õpilast, kes kooli õppima asudes tahket toitu üldse ei söönud. Ta vanemad olid veendunud, et nii jääb alatiseks ning miski ei pane last oma toitumisharjumusi muutma. Sellest hoolimata tegid õpetajad ja kasvatajad ühiseid jõupingutusi ning olid kannatlikud ja järjepidevad, mille tulemusena hakkas õpilane tasapisi korralikult sööma. Virolainen lisas, et tema

¹² K. Kanguri kiri T. Kondoja. e-post 21.02.2010.

¹³ Pargi, A. <http://vana.www.virumaateataja.ee/index.html?op=ligu&rubriik=49&id=7097&number=301> (18.03.2010).

¹⁴ K. Kanguri kiri J.Tõeverele. e-post. 24.03.2010.

¹⁵ Röss, K. <http://arhiiv2.postimees.ee:8080/leht/99/02/23/tartu/uudised.htm> (12.03.2010).

pole kohanud veel ühtegi last, kes vajaliku toetuse ja suunamise olemasolul ajapikku edasi arenenud ja saavutusi teinud ei oleks.¹⁶ Lille Kooli õpilastel on üksmeelse ning kokkuhoidva koolipere näol see aga täiesti olemas.

Lisaks igapäevastele isiklikele saavutusele on Lille Kooli õpilased saanud vastavalt oma võimetele häid tulemusi spordivaldkonnas erikoolide olümpiapäeval 2009. aasta kevadel, kus pälviti lausa medalikohti. Samuti võetakse tihti osa kunstiprojektidest ja konkurssidest, mis toovad õpilastele palju tunnustust.¹⁷ Senini on neid läbi viinud näiteks Lääne-Virumaa keskraamatukogu¹⁸ ning Ida- Eesti päästekeskus.¹⁹ Kõigest eelnevast lähtuvalt võibki Lille Kooli õpilasi nimetada okasteta roosideks: hoolimata headest tulemustest ja pidevast tähelepanust, mille keskel paljud inimesed uhkeks lähevad, on nad ikka sama head ja südamlikud edasi.

TÖÖTAJATE MITU ROLLI

Lille Koolis töötab 2009/2010. õppeaastal 27 inimest, kelle põhitöökohaks on MTÜ Kirilill. Pedagoogilisest personalist töötab koolis 5 klassiõpetajat, 2 aineõpetajat, 5 pikapäevarühma ja õpilaskodu kasvatajat ja direktor. Peale selle töötab koolis 4 õpetaja abi, osalise koormusega logopeed, füsioterapeut, 2 kasvataja abi, 1 öövalve-kasvataja, kokk ja koristaja. Kaks pedagoogi töötavad lisaks teistes linna koolides.²⁰

Alates 2007. aasta oktoobrist on Lille Kooli direktor Kaja Kangur. Ta on lõpetanud 2003. aastal Lääne-Virumaa Kutsekõrgkooli, saades rakendus-kõrghariduse sotsiaaltöö erialal, ning 2008. aastal Tallinna Ülikooli magistriõppe eripedagoog-nõustaja erialal. Lisaks on naine end täiendanud Tallinna ja Tartu Ülikoolis. Viimases läbis Kangur „Rehabilitatsioonimeeskonna spetsialistide täiendkoolituse”, mis on oluline, kuna Lille Kool osutab rehabilitatsiooniteenuseid AS Rakvere Haigla ja AS Hoolekandeteenused Imastu Koolkodu rehabilitatsioonimeeskondade kaudu.²¹ Tallinna Ülikoo-

¹⁶ Virolainen, Suulised mälestused 18.03.2010.

¹⁷ K. Kanguri kiri T. Kondoale. e-post 21.02.2010.

¹⁸ Pargi, A. <http://www.virumaateataja.ee/021204/esileht/uudised/15021274.php> (18.03.2010)

¹⁹ Selgusid päästeteemalise loomingukonkursi Lääne-Virumaa eelvooru tulemused. <http://www.rescue.ee/8313> (18.03.2010.)

²⁰ K. Kanguri kiri T. Kondoale. e-post 21.02.2010.

²¹ K. Kanguri kiri J.Tõeverele. e-post. 24.02.2010.

lis läbitud „Haridusasutuse juhtimise” 240-tunnine kursus on aga vajalik erivajadustega laste kooli juhina töötamiseks.²²

Lille Kooli kõigi töötajate vahel toimub pidev koostöö, mis on vaimupuudega õpilaste puhul äärmiselt vajalik. Eriti tugev on ühistegevus õpetajate ja kasvatajate vahel ning see teeb kooli väga eriliseks. Õpetajatöö Lille Koolis ei seisne lihtsalt lastele teatud materjali selgeks tegemises, vaid alatihti ka nende kuulamises, nõu andmises ja neile rohke tähelepanu osutamises, vahel lihtsalt ka kannatalikult ootamises. Kui tavakoolis tuleb õpetaja klassi, teeb oma töö ära ja lahkub, siis Lille Koolis on õpetaja pidevalt õpilastele kättesaadav nagu hea sõber. Vestlus käib vabal toonil, õpetaja istub õpilastega sama laua taga ja jõuab pühenduda igaühele, kuna õpilaste arv klassis on väike, reeglina 3–6 õpilast. Oluline on ka õpitu kohene rakendamine praktikas, sest see aitab õpilastel õpitut paremini mõista ja meelde jätta. Näiteks pärast matemaatikatunnis rahadega arveldamist minnakse poodi äsja saadud teadmisi kinnistama ning orienteerumistunnis süüa tehes seletab õpetaja enamasti piltide abil kõigepealt töö käiku ning seejärel valmistatakse kohe ka süüa. Viimase puhul on kindlasti heaks motivatsiooniks ka see, et õpilased söövad valminud toidu ise ära.

Õpetaja peab oskama igale lapsele eri moodsid läheneda ning leidma viise, kuidas vajalikku õpilasele võimalikult arusaadavaks teha, sest üks kindel viis õpetamiseks puudub. Esmajärguline on teha õpetatav võimalikult lihtsakoeliseks ning alustada väikestest asjadest, liikudes sujuvalt edasi keerulisema poole. Võimalik, et keerulise juurde ei jõutagi, aga lõpptulemusest olulisem on progress. Tähtis on õpilasi iga tulemuse korral kiita, et nad mõistaksid oma saavutuste üle uhkust tunda ja samas vaimus jätkata. Mõni laps ei pruugi väljaspool kooli kunagi kiitust tunda saanud olla, seetõttu peab õpetaja seda tihti tegema.

Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt välja antud seaduse kohaselt peab õpetajatel Lille Koolis töötamiseks olema kas eripedagoogika-alane kõrgharidus või muu pedagoogiline kõrg- või keskeriharidus, läbitud peab olema 320-tunnine eripedagoogika kursus.

Kasvatajate kvalifikatsiooninõuded ei erine kuigi palju õpetajate omadest: samuti õpetajatelt nõuab seadus eripedagoogika-alast kõrgharidust,

²² Haridus- ja Teadusministeeriumi 26.08.2002 määrus nr 65 „Pedagoogide kvalifikatsiooninõuded“ § 15: Keha-, kõne-, meele- ja vaimupuuetega ning psüühikahäiretega õpilaste kooli direktori asetäitja õppe- ja kasvatustöö alal kvalifikatsiooninõuded. <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13082084> (10.03.2010).

muud pedagoogilist kõrg- või keskeriharidust koos 160-tunnise eripeda-
googika kursuse läbimisega või muud kõrg- või keskeriharidust koos 320-
tunnise eripedaogogika kursuse läbimisega.²³

ÕPPETÖÖ

Lille Kooli õppetöö peamine eesmärk on toimetulekuõppe võimaldamine
mõõduka ja raske vaimupuudega ja/või liitpuudega õpilastele ja hooldus-
klassi töö raske ja sügava vaimupuudega lastele. Kooli tegevuse eesmärgist
tulenevalt on kooli ülesandeks tagada õpilastele toimetulekuõppekava ja
hoolduskooli programmi täitmiseks vajalikud õppe- ja kasvutingimused.²⁴

Lille Kooli õppeperioodis on nagu tavakoolideski 175 õppepäeva ning
õppeaasta jaguneb neljaks veerandiks. Õppenädal kestab viis päeva. Koo-
livaheajad määrab haridusminister määrusega. Koolis saab õppida üheksa
aastat, mis on kohustuslikud ja millele võib lisanduda kolm aastat, juhul kui
õpilane pole läbinud vastavat õppekava.²⁵

Õpilaste vastuvõtmine Lille Kooli toimub nõustamiskomisjoni otsuse,
lapsevanema või eestkostja kirjaliku avalduse ja omavalitsuse kohamaksu-
muse rahastamise lepingu alusel. Kooli 1. klassi võib kandideerida jooksva
aasta 1. oktoobriks 7-aastaseks saav laps. Lastevanemate soovil võib esimese
klassi vastu võtta lapsi, kes on jooksva aasta 30. aprilliks saanud 6-aasta-
seks. Kool loetakse lõpetatuks pärast vastava õppekava läbimist.

Kolme lisa-aasta lõpetaja sooritab lähtuvalt oma võimetest ja oskus-
test lõputöö. See kujutab endast praktilist tööd valdkonnas, milles õpilane
edukas on ja mis talle meeldib. Õppeaasta esimeses pooles hakatakse koos
õpetajaga teemat ning tehnikat valima, töö ise valmib aprillikuuks. Seejärel
kinnitatakse direktori käskkirjaga komisjon ja kaitsmise tähtajad. Kaitsmi-
sel on õpilasel võimalus oma tööd esitleda, komisjoni liikmed esitavad va-
jadusel toetavaid küsimusi ning antakse kokkuvõttev positiivne hinnang.
Valminud tööd saavad õpilased endale, kooli jääb õpilase tööst paberil

²³ Haridus - ja Teadusministeeriumi 26.08.2002 määrus nr 65 „Pedagoogide
kvalifikatsiooninõuded“ § 23: Keha-, kõne-, meele- ja vaimupuuetega ning
psüühikahäiretega õpilaste kooli või klassi ning tasandusklassi õpetaja
kvalifikatsiooninõuded. <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13082084>
(10.03.2010).

²⁴ K. Kanguri kiri T. Kondoiale. e-post 21.02.2010.

²⁵ Kangur, Suuline intervjuu 11.02.2010..

vormistatud dokument. 2009. aastal sooritatud lõputöödeks olid näiteks puidust pink, diivanipadi, vilditud ja riidest seinapilt, siidimaalis rätik ning laua katmine.²⁶

Lõpetamist tõendab põhikooli riiklik lõputunnistus, mille alusel saavad edukamad õpilased minna õppima kutsekooli, kus on erigrupid lihtsamate ametite õppimiseks. Ülejäänust saavad üldiselt päevakeskuse kliendid. Jätkuõppe võimalus on kooli üks väljunditest, kuid Lea Pilme, Lille Kooli toonane direktor, avaldab Virumaa Teatajale 2002. aastal antud intervjuus lootust, et teise väljundina tekiks koolil võimalus lõpetanutele sotsiaalkortereid jagama hakata, kus noored saaksid koolis omandatud toimetulemist praktikas kasutada.²⁷

Kooli põhirõhk on õppeainetel, mis lisaks üldistele teadmistele aitavad edasipidi ka elus hakkama saada. Nende vahel on tihe seos, et saavutada parim tulemus.

Õpitakse eesti keelt, matemaatikat, muusikat, kunsti, rütmikat, toimu-
vad ka kehalise kasvatus ja orienteerumistunnid. Viimases õpitavad tee-
mad on läbivad ka teistes ainetundides.

Tunniplaani koostamisel lähtutakse toimetuleku riiklikus õppekavas kehtestatud nädalakooormusest klassiti. Esimeses klassis on näiteks 20 õpetundi nädalas, üheksandas klassis aga 34 tundi. Kui kooli algklassides keskendutakse pigem kunstilisele ja käelisele tegevusele, siis lõpuklassides pööratakse tähelepanu pigem tööõpetusele ning orienteerumisainetele, mis kujutab endast õpetust, kuidas igapäevaste toimetustega hakkama saada.

„Kui lapsevanem ütleb, et tema laps võib üksi kodus olles külmakapi kõrval seistes nälga surra, siis peab kool tagama, et tulevikus sellist asja kindlasti ei juhtuks,” ütleb kasvataja Virolainen. Seetõttu sisaldab orienteerumistund ka näiteks kord nädalas söögitegemist.

Koolis tegutseb lisaks ka kaks huviringi: kunsti- ja puutööring.²⁸

METOODILISED LAHENDUSED

Lille Koolis on olulisel kohal ka metoodiliste lahenduste kasutamine õppimisel.

²⁶ K. Kanguri kiri J.Tõeverele. e-post. 24.03.2010.

²⁷ PARGI, A. //vana.www.virumaateataja.ee/index.html?op=ligu&rubriik=49&id=7097&number=301 (18.03.2010).

²⁸ Kangur, K. Suuline intervjuu 11.02.2010.

Esiteks rakendatakse tervikõpet, mis kujutab endast põhiainete õpetamist omavahel seotud üldõpetuse tundidena.²⁹

Lille Kooli õppekavasse kuulub ka spiraalõpe, mis tähendab lapse teadmiste ja oskuste arenedes läbitud õppematerjali juurde naasmist, käsitledes seda mitmekülgsemalt või konkreetsele nähtusele keskendudes.³⁰

Kasutatakse veel Montessori pedagoogikat, milles on oluline roll nii ettevalmistatud keskkonnal, mis arvestab lapse arenguvajadusi, täiskasvanul, kes loob tingimused lapse arenguks, kui ka korral, sest korrastatud ja huvitavas ümbruses areneb lapse algatusvõime maksimaalselt. Montessori pedagoogika suurimaks eesmärgiks on tasakaalustunud laps.³¹

Steineri pedagoogiline kasvatus ja õpetus, millel on samuti Lille Kooli õppekavas koht, põhineb teatud arusaamadel inimese arengu seaduspärasustest. Selle õpetuse peaesmärgiks on kasvatada avatud mõtlemisega inimesi, ning loomingulisi ja intellektuaalseid õppeaineid püütakse õpetada tasakaalustatult. Eriti oluline on lapse isiksusega arvestamine. Õppeprogrammid on koostatud vastavalt vanuselistele iseärasustele.³²

Üks maailmas levinumaid õpetamismeetodeid autistlikele lastele on TEACCH, mis põhineb õpetamisel teadvustatud järjekorras, lapsele teadaolevas ruumis ja õpikohal. TEACCH keskendub individuaalsetele programmidele, mis tingimata arvestavad lapse tugevaid ja nõrku külgi. Koostööl vanematega on samuti suur tähtsus.³³

Lisaks kasutatakse Lille koolis alternatiivse kommunikatsiooni võimalusi ja vahendeid. Nende hulka kuuluvad esemeline kommunikatsioon, foto- ja piltkommunikatsioon, sümbolid ning kerged viiped.³⁴ Näiteks on Lille Kooli õpperuumides palju tegevusi märkivaid pilte, mis tähendavad sõõgipausi, mänguaega ja muud sellist, mille järgi on lastel lihtsam toimuvat mõista.

²⁹ Õppetöö korraldus ja ajaline kestus. www.mihklikool.ee/index.php?page=oppekava (12.03.2010).

³⁰ Lasteaia õppekava koostamise alused. <http://memmemusi.ee/index.php?page=98> (12.03.2010).

³¹ Miks on Montessori pedagoogika unikaalne? <http://www.tartu.ee/klaabu/?s=82> (12.03.2010).

³² Hiielaid, S. Waldorfpedagoogika ehk Steinerpedagoogika. <http://www.waldorf.ee/kool/files/lugemist/Waldorfpedagoogika%20lapsed.pdf> (12.03.2010).

³³ Kippar, T. TEACCH- meetodika. www.autismeesti.ee/upload/dok/terje_kippar_2007.doc (12.03.2010).

³⁴ Melsas, M. Kommunikatsioonivõimalused. www.kaokeskus.ee/ul/Kommunikatsioonivõimalused.doc (12.03.2010).

Õppekava sisaldab ka biheivioristliku metoodika elemente. Biheivioristlik lähenemine seisneb selles, et üritatakse seletada laste õppimisprotsessi stiimulite reaktsioonide ahelat. Omandatakse uusi käitumisviise ning modifitseeritakse vanu käitumisviise. Samuti luuakse uusi seosed käitumise ja keskkonna vahel.³⁵

Viimaseks rakendatakse Lille Koolis veel J. Lovaasi metoodika elemente, millel on mitu põhiseisukohta. Esiteks toimub lapse õpetamine-kasvatamine võimalikult loomulikus keskkonnas, seetõttu näevad kooliruumid väga kodused välja. Oluliseks tingimuseks on samuti sotsiaalne keskkond, millest sõltub positiivne või negatiivne kinnitus. Lapsele tuleb õpetada kõnet, mängu, enesehooldust ning pedagoog ei ravi last, vaid õpetab ja arendab teda. Õpetamine ei sõltu diagnoosikategooriate piirangutest, vaid hoopis lapse käitumisoskuste tasemest. Juhtnöörid peavad olema selgesõnalised ja arusaadavad, loobuda tuleb ülemäärasest paljusõnalisusest, kõnelda tuleb asjast. Vajalike juhtnööride andmine läheb kõige paremini individuaalselt või siis väikeses grupis, kus ei ole üle kolme-nelja õpilase.³⁶

ÕPPEVAHENDID

Õppevahendite jaoks eraldab riik Lille Koolile nagu igale teisele koolilegi, kindla summa raha. Kuna Lille Kooli õpilased ei vaja õpikuid ega töövihikuid, kasutab kool raha praktilisematele asjadele. Näiteks on muretsenud SMART-tahvel (interaktiivne tahvel, mille abil on võimalik näidata, töödelda ja muuta ilma suurte pingutusteta Internetist valitud infot)³⁷ ja dokumendikaamera. Kaasaegne tehnoloogia annab õpilastele elava pildi õpitavast ja aitab muuta iga õppeaine huvitavamaks ning mitmekesisemaks, mis on puudega laste puhul väga tähtis.³⁸

Lastel on võimalus kasutada ka arvutit, millega nad mängivad lihtsamaid mänge, mille kaudu on võimalik paremini mõista põhjus-tagajärg seoseid. Osa lapsi, näiteks need, kes ei suuda pliiatsit käes hoida, õpib arvutil ka

³⁵ Hannust, T. Biheiviorism klassiruumis. <http://www.elvag.edu.ee/~ardo/praks/biheiviorism%20klassiruumis.pdf> (12.03.2010).

³⁶ Kippar, T. Lovaasi metoodika. www.autismeesti.ee/upload/dok/terje_kippar_2007.doc (12.03.2010).

³⁷ Stassenko, O. http://www.telda.ee/SMART_Board_tahvel_kaasaegne_õppevahend/ (19.03.2010).

³⁸ Kangur, K. Suuline intervjuu 18.03.2010.

trükkima. Hiire kasutamine arendab peenmotoorikat ning arvuti on ka heaks motivatsiooniks, kuna mängida meeldib kõigile.³⁹

Samuti ostetakse vajalikku kirjandust töötajatele, mille abil saavad nad oma teadmisi täiendada. Paljud õppevahendid, näiteks muusikariistad, hangitakse siiski oma raha eest.⁴⁰

Puuetega õpilaste jaoks on väga tähtsal kohal kehalise võimekuse arendamine. Koolis on füsioteraapia ruum, kus toimuvad kehalise kasvatus

³⁹ Lille Koolile kingiti arvuti. [http://arhiiv.koolielu.ee/pages.php/0320,11960?aj=1101\(20.03.2010\)](http://arhiiv.koolielu.ee/pages.php/0320,11960?aj=1101(20.03.2010)).

⁴⁰ Kangur, K. Suuline intervjuu 18.03.2010.

tunnid, mis hõlmavad laste treenimist trenaažööril ja muude abivahendite abil (pallid, hantlid, kolmerattaline jalgratas). Teraapia puhul on vajalik ka lõõgastus, mille jaoks on koolil olemas massaažilaud ja mullivann, kus käiakse kahekaupa. Füsioterapeudi abil kasutavad liikumisvõimetud lapsed seisulauda, mis aitab neil püsti olles liikuda ja näha ka sellist maailmapilti, mis avaneks neile kõndides. Tugiraamid abistavad õpilasi kõndimisel ja neid saavad lapsevanemad vastavast asutusest vajalikuks ajaks rentida.

Koolis on ka õpilastele mõeldud köök, kus nad saavad valmistada lihtsamaid toite, näiteks võileibu, erinevaid suppe ja muud sarnast. Lisaks harjutatakse laua katmist ning õpitakse lauakombeid. Kunsti ja käelise tegevuse tunnis on olulisteks õppevahenditeks ka kangasteljed, millega valmistatakse kauneid vaipu.⁴¹

ÕPILASKODU – ÕPILASTE TEINE KODU

Lille Kooli õpilaskodu on mõeldud lastele, kes elukoha kauguse tõttu või mõnel muul põhjusel ei saa iga päev elukohas käia või kellel puuduvad elukohas vajalikud õppimis- ja elamistingimused. Õpilaskodu võimaldab neil koolis ööbida esmaspäevast reedeni.

Kasvatusrühmas võib olla kuni seitse õpilast ning nende jaoks on koolil magamistuba nii poistele kui ka tüdrukutele. Õpilaskodu loob õpilaste-

⁴¹ Kangur, K. Suuline intervjuu 18.03.2010

le soodsad tingimused suhtlemiseks, puhkamiseks, vaba aja sisustamiseks ning ka sotsiaalsete oskuste arendamiseks, arvestades samal ajal õpilaste individuaalseid vajadusi. Direktor on kinnitanud õpilaste elukorraldust määrava päevakava, mille täitmise tagab kasvataja. Kasvatustöö arvestust peetakse „Kasvatusrühma päevikus”.⁴²

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Lille Kooli näol on tegemist hästi toimiva õppeasutusega, kus kogenud töötajate käe all antakse õpilastele elementaarsed õpioskused, edasiseks eluks vajalikud teadmised ja praktilised oskused, et Lille Kooli kasvandikud tulevikus võimalikult iseseisvalt hakkama saaksid.

PÄEVAKESKUS PÄEVALILL

MTÜ Kirilillele kuulub lisaks Lille Koolile ka päevakeskus Päevalill, mis on mõeldud vaimupuudega inimestele (üldjuhul vanuses 18–45 aastat) pakkumaks neile tööpäeviti vaba aja veetmise võimalust. Selle all peetakse silmas sotsiaalteenuseid, huvitegevust, päevast hooldamist ja eluõpet. Viimane aitab päevakeskuse külastajatel arendada igapäevaelus vajalikke oskusi ning

⁴² K. Kanguri kiri J. Tõeverele. e-post 10.03.2010.

luua sotsiaalseid suhteid ja kontakte. Lisaks sisaldab päevakeskuse poolt pakutav teenus pereliikmete ja lähedaste ning eneseabigruppide tegevuse toetamist.

Klientidega töötavad päevakeskuses kaks tegevusjuhendajat ning üks abi. Päevalilles on seitseteist kohta ning iga päev kasutab teenuseid viisteist inimesi.⁴³

Pärast kooli lõpetamist leidub õpilasi, kes lähevad kutsekooli edasi õppima, kuid enamik jääb siiski päevakeskust külastama ja seetõttu on päevakeskuse ühiskondlik roll väga oluline.

KOOSTÖÖ

Lille Kool on eriline kool, mistõttu on üheks tähtsaks osaks koolielus ka koostöö, seda nii sotsiaal- ja meditsiinitöötajate ning lapsevanemate kui ka teiste koolide ja linnaga. Maakonna erikoolidega korraldatakse sageli ühiseid spordi- ja muusikapäevi. Käiakse ka teiste koolide sünnipäevadel. Samuti toimub ühistegevus Eesti toimetulekukoolidega, mille koolituspäevadel õpetajad osalevad.⁴⁴

Lisaks on koolil hulgaliselt sõpru ja partnereid, näiteks soojad suhted on mereväe lipulaeva Admiral Pitkaga, mida lastel on olnud võimalus külastada ning mille meeskonnaliikmed on mitmetel jõuludel Lille Kooli jõulupeost osa võtnud ning õpilastele kinke jaganud. Rakvere linna ja Admiral Pitka vahel sõlmitud sõprusleppe eesmärgiks on tutvustada mereväge ja mereväeteenistust ka sisemaa linnades.⁴⁵ Koolile on abikätt pakkunud ka Kroonikeskus, mille kaudu said õpilased arvuti⁴⁶ ja head tahet on üles näidanud Rakvere palliklubi, korraldades heategevuslikku kampaaniat Lille Kooli õpilastele spordivarustuse ostmiseks.⁴⁷ Hea läbisaamine erinevate ühingute ja asutustega on koolile tohutult tähtis, kuna nende abi ja koostöövalmidus aitab laste maailmapilti laiendada ja neid iseseisvamaks muuta.

⁴³ Päevakeskus Päevalill. <http://www.teehead.org/paevalill/> (02.03.2010)

⁴⁴ K. Kanguri kiri T. Kondoja. e-post 21.02.2010

⁴⁵ Mereväe lipulaeva meeskond annab lastele üle jõuluringid. <http://www.mil.ee/?id=1366> (20.03.2010)

⁴⁶ Lille Koolile kingiti arvuti. <http://arhiiv.koolielu.ee/pages.php/0320,11960?aj=1101>

⁴⁷ Rakvere PK kutsus toetama Lille kooli. <http://sport.err.ee/index.php?0523069> (20.03.2010)

KOOSTÖÖ LINNAGA

Olenemata sellest, et Lille Kool kui erakool ei allu otseselt Rakvere linnale, toimub kahe osapoole vahel siiski tihe läbikäimine.

Praegusel Rakvere abilinnapeal Ain Suurkaevul on linnaga olnud pikk koostöö, kuna varemalt töötas mees Kadrinas vallavanemana ning haridusvaldkond kuulus tema tegevusalasse. Lille Kooli töötajaid iseloomustab Suurkaev kui vastutulelikke ja kaasamõtlevaid inimesi, kellega koostööd teha on suhteliselt lihtne ning keda linn peab sama oluliseks partneriks kui linna munitsipaalkoole. Ta lisab, et Lille Kooli kollektiivil on selge, mida nad teevad ja mille poole püüdlevad, mis teeb nendega lävimise eriti kergeks. Loomulikult ei ole koostöös alati kõik sujunud täiuslikult. „Meil on olnud mitmeid kordi tõsised arutelud kooliga nende maja omandisuhete osas. Hea meelega oleks nad näinud maja omanikuna linna. Põhjusi selleks jagus: juhtkonna lähedus, võimalus otsustustes ise kaasa rääkida, koostöökogemus, linn kui suurim teenuse saaja ja nii edasi. Paraku siin aga kokkuleppele ei jõutud ning loodan omalt poolt, et AS Hoolekandeteenused on sama hea partner neile täna ja edaspidi,” nendib abilinnapea.

Loomulikult toimub hea koostöö linna ja kooli vahel suuresti tänu koostööle. Ain Suurkaev hindab kõrgelt endise Lille Kooli ja praeguse Rakvere Põhikooli direktori Lea Pilme lennukust ja pidevat tegutsemist ning aktiiv-

sust. Ta leiab, et parim lahendus ongi, kui partneriks on juht, kellel on olemas oma kindel arusaam ning kujutus organisatsiooni tulevikust, mida ta järjekindlalt püüab visualiseerida. „Ma tahaks loota, et seda sädet ja sära-silma temas ikka jätkuks. Otsekohe inimesena on temaga koostöö väga meeldiv,“ kiidab Suurkaev Lea Pilmet. „Olen ennast isegi mõttelt tabanud, et selle inimese alluvuses ma töotaks, sest kogu aeg toimub midagi positiivset.“

Kaja Kanguriga on linn hetkel samuti edukas koostöös. „Mulle tundub, et see Kirilille säde on ka temasse edasi kandunud ning tal on oma tööand-jatega ja töövõtjatega väga avatud läbisaamine. Linna poolt vaadates orga-nisatsioon toimib,“ on abilinnapea veendunud.

Lille Kooli tähtsusest linnale räägib Ain Suurkaev järgmist: „Tänu Lille koolile on korraldatud vaimupuudega laste koolitamine oma kodule kõige lähemal. Tehtud on seda väga targalt ja professionaalselt. Meil on olemas kindel ja kompetentne partner väga paljudes haridust ja ka sotsiaalvald-konda puudutavates küsimustes. Meil on koha peal omad praktikud. Ole-me nendega erinevatel aegadel arutanud võimalusi alushariduse teenuse pakkumiseks erivajadustega lastele. Kas siin on neil olnud oma kindel sei-sukoht ja arusaam. Loodan, et selles valdkonnas saame midagi veel koos teha.“ Samuti on Lille Kool kasvatanud linnale häid juhte, nagu näiteks Lea Pilme ning Diana Kuntor, kes töötab Rakvere lasteaia Triin juhatajana ning kuulub ka MTÜ Kirilille juhatusse. Lõpetuseks lisab abilinnapea: „Lille kool on hea näide kooli ja kodu koostööst, kus töötavad vaid suure südamega inimesed!“⁴⁸

Erich Petrovits, hetkel Rakvere Spordikeskuse direktor, on töötanud Rakvere abilinnapeana kümme aastat. Kuna tollel ajal kuulus abilinnapea tööülesannete hulka nii kultuur, haridus, sport, finants kui ka sotsiaalpool, oli Petrovitsi koostöö Lille Kooliga üsna sage. Kooliga toimus töö lausa ka-hel viisil: esiteks linna kaudu, milles Petrovits pidas oluliseks kohelda Lille Kooli võrdselt tavakoolidega ,ning lisaks Lions klubi kaudu, mis on tuntud kui heategevusorganisatsioon. Tänu viimasele sai kool endale näiteks kõõgi ning Lions klubi enese näol endale hea partneri. Endine abilinnapea lisab, et kool oli väga aktiivne, seda tänu direktor Lea Pilmele, ja seetõttu muretses endale palju vajalikku ise.

Petrovits leiab, et Lille Kooli töö on äärmiselt tänuväärne ning linnale vajalik.⁴⁹

⁴⁸ A. Suurkaevu kiri J. Tõeverele. e-post 19.03.2010.

⁴⁹ Petrovits, Suuline intervjuu

KOOSTÖÖ LAPSEVANEMATEGA

Lapsevanemad on need, kes peavad ajal, mille laps kodus veedab (näiteks suvevaheajal), hoolt kandma selle eest, et koolist pälvitud edusammud ja oskused õpilases säiliks ega kaotsi läheks. Seepärast mängib lapse arengus suurt rolli see, kui tihe on läbikäimine kooli ja kodu vahel.

Lapsevanem Juta Valvik kiidab Lille Kooli koolielu korraldust, südamega tehtud tööd ning koostöövalmidust, mida ei suruta peale, juhul kui vanem ei soovi ise aktiivne olla. Veel meeldib talle pidev tagasiside kooli poolt ning see, et ta sai lapse individuaalse õppekava koostamisel ka ise osaleda. „Nii-sugune dialoog tekitab usalduse kooli ja õpetajate vastu, kes on tõepoolest väga head spetsialistid.” Eesti kümnekonna toimetulekukooli hulgas Lille kooli välja valinud Juta Valvik lisab, et kuue aasta jooksul pole olnud ühtegi päeva, mil poeg poleks tahtnud kooli minna. „Lastel on turvaline ja huvitav selles koolis olla,” kinnitab Valvik. „Turvaline on lapsevanemana minulgi. Olen vabanenud kompleksist ning integreerumine ühiskonda, mis täna siiski veel puudega inimestele veidi viltu vaatab, on läinud hästi.”⁵⁰

2007. aastal koostatud lastevanemate rahulolu-uuring näitas, et enim hinnatakse kooli lapsesõbralikkust, korras kooliruumi, arvukaid üritusi ja väljasõite ning personali tööd.⁵¹

Eelnevale tuginedes saame öelda, et Rakvere Lille Kooli tegevus ei oleks võimalik mitmekülse koostööta kooli ja lapsevanemate vahel. Samuti on Lille Kooli näol Rakvere linna jaoks tegemist kindla koostööpartneriga mitmeid valdkondi puudutavates küsimustes.

EMOTSIOONID

Lille Kooli tegemiste uurimine, sealhulgas kooli külastamine ja õpilaste ning töötajatega suhtlemine tekitas meis paratamatult palju tundeid, mille tõttu pidasime väga oluliseks ka kõigilt kooliga seotud inimestelt, kellega koostööd teinud oleme, uurida nende emotsioonide kohta ning panime kirja ka oma isiklikud muljed koolist. Kõigepealt soovisime teada, milliseid raskusi on esinenud töös puuetega lastega.

Maie Sild, olles üks Lille Kooli asutajatest, peab raskuseks kooli algusaas-

⁵⁰ Pargi, A. <http://vana.virumaateataja.ee/index.html?op=логу&rubriik=49&id=7097&number=301> (18.03.2010)

⁵¹ L. Pilme kiri T. Kondoale. e-post 5.03.2010.

tatel eelkõige ühiskonnale tõestamist, et see, mida tehakse, on vajalik ning igal inimesel on õigus arenemiseks. „Ka osade vanematega oli ja on töö raske, sest tihtilugu kiputakse puudega last alahindama, tema eest kõike ära tegema,” räägib Maie. „Need vanemad, kes on meie kogemuste ja teadmistega arvestanud, koostööd teinud, on saavutanud oma laste arengus palju paremaid tulemusi ning lõpptulemusena on neil endil kergem. On olnud aga ka vanemaid, kes on murdunud ja oma lapsed lõpuks ikkagi hooldeasutustesse andnud.”⁵²

Lille Kooli endise direktori ja praeguse MTÜ Kirilille nõukogu esimehe Lea Pilme sõnul on puudega lapse sünd või puudest teadaasaamine suur šokk kõigile lähedastele, millel on oma arenguetapid. „Koolis olen näinud paljusid vanemaid, kes on jäänud kinni eitusesse või kõigi süüdistamisse. Sellises seisus vanematel on võimatu oma last aidata ning kooli töötajatel on seda väga raske teha. Tihti on vaja aidata eelkõige vanemaid. Ka siis kui vanem suudab oma lapsesse ja olukorda adekvaatselt suhtuda, on igapäevane pinge puudega lapse kasvatamisel nii suur, et tekib läbipõlemisoht,” väidab ta.⁵³

Praegune direktor Kaja Kangur peab aga keeruliseks järjepideva süsteemse õpetuse andmist, samuti nendib ta, et koostöö kooli, kodu ja ühiskonna vahel ei suju alati soovitud suunas.

Kõik osapooled peaksid tegema tööd ühise eesmärgi nimel – kasvatada lapsed võimalikult iseseisev isiksus. Pahatihti ei õnnestu aga lastel väljaspool kooli säilitada seda, mida nad koolis on õppinud.⁵⁴

Loomulikult tundsi me huvi ka tööga seonduvate rõõmude vastu.

Lea Pilme teab, et toimetulekukoolis on iga näiliselt väikese edusammu taga suur töö ja suur rõõm. „Oskan tänu oma tööle elus rõõmu tunda pisi-asjadest. Erilised lapsed õpetavad näiliselt loomulike igapäevaste asjade väärtusi. Mulle on osaks saanud palju nende eriliste laste südamlikkust ja siirust. Olen tänulik võimaluse üle olla osaline toimetulekukooli rajamisel, palju õppida, anda edasi oma kogemusi, luua seadusandlust, juhtida kooli, olla siiani osaline kooli tegemistes. Olen õnnelik, et teen tööd, mis mulle meeldib.”⁵⁵

Kaja Kangur lisab, et väga tänuväärne on õpilaste siirus ja ausus ning suurimat rõõmu tuntakse laste igast saavutusest.⁵⁶

⁵² M. Silla kiri J. Tõeverele. e-post 20.03.2010.

⁵³ L. Pilme kiri T. Kondojale. e-post 5.03.2010.

⁵⁴ K. Kanguri kiri T. Kondojale. e-post 21.02.2010.

⁵⁵ L. Pilme kiri T. Kondojale. e-post 5.03.2010.

⁵⁶ K. Kanguri kiri T. Kondojale. e-post 21.02.2010.

Oma uurimistöös seadsime esikohale just Lille Koolis kohal käimise, õpilastega suhtlemise ning soovisime ise oma silmaga näha ning kogeda, milline näeb välja töö erivajadustega lastega. Järgnevalt panime eraldi kirja oma muljed ja emotsioonid, mida uurimise käigus kogesime.

Jane Tõevere: Valides teemaks „Lille Kool”, teadsin kohe, et soovin uuri-
da lisaks kooli ajaloole ja elu-olule ka neid inimesi, kes seal koolis õpivad. Esimesest külaskäigust ei osanud ma eriti midagi oodata, ehk olin pisut hirmunudki, et ei teadnud, kuidas nendega käituda. Meid võeti aga nii soojalt vastu, et mu kartused läksid kohe meelest.

Esimest korda lastega kohtudes tekkis südamesse väga soe tunne, kui armsad nad olid. Üks tüdruk, Eliise, tegi suuri edusamme, kui suutis näidata pildi järgi pötra – ta pani käed risti oma laubale. Üks teine tüdruk, Katarina, näitas aga käte abil Eesti lipu värve, sest tema rääkida ei osanud.

Teine kord kui külas käisime, oligi põhieesmärgiks nendega suhtlemine. Meid viidi kõige vanemate poiste tundi, kus nad pidid mängurahadega arveldama ning lugema, kui palju neil raha kokku parajasti on. Alguses jälgisime Triinuga neid kõrvalt, kuid hiljem saime ka otse nendega suhelda. Ma olin väga üllatunud, nähes, kui head suhtlejad ning kui viisakad nad on! Kui istuda soovisin, tõmbas üks poiss, Raul, mul tooli eest ära ning pani mu istuma. See oli küll väga meeliülendav. Kui vahetund hakkas, saime nendega niisama suhelda, tutvusime ning rääkisime juttu tühistest asjadest. Kõige enam pani mind imestama see, et neil nagu polekski mingit puuet, sest nad rääkisid ja suhtlesid sama vabalt kui tavalised inimesedki. Jõudsime osaleda ka nende muusikatunnis, kus nad laulda võisid. Neil oli isegi oma mikrofoni. Väga südantsoojendav oli näha, kuidas nad laulsid „Juulikuus lumi on maas” sellise entusiasmi ja hingega, nagu paljud meist seda teha ei suudaks. Isegi üks õpetaja ütles meile, et nad pole kunagi nii hingega laulnud, nad vist laulavad meile. Peale laulmist saime ka nendega tantsida – õppisime polkat. See külaskäik oli väga õpetlik ning sain Lille Kooli õpilastest väga palju teada.

Kuigi nad on tavainimestest väga erinevad, on neil siiski sama hing. Süda on neil aga palju suurem. Kui Keioga polkat tantsisin, mõtlesin paratamatult temast kinni hoides, kui palju ta on küll läbi elanud. Kui palju on tema tahtnud olla tavaline noor ning kui palju on läbi elanud ta vanemad.

Vahel kurdan, et mul on vana telefon, ma ei saa lubada endale kalleid riideid. Siis tuletan endale meelde, et materiaalsetel väärtusel pole mingit tähtsust, peaksin olema tänulik, et olen sündinud terve inimesena. Peale selle uurimistöö tegemist hindan oma elu hoopis teistmoodi ning olen tänulik selle eest, mis mul olemas on.

Triin Kondoja: Need kaks Lille Koolis veedetud päeva ületasid kõik mu ootused. Hetkest, mil direktor meid naerusuiselt tervitas ja pigem sõbranalikult kui pedagoogilikult koolielu ning oma tööd tutvustama hakkas, teadsin, et ma pole sattunud tavalisse kooli, vaid kohta, mis on kui suur kodu. Selle ühise katuse all elab palju erinevaid inimesi, kuid ikkagi on nad kõik üksteisele omad ja mida rohkem aega nende seltsis veeta, seda oma-semaks ümbritsev endalegi saab. Olen eriti tänulik võimaluse eest õpetajate ning kasvatajate tööd vaadata ja ka ise õpilastega suhelda, sest see andis mulle uurimusest väga mitmetahulise pildi. Kui kooli ajalooa tutvudes eeldasin, et pärast ametliku koolistaatuse saamist muutus Lille Kool selliseks nagu iga teine üldhariduskool, siis kohapeal käies nägin, et lapsi küll õpetatakse nagu tavakoolis, kuid keskkond selleks on väga kodune ja vaba. Klassiruumid näevad välja nagu elutoad, lauapidade asemel istutakse mugavalt ühise suure laua taga. Õpetajad, kelle tööd meil uudistada õnnestus, suhtlesid õpilastega muretul toonil ning tihti oli nende suust kuulda kiidusõnu. Klassiruumis puudus koolile omane pingeline, tundsin, et olen sattunud justkui pere keskele. Tunni käiku jälgides ning mitmeid kordi ühiselt koos naerdes mõistsin, et nende õpilaste jaoks on iga päev uus ja tihtipeale raske väljakutse, kuid tänu koolist saadavale toele ja suunamisele ületatakse kõik raskused rõõmsameelselt. See on imetlusväärne, sest inimesed on harjunud kurtma ja iga pisimagi ebameeldivuse üle kaebama, mis on loomulik ja mida ei saa neile pahaks panna, kuid seda enam on põhjust imetleda alati positiivseid lapsi, kes õpivad Lille Koolis. Kindlasti on meil kõigil neilt midagi õppida. Paljud inimesed, keda me Lille Kooliga seoses küsitlesime, rääkisid meile õpilaste enneolematust siirusest. See sai minu silmis kinnitust siis, kui koolis olles õpilased meiega minu üllatuseks ise suhtlema hakkasid, küsides meilt hulgaliselt küsimusi ja meie küsimustele ausalt vastates. Kui me päeva lõpus veel oma kooli naasime, vaatasin paratamatult teistsuguse pilguga ringi kui varem ja mõtlesin, et kui paljud õpilased sisimas aru saavad, kui vedanud neil on.

Kooli uurimise ajal märkasin ka üht huvitavat tõsiasja, nimelt hoolimata sellest, et külastasime kooli talvekuudel ja Eestimaa talv sel aastal oli eriti käre, säras neil päevadel, mis me Lille Koolis veetsime, alati soe päike. Võimalik, et see vaid tundus mulle nii, kuid eelnevaga tahan öelda, et olene-mata ilmast või aastaajast paistab päike Lille Kooli kohal alati, sest tegemist on kohaga, kus leidub ainult häid ja – nagu ilmselt mitu korda eelnevalt mainitud – suure südamega inimesi.

Kõndides tulevikus mööda Lille Kooli seintest, mille vahele mahub tohu-

tult palju positiivsust ja heasüdamlikkust, mõtlen ma alati sellest, kui vajalik on Rakveres ja terves ühiskonnas see, mis tagasihoidliku halli fassaadi taga peitub.

KOKKUVÕTE

Leiame mõlemad, et uurimise käigus tutvusime paljude huvitavate ja südamlike inimestega, kes on kooliga isiklikult seotud. Väga meeldiv oli nendega suhelda, seda just tänu nende abivalmidusele ja koostöötahtele. Leiame, et lisaks uutele teadmistele ja kontaktidele saime ka midagi veel tähelepanuväärsemat – kogemuse, mis jääb meile terveks eluks. Uurimistöö valmimise ning kooli külastamise käigus saime tundma erivajadustega inimesi, kes sisimas ei erinegi meist nii palju. Kuna seni ei ole Rakvere Lille Kooli ajalugu uuritud, tõime töös välja kõik olulisemad faktid kooli kohta, täiendades neid asjakohaste näidetega.

Uurimistöö tulemusena saime teada, et Lille Kool on kokkuhoidev ja vajalik asutus, mis tekkis tänu lapsevanemate initsiatiivile. Iga aastaga arenedes ja muutudes on kool end tänaseks päevaks täielikult tõestanud. Märkimisväärseks peame seda, et kool teeb efektiivset koostööd nii linna kui ka lapsevanematega, millega kõik osapooled on äärmiselt rahul. Jõudsime arusaamisele, et olenemata kooli professionaalsest töötajate koosseisust ei seisne koolipäevad lihtsalt üksluises õpetamises ning õppimises, vaid on täis palju rõõmu ja erinevaid ettevõtmisi. Nüüd teame, et ka erivajadustega lastele meeldib teistega suhelda, laulda, tantsida, arvutimänge mängida, muusikat kuulata, jäätist süüa – kõik see, mis on omane igale tänapäeva noorele. Viimaste ees on neil aga suur eelis: Lille Kooli õpilased on kombedad ning väga hästi kasvatatud ja nad ei häbene seda välja näidata!

Oma kogemuste põhjal võime lõpuks täiesti kindlalt järeldada, et Lille Koolis õppivad lapsed on küll teistsugused, aga ikkagi omad. Nii sinu, minu, tema kui ka meie kõigi omad!

KIRJANDUS

- Eesti Rahvusringhäälingu koduleht. 2005. Rakvere PK kutsub toetama Lille kooli. <http://sport.err.ee/index.php?0523069> (20.03.2010)
- Hannust, T. 2010 Biheiviorism klassiruumis. <http://www.elvag.edu.ee/~ardo/praks/biheiviorism%20klassiruumis.pdf> (12.03.2010)
- Haridus- ja Teadusministeeriumi 26.08.2002 määrus nr 65 „Pedagoogide kvalifikatsiooninõuded“. <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13082084> (10.03.2010)
- Hiielaid, S. 2010. Waldorfpedagoogika ehk Steinerpedagoogika. <http://www.waldorf.ee/kool/files/lugemist/Waldorfpedagoogika%20lapsed.pdf> (12.03.2010)
- <http://arhiiv.koolielu.ee/pages.php/0320,11960?aj=1101> (20.03.2010)
- <http://www.mil.ee/?id=1366> (20.03.2010)
- Kaitseväe koduleht. 2004. Mereväe lipulaeva meeskond annab lastele üle jõulukungid
- Kippar – Päh n, T. 2007. Riigi- ja eraerikoolide autistlike laste õpetajate ja lapsevanemate hinnang õppeasutusele ja haridusele (baka-laureuse töö). www.autismeesti.ee/upload/dok/terje_kippar_2007.doc (12.03.2010)
- Koolielu 2004. Lille Koolile kingiti arvuti 2004.
- Kukk, K. 2010. Haridusliku erivajadusega õppurite haridus. - Haridus- ja Teadusministeerium. <http://www.hm.ee/index.php?049578> (24.03.2010)
- Lasteaia õppekava koostamise alused. - Eralasteaed Memme Musi, Õppetöö <http://memmemusi.ee/index.php?page=98> (12.03.2010)
- Melsas, M. 2008. Kommunikatsioonivõimalused www.kaokeskus.ee/ul/Kommunikatsioonivoimalused.doc (12.03.2010)
- Mihkli Kooli koduleht. 2010. Õppetöö korraldus ja ajaline keskus. www.mihklikool.ee/index.php?page=oppekava (12.03.2010)
- Pargi, A. 2002. Juubeldav Lille Kool tähtsustab arengut – Virumaa Teataja *Online*, 26.10. <http://vana.www.virumaateataja.ee/index.html?op=логу&rubriik=49&id=7097&number=3> (18.03.2010)
- Pargi, A. 2004. Keskraamatukogus avatud laste tööde näitus kiirgab jõulumeeleolu. Virumaa Teataja *Online*, 02.12. <http://www.virumaateataja.ee/021204/esileht/uudised/15021274.php> (18.03.2010)

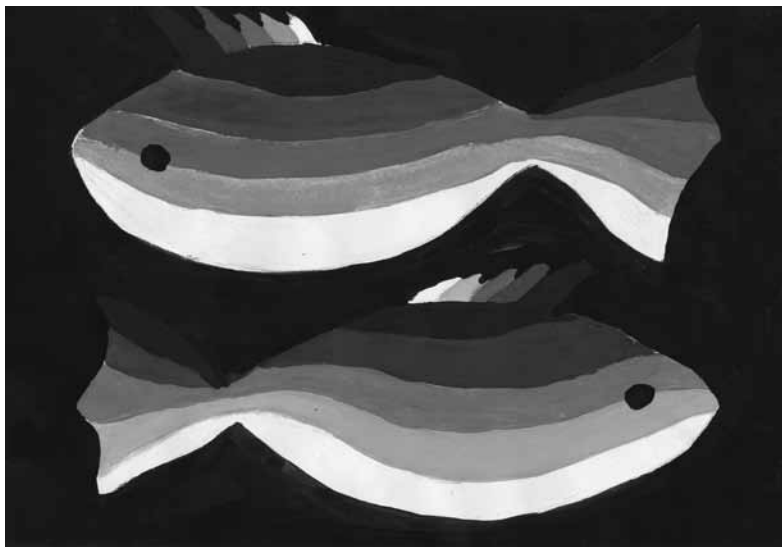
- Päevakeskus „Päevalill“ koduleht: <http://www.teehead.org/paevalill/> (02.03.2010)
- Päasteteenistuse koduleht. Selgusid päästeteemalise loomingukonkursi Lääne-Virumaa eelvooru tulemused. <http://www.rescue.ee/8313> (18.03.2010)
- Rakvere Lille Kooli koduleht 2001. www.teehead.org/lillekool (21.02.2010)
- Rõss, K. Mai Suuder leidis autistide maailmast positiivsust 1999 – Tartu Postimees *Online*, 23.02 <http://arhiiv2.postimees.ee:8080/leht/99/02/23/tartu/uudised.htm> (12.03.2010)
- Stassenko, O. 2004. SMART- tahvel- kaasaegne õppevahend. http://www.telda.ee/SMART_Board_tahvel_kaasaegne_6ppevahend/ (19.03.2010)
- Tartu Lastead Klabu koduleht. 2010. Miks on Montessori pedagoogika unikaalne? <http://www.tartu.ee/klaabu/?s=82> (12.03.2010)
- TEA rahvasõnaraamat: Võõrsõnad. 2006. 2 kd. Tallinn: TEA Kirjastus, lk 77

KIRJALIKUD ALLIKAD

- Kangur, K. kiri J. Tõeverele. e-post 10.03. 2010
- Kangur, K. kiri J. Tõeverele. e-post 24. 03. 2010
- Kangur, K. kiri T. Kondojaale. e-post 21. 02. 2010
- Pilme, L. kiri J. Tõeverele. e-post 25.03. 2010
- Pilme, L. kiri T. Kondojaale. e-post 5.03. 2010
- Sild, M. kiri J. Tõeverele. e-post 20. 03. 2010
- Suurkaev, A. kiri J. Tõeverele. e-post 19. 03. 2010

SUULISED ALLIKAD

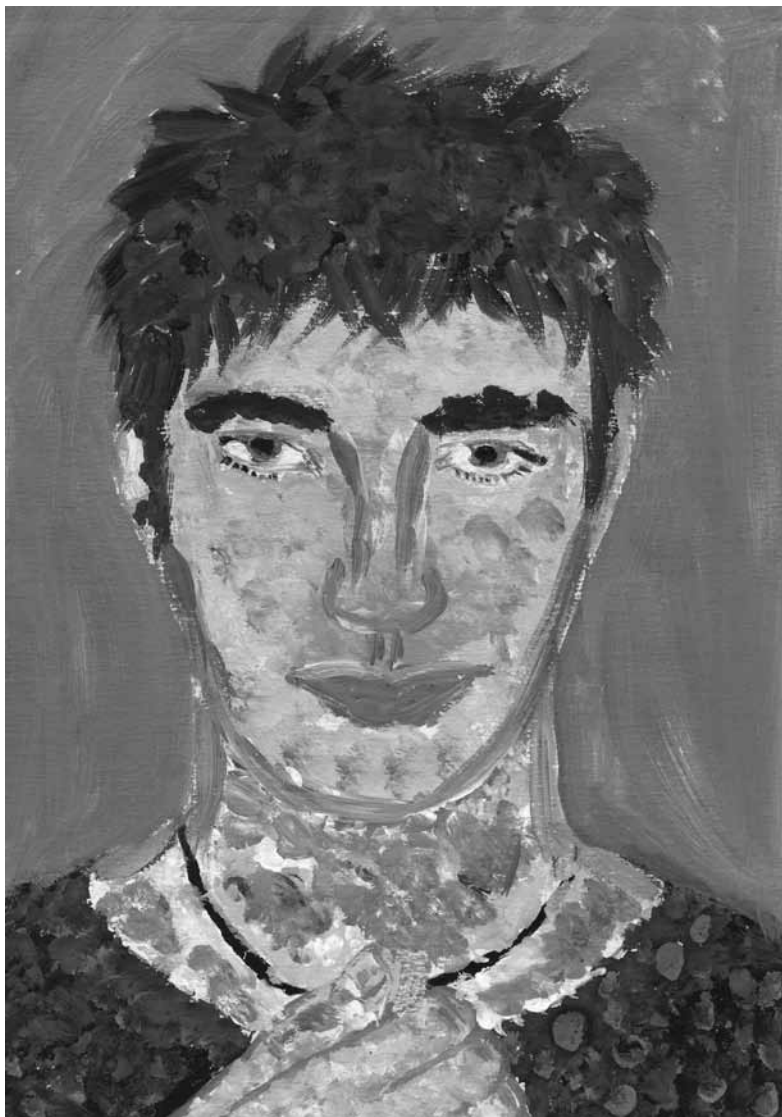
- Kangur, K. 2010. Suuliselt autorile (11.02)
- Petrovits, E. 2010. Suuliselt autorile (18.03)
- Virolainen, M. 2010. Suuliselt autorile (18.03)

Emilia Jakovleva. Monokroomne maal, guašš, 6b.

Inga Boguljubov. Joonistus natüürist, harilik pliiats, 9b.

Emilia Kork. Portree, imressionistlik maalistil, 9b.

OLIIVIA KOOL
KUNDA ÜHISGÜMNAASIUM
8. KLASS

ARMASTATUD AJAKIRJANIK OTT KOOL KAASTEELISTE MÄLESTUSTES¹

JUHENDAJA: LUULE RAAM

Nõnda mõtiskles Ott Kool seostest ja inimkultuurist fosforiidisõja päevil. Seda meest tunti rohkem raadiohääle kui kirjaipildi järgi. Aga loodusega oli tal erinev suhe.

Ott läks kõnnumaadele enamasti üksi, sest ta tahtis oma pühakotta sulanduda. Ning sulandus nii jäägitult, et tajus asju, mida enamik looduses rändajaist ei näe ega kuule. Et näha päikesetõusu, ronisin üksiku pika kuuse latva. Päikesetõusu-eelne laotus oli rohekas. Valgest udust ulatusid üle üksikud küüarakad rabamännid. Madalal nende vahel trillerdas väike-koovitaja.

Mulle tundus, et nägin tõusva päikese eel rohelist kiirt, toda imepärast nähtust, mis sünnib ainult täiesti puhtas hommikuõhus, mõnikümmend sekundit enne seda, kui päikese leegitsev serv tõuseb üle silmapiiri.

Samal hetkel nägin kotkast...²

SISSEJUHATUS

Käesoleva uurimuse algatas juhendaja, tehes mulle ettepaneku hakata korjama ja koondama minu isa, ajakirjanik Ott Kooli kaasteeliste mälestusi

¹ Artikli aluseks olev uurimistöö on kirjutatud Kundas 2009. aastal.

² Kool, Ott 1970. Kuldnäe kotkas - Eesti Loodus, nr 5, lk 261.

ja muid materjale, mis küll kodus olemas, aga süstematiseerimata ootasid oma aega.

Kohe alguses otsustasime, et püüame kontakti saada võimalikult paljude inimestega, kellega koos Ott Kool töötas, kes olid talle fosforiidisõja ajal toeks mõtte ja jõuga. Nimekirja inimestest ja kontaktid lootsime saada minu emalt, Mare Linalt, kes elas isaga koos tema elu lõpuaastad 1991–2000. Esialgu sai intervjueeritavate inimeste nimekirja soliidiselt pikk: Juhan Aare, Edgar Savisaar, Kalju Saaber, Taimi Parve, Lembit Kaljuvee, Sulev Kool. Hiljem lisandus Ilme Post, kes osutus hindamatuks infoallikaks. Üllatuslik oli ka kunagise klassiõe, Silvia Kägu „leidmine” ja meeldiv tema nõusolek mälestused meie jaoks paberile panna. Mõned intervjuud jäid erinevatel põhjustel tegemata, äkki kunagi hiljem... Kahju, et ei ole enam võimalik küsitleda härra Lennart Merit – olid ju nemad Ott Kooliga head sõbrad ja mõttekaaslased.

Materjalidest, mis kodus süstematiseerimist ootasid, lootsime väga palju. Fotod, diplomid, aukirjad, dokumendid, käsikirjad, töödeldud artiklid, eelnõud ja vastuvõetud seadused – kogu selle mahuka materjali läbitöötamine oli aeganõudev, kuid huvitav. Tõeline leid oli lugejakirjad.

Kui eeltöö tehtud, st intervjuud, mälestused korjatud, dokumentatsioon sorteeritud, otsustasime, et kirjutame uurimuse kahes peatükis:

- 1) Ott Kooli elu- ja loometee kaasteeliste pilgu läbi,
- 2) Ott Kooli kui ajakirjaniku tegevus kaasteeliste mälestustes.

Teise peatüki otsustasime liigendada ja fosforiidisõjast eraldi kirjutada, kuna meie valduses on tõelised ähvarduskirjad tollest perioodist.

Lisadesse on koondatud töö kirjutamisel abiks kogutud materjal. Proovisime lisad nii süstematiseerida, et neid oleks kompaktne ja mugav kasutada (Akadeemiaikeses ei ole kõiki lisasid avaldatud).

1. OTT(O) KOOL – TÖÖLISPOISIST TEENELISEKS AJAKIRJANIKUKS

Otto (hiljem ajakirjanikuna Ott) Kool sündis 12. novembril 1930. aastal Toolse külas metsavahi perekonnas. Kuna jäi varakult ilma emast-isast, kasvas vanema õe Leeni perekonnas Sagritsate juures. Isa suri raske haiguse tagajärjel, ema sai surma 1941. aastal pommirünnakus Rakvere turuplatsil. Lapsi oli perekonnas kaheksa. Juba varases lapsepõlves kirjutas ta hästi kirjandeid ning oli suur loodushuviline. Pärast ema surma õe peres kasvades

jätkas kooliteed Kunda 6-klassilises koolis, kus jätkas 3. klassist. Päeval, kui Sagritsad lahkusid Rootsi, koguneti randa. Ka Ott ja vanaema pidid Rootsi sõitma, aga nad tõsteti juba lahkuvast paadist relva ähvardusel maha. Õeldi, et nad tulevad järgmise paadiga Sagritsatele järele. Paari päeva pärast, kui oleks pidanud minema järgmine paat, olid venelased Soome lahe oma kontrolli alla võtnud ja nii nad jäidki Eestisse. Vanaema aga ei olnud enam võimeline poisi eest hoolitsema, mistõttu pidi Ott juba varakult enda eest hoolt kandma. Paar suve käis ta karjas ja teenis nii söögiraha, palju aitas ka lähedalt sugulaste Müllade pere. Kunda koolis käis 5. klassini.

Klassiõde meenutab: 1941. a sügisel tuli meie kooli 3. klassi uus õpilane Ott Kool. Ott oli väga väike ja tagasihoidlik koolipoiss. Räägiti, et ta vanaemad olid surnud ja teda kasvatab vanem õde. Otiga koos käidud kooliteest on meelde jäänud mõned mälestused.

Oti pinginaaber oli hästi pikk poiss Ursel Onk, aga Ott oli väiksemat kasvut. Oli kevad. Klassijuhataja ettepanekul otsustasime minna matkale Toolse varemeid vaatama. Klassijuhataja ei teadnud otseteed, mis läheb läbi metsa Toolsele. Nii nad läksid pinginaabriga ees, Ott tema kannul. Kõikidel ülejäänud õpilastel oli tegemist, et järele jõuda.

Tuleb meelde see. Meie klassijuhataja oli ühtlasi ka eesti keele õpetaja J. Eessaar. Kord andis ta koduseks tööks kirjandi kirjutada. Teemaks „Mida jutustab ahervare?“ Minu arvates ei olnud hea teema. Nuputasin kahel õhtul, ei midagi head. Sain kirjutatud ühe vihikulehekülje. Õpetaja tuli tundi ja käskis kirjandid ära anda. Kõik viisid oma paberid õpetaja lauale. Ott oli üks viimaseid, kes aeglaselt tõusis pingist ja viis oma kirjandi õpetajale. Neli lehekülge oli täis kirjutatud. Õpetaja kiitis teda ja luges kirjandi klassile ette. Ma mõtlesin, miks minul niisuguseid mõtteid ei tulnud. (Kägu 2008)

Seejärel lahkus Ott Kool Karepa kooli, sest see oli kodule lähemal. Kui lõpetas 7. klassi, jätkas õpinguid Kohtla-Järve tööstuskoolis, kus õppis elektrikuks. Peale tööstuskooli lõpetamist õppis ta õhtukeskkoolis. Elektrimontööri õpilasena töötas Ott 1948. aastast tsemenditehases Punane Kunda. 1950 oli ta tehases juba elektrimasinist. 27. novembril 1950 lahkus Ott armeesse, kus teenis kolm aastat. Peale sõjaväeteenistust läks ta tööle Rakvere Metsatööstuskeskusesse, sealt liikus 1961. aastal edasi Väike-Maarja Remondi-tehnikajaama, kus töötas elektrikuna.

Koos vennapoeg Sulev Kooliga töötati koos nii rajoonilehe Punane Täht kui ka Päevalehe toimetuses mittekooresseisuliste reporteritena. Seejärel läks Ott uudistetoimetusse. Sulev Kool ütleb, et Otil oli selline hea omadus, et ta suutis kolme minuti sisse paigutada kõige vajaliku, kuigi tal ei olnud tol ajal

erialast haridust. Ott oli väga korralik: ei joonud, ei suitsetanud. Olemuselt oli ta väga jäärpäine, kangekaelsuse tõttu läksid nad Suleviga mitu korda tülli. Ott oli hea kuulaja, ei olnud eriti edev, vaid meenutas pigem lihtsat maameest. Punasesse parteisse keeldus ta kategooriliselt kuulumast. (Sulev Kool 2009)

Esimene kirjutus „Tuisk” avaldati ajakirjas Noorus 1958. aastal. 1961 sai temast ajakirja Noorus kaastööline. Noorteajakirjast saigi alguse tema ajakirjanikukarjäär. 1963. aastal märgati tema ajakirjanikusoont ja kutsuti Eesti Raadiosse tööle. Taimi Parve kõneleb: *Rakvere rajooni oma raadiomees oli ometi väga tähtis isik, ta oli ju ühtlasi kogu Eesti raadiohääl Vikerraadios. Oli suur au olla Ott Kooli poolt intervjuueritav. Tema hästi ette valmistatud saateid kuulati, neis saadetes olid ka vähekögenud esinejate kõhvimised ja aevastused kadunud, parasiitsõnadki kustunud, aga mõtted ja rõhud selged. Olid hinnatud saated.* (Parve 2008)

5. märtsil 1968. aastal sai Ott Kool E. Vilde nimelise kirjanduspreemia raamatu „Tähed allikas” eest. Ise on ta öelnud selle raamatu kohta, et see on sündmustest ja inimestest, kellega ta on kohtuma pidanud, ning enamik lugusid on kirja pandud põlluveeres või autoistmel ja samal päeval Eesti Raadios ette kantud. Oma loometegevuse kohta on autor ise öelnud: *Kui hakkasin tööle ajakirjanikuna, ei osanud mõelda, et mul tuleb kohtumisi väga erinevate inimestega. Oli lihtsalt hea meel, et saan palju ringi sõita, näen suurehitusi, uusi masinaid, võimsaid laevu, kauneid maastikke, õpin tundma võõraid linnu. Sõnal „komandeering” oli minu jaoks võlusõna tähendus, see pidi avama võõra paiga saladused niisama kergesti kui võti lukustatud ukse. Alles ajapikku on saanud selgeks, et võti tuleb kohapeal endal leida, sageli suure hulga valemõtetest seast, mis iseenesest kipuvad kätte. Isegi kui mul on võtme leidmisega õnne, ei avane võõras elu nagu uks tupp. Sageli püüan üheainsa päeva jooksul haarata ja meelde jätta peotäie säravaid kilde, et kokku panna terviklik kuju või tükike mosaiiki. Sageli ei sobi killud üksteisega või tuhmuvad kiiresti. Juhtub sedagi, et kui mu leidmisrõõm on kõige suurem, sulle inimene äkki ukse oma ellu. Nagu klõpsataks snapperlukk. Võin ainult mõelda: kus ja millal tegin vea? Ükski inimene või olukord pole sarnane teiega, eelmise kogemusi mehhaaniliselt üle tuua ei saa. Kuigi see on töö.* (Kool 1967)

Ajakirjanikuna sai Kool maal elavate inimeste seas väga populaarseks, kuna tegi väga looduslähedasi ja tööpäraseid intervjuusid. Pidevas maainimestega lävimises leidis ta üles sotsiaalsed valukohad, lauslolluse põllumajanduses ning võimendas neid oma julges publitsistikas. Ta polnud kriitika-

Foto 1. Käepigistus aastast 1992. Ott Kool ja Lennart Meri olid suured sõbrad ja mõttekaaslased

kirvega lahmija, vaid hella hingega, mis ei saanud jääda tagajärgedeta... Teist sellist maareporterit ei tea. Murutasast ja ometi võitlevat. Ott Kooli tegevus aitas Eesti iseseisvumisele rohkem kaasa kui paljude poliitikute jututoad. (Saaber 2009)

Samuti avardas ta tol ajal muust maailmast äralõigatud inimestele maailma. Ott Kool avas end mitmes loometahus, avanes ka sõpradele, kuid üld-

suse ees jäi alati tagasihoidlikuks. Jahimeestega polnud Koolil sooje suhteid. Fosforiidisõjas võitles ta maa ja põhjavee, mitte iseenda kuulsuse eest. Sestap vist ongi Juhan Aare teda oma raamatus möödumisi maininud. (Saaber 2009)

Fosforiidisõja aeg oli Ott Kooli jaoks ülimalt tõine vaimselt ja füüsiliselt. Taimi Parve ütleb, et neile laekus tööalaselt mitmesugust teavet nii formaalsete kui ka informaalsete kanalite kaudu. See tuli ära kasutada. Kui oli kuskil mõni suurem üritus, oli Ott alati kohal koos oma reporterikraamiga. Kui teda kohal ei olnud, tundus, et midagi on puudu. Tänu oma intervjuudele sai ta paljude toredate inimestega tutvavaks. (Parve 2008)

Ott Kool kirjutas ka näidendeid. Esimene Rakvere teatris etendatud näidend oli 1971. aastal „Lilled professorile”. Järgmine lavastus oli Ugalas „Loobumised kevade kasuks”, seejärel „Maarja” ja „Hingede rännak”. Näitelavastus „Kes paljajalu käib” on järg varasemale teosele „Maarja”. Näidendis „Musta kassi öösel ei näe” oli teemaks Stalin ja nälgivas Leningradis sõjapäevil säilitatud seemnepank.

Väga elulistel teemadel olid ka Ott Kooli näidendid. Kahju, et näidend vene geneetik Vavilovist jäi lavale toomata, kuigi käsikiri pidi mingil kujul veel tänaseni alles olema. Ehk võiks seda asjatundjate, näiteks Ott Kooli sõbra Kalju Saaberiga uurida, võimalusel kas või osadena lavale tooma. Elame ju ikka põhimõttel, mille sõnastanud Šota Rustaveli: „Kõigest, mille peitnud, oled ilma. Kõik, mis ära antud, kuulub sinule!” (Post 2009) Peamiselt on näidendites maaelu ja suurmajandite probleeme, nii et reeglina on tema teatri tekstid hetkel aegunud.

Peale näidendite kirjutasi ta jutustusi, mis on avaldatud raamatus „Adraseadmise aegu”. Eesti Raadios avaldatud repliikidest ja reportaažidest on koostatud „Tähed allikas”. Koos A. Valtoniga on ta avaldanud kogumiku „Sündmusteta öö”. Kalju Saaber: *Kaua paisutas ta enda ja „päriskirjanike” vahele asjata veelahet, ometi sai ta viimaks niikaugele, et võis kirjutada tal- le kirjanike liitu astumise soovitus. Nüüd oli Ott kahe loomeliidu liige. Ega ta kellegi teise käest poleks soovitus küsima läinud.* (Saaber 2009)

Koos kirjanik Kalju Saaberiga osaleti Virumaa Fondi töös. Ott Kool oli valitud taasiseseisvuvu Eesti Vabariigi Põhiseaduse väljatöötajate hulka. See oli suur au ja vastutus. Ta oli aktiivselt tegev Eesti Kongressis ja kuulus Eesti Komiteesse ning Eesti Põhiseaduse Assambleesse.

Aastate möödudes olen hakanud mõistma enamatki. Kui Ott Kool oli juba haige, oleksin meelsasti teda külastanud. Kuid mind hoiatati, et ei tohiks minna kutsumata või teatamata. Kirjutasin kirja, millele aga vastust ei saanud-

ki. Hiljem tema elukaaslasega vesteldes selgus, et ta kannatas, kuna ei olnud endiselt liikuv, kuigi tegelikult oleks tahtnud suhelda. Ta soovis jääda teistele väljaspool kodu raadiohääleks, keda mäletatakse endisena. (Parve 2008)

Ott Kool oli virulane läbi ja lõhki, sündinud oma Toolses, metsavahitalus, õppinud Virumaal, töötanud siin, suhelnud oma reporteriametis nii virulaste kui võrulastega, ja saanud eesti reporterina võrrelda nii siinseid paikkondi kui ka kogukondi paljude teistega mujal – see tegi ta silmapiiri avaraks ja pilgu teravaks. Ja see nägemine ning mõistmine ilmusid tema teostesse, mis ka virulaste poolt tunnustuse leidnud. Aga igapäevases elus eelkõige tema aastaid kestnud reporteritöös paljude poolt oodatud ja usaldatud raadiosaadestesse. (Parve 2008).

Ott Kool suri 29. augustil 2000. aastal ja on maetud Kunda kalmuaeda. Kalju Saaber: *Olen öelnud ja kordan siingi lõpetuseks: Alati, kui näen Põhja-ranniku valgeid luiki, mõtlen ma kohe oma vanale sõbrale Ott Koolile.*

2. OTT KOOL RAHVA SEAS ARMASTATUD AJAKIRJANIKUNA

2.1. AJAKIRJANIKUNA FOSFORIIDISÕJAS

Kuna Kool oli suur loodusesõber, läksid talle hinge ka Pandivere allikaveed. Kui tollane Rakvere RSN TK esimees MS kirjutas alla Kabalasse katsekaevanduse rajamise kohavaliku aktile, kirjutas Ott Kool näidendi „Tambu Elle, ma tahan sinuga rääkida”. Näidend rääkis Pandivere allikate vajalikkusest, nende hoidmisest ning kaevanduse rajamise mõjudest allikale. Et kaevanduste omanikele survet avaldada, kajastas ta kaevanduse teemat ka oma artiklites ja saadetes. Pressikonverentsi, mis toimus Eesti Raadio valges saalis 26. veebruaril 1987. aastal, on nimetatud fosforiidisõja stardipauguks (Enno Reinsalu 1996). Kohtumist alustades ütles ta: „Tahaks kõvasti häält tõsta, nähes, kuidas suur osa Eestimaast muudetakse tööstuskõrbeks. Vaja on välja selgitada kogu tööde ökoloogilisest kriisist, mis järgneb Pandivere kaevanduste käikulaskmisele.” Taimi Parve: *See oli tema, kes ühel pühapäeval koos Kalju Saaberi ja minu kui tookordse keskkonnakaitse spetsialistiga oli kutsutud Rägaverre geoloogide baasi, kus geoloogide poolt toimus tõeline ahistamine. Selle vastu sai üksnes Ott Kool ähvardusega lugu avaldada raadios.*

Ott ei võidelnud kaevanduse vastu mitte enda pärast, vaid kõigi meie heaolu pärast. Ta sai mitu korda autokumme vahetada, kui töölt tulles märkas, et kummid on läbi torgatud. 1978. aastal sai raadiomees mitu ähvarduskirja, kus tal kästi kaevanduste vastane kampaania lõpetada.

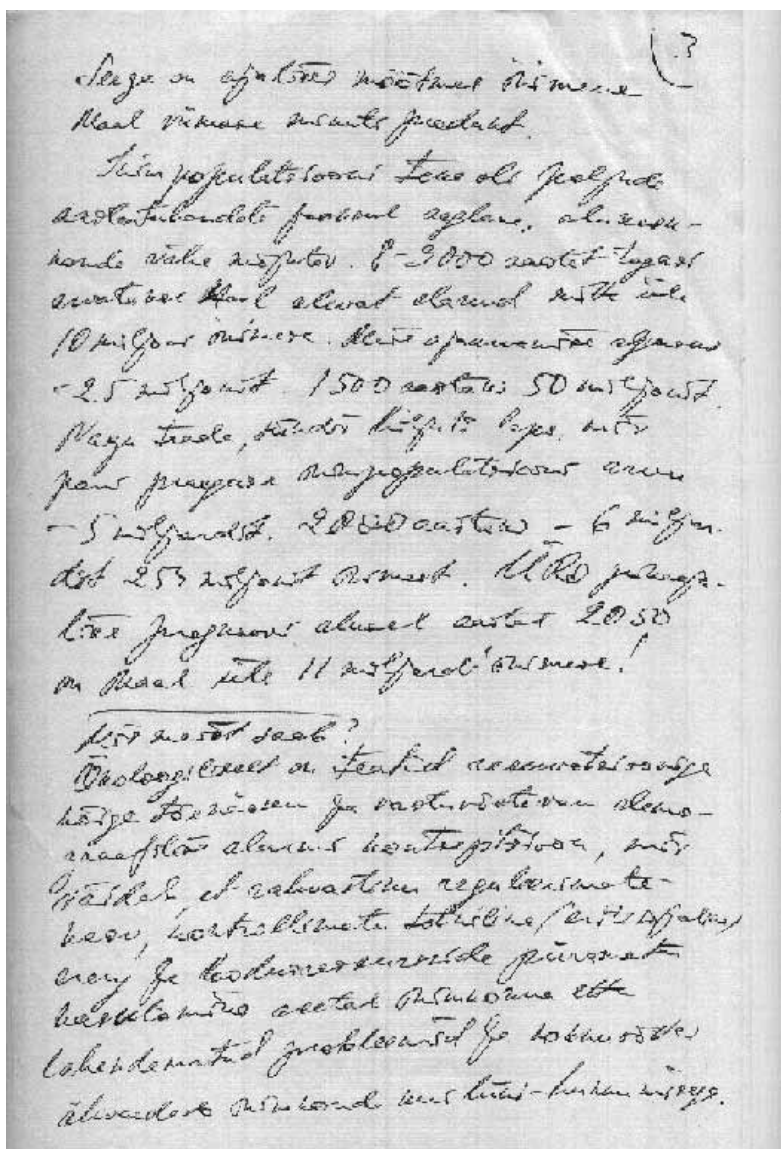

Foto 2. Ajakirjaniku käekirja näide: juttu on fosforiidi kaevandamisest Eestis ja selle plaani ohtlikkusest nii praegustele kui ka järeltulevatele põlvetele. Käsikiri on väga mahukas ja säilitamisel Ott Kooli lese käes.

Põhiline koostöö Ott Kooliga oligi fosforiidisõja aeg, sest alates 1986 töötasin rajoonis ametliku keskkonnaspetsialistina ja täitsin rajooni juhtkonnas olles neid ülesandeid. Suhtlesin looduskaitse liinis erinevate teadlastega. See andis infot nii inimeste tervise kui keskkonna üldise olukorra kohta rajoonis (siis oli veel rajoon, hiljem juba maakond, maakonnavalitsuses töötasin keskkonnanõunikuna kui ka maavanema abina), seega olin pidevalt informeeritud ning kuna tollal oli fosforiiditeemaatika äärmiselt teravalt päevakorral, siis väidan, et eesti rahva üldist rahvuslikku meelsust oli juba alates viiekümneandest looduskaitse liikumine kasvatanud, ja nii Jaan Eilarti juhitud looduskaitsetemaatikast raadios kõnelemine, nii ka tema artiklid mitmetes väljaannetes olid väga loetud ja hinnatud ning liitsid inimesi uskumatult laialt üle Eestimaa. (Parve 2008)

Oluline sündmus oli suurprominentide koosolek Eesti Raadio valges saalis, mida korraldas ja juhtis Ott Kool. Eesti iseseisvumise teel on Ott Kool olnud väga tähtis isik just rahvusliku elukeskkonda säästva mõtteviisiga.

5. novembri hommikul leidis Eesti Raadio korrespondent Virumaal Ott Kool oma kodu ukse vahelt ruudulisele vihikulehele trükitud kirja: «Lp. kodanik Kool, Ott ehk fosforiidi valvekoer! Kui sa veel üks kord tuled meie puuraukude juurde nuuskima, et ülemuste ja rahva ees aupaistet teenida, siis ütle oma ajakirjanike kambale, et pangu nad sulle pärjaraha kokku! Küll me teame, kust sind leida! Ja kuidas korraldada! Sina ja Juhan Aare olete meil ammu kirbule võetud. Mõtle selle üle, enne kui on hilja! Mis jutt see oli, mis sa meie puurimiste kohta rääkisid Toompeal, Toomele?! Kui sa enne pole teinud järeldusi meie märguannetest, siis võta teadmiseks, et see on viimane. Autoavariides hukkunuid ei loeta rahvuskangelasteks – näiteks! Ei tee saladust, et sind hoiatab geoloog. Mõtle järele ja ole terve!»

«Lp. (Kool, Ott & Aare, Juhan) fosforiidi valvekoerad! Teile saadetakse kuuldavasti palju kirju. Neis soovitatakse fosforiidiuuringute lõpetamist. Arvestage – on ka teistsugune tahtmine. Meie tahtmine. See kehtib. Toompeal sobib rääkida eetikast. Meie kiri ei ole eriti eetiline. Vabandage, meie oleme «kullakaevajad». Kui teie ei lõpeta kampaaniat kaevanduste vastu, ei jäta rahva ülesässitamist, võtke teatavaks: parem olla elus ajakirjanik kui surnud rahvuskangelane,» jätkasid «kullakaevajad». Kas arvate, et mõned kõrged ülemused teid toetavad? Eksite. Neil ei ole vaja odavat aupaistet nagu teil. Nemad ei jookse rahva poole üle. Nemad säilitavad privileege ja rahustavad rahvast maha. Kaevandused tehakse ära. Eestile parem, kui varem – maa saab haavu lakkuma hakata. Jätkame uuringuid kõrge Moskva ülemuse käsul: kiri 30. okt. 87, 3. nov. 87. Toompeal seda teati, aga mis teile

Foto 3. Ott Kool

räägiti? Nii et töö kaevanduste ehitamiseks jätkub. Uus tehnoloogia Toolse jaoks saab projekti 1989. Selleks on vabariigis kirjalik korraldus. Sellepärast teatame teile – rahva ülesäsitamine lõpeb fosforiidi valvekoertele autoavariiga. Või saate juhuslikult noa selga. Või põlevad teie suvilad maha. Vabandame. Kuid ka meie «avalikustame». Jõuame ka selles osas «Metsikule Läänele» järele.» «Näidake seda kirja kellele tahate,» soovitasid «kullakaevajad». «Otsust, et kaevandused tulevad, ei ole tehtud Eestis. Teame, et seda kirja ei lubata näidata televiisoris, ei lubata ette lugeda raadios. Nii ei saa teist rahvuskangelasi. Arvestage: kaalul on rohkem kui teie elu, kaalul on kõrgete meeste ametikohad ja meie raha. Meie ei tagane. Liiga palju on tööd tehtud, et käega lüüa. Teiega juhtuvad õnnetused tõmbavad fosforiidile rohkem tähelepanu. Seda vaja ongi. Et asi kiirelt lõpule viia. Printsibist sobib rääkida Toompeal, mitte fosforiidivarude kohal.»

Praegu sellise tooniga kirju lugedes tunduvad toon ja teema lausa ennekuulmatud, aga nähtavasti olid väga suured rahad mängus ja need inimesed

– kullakaevajad – ei olnud nõus millestki loobuma, ega kohkunud millegi ees tagasi.

Nagu eelpool nimetatud, sai koostööd tehtud ka Juhan Aarega, nimelt Ott ei pääsenud tol ajal Moskvasse ja Aare pääses, nad vahetasid omavahel infot. Juhan Aare on teda maininud ka oma raamatus. Kool pidi hakkama intervjuuerima neid inimesi, kes talle sümpaatsed ei olnud.

Ott Kool sai 1988. aastal missioonipremia fosforiidisõja mehise käsitlemise eest.

20. sajandi lõpus, kui valiti Viru Vägevaid, sai üheks möödunud sajandil Virumaa nägu mõjutanud inimeseks ka Ott Kool.

Tänapäeval aitab perele mitmeks päevaks leivast, mille pagar valmistab poolest kilost jahust. Piltlikult: mõne hektari suurusel põllunurgal, kus küpses rukis, oli 16 000 pätsi leiba. Pange need soojad pruunid leivad mõttes üksteise kõrvale, selle põllunurga peale. Iga inimene muutuks sõnatuks aukartusest mulla eluvõime, puhta vee ja selgest laotusest langeva soojuse imejõu ees. Kui ta mõtlema jääks... Kui ta on sellisel kultuuritasandil, et näeb kõige looduses toimuva seostatust, ühtsust. Kui ta oskab hinnata teiste tehtud tööd ja elu järjepidevust.

*Millegipärast oli geoloogide maastikuauto sõitnud põllu keskel kuplil asuva väikese metsatuka poole. Juht oli pööranud masina otse vilja sisse. Kui seal oleks olnud 16 000 pätsi leiba, jäänuks auto ehk põlluserva. Milleks inimesel kujutlusvõime, kui ta ei taju seoseid?*³

2.2. AJAKIRJANIK KOOL LOODUSEMEHE JA MAAINIMESTE HÄÄLETORUNA

Ott Kool käsitles põhiliselt maaelu kajastavaid teemasid. Talle meeldis vahel üksinda metsas uitamas käia, et halbu mõtteid eemale peletada. Ta rääkis nii huvitavalt, et lausa lust oli seda kuulata. Palju kaitses ta loomi, kui tema arvates oli neile liiga tehtud. Jahimeestega ei saanud ta üldse läbi. Kord, kui talvel metsas karu üles aeti ja viimane oma pojad maha jättis, sai tal hing täis ja ta tegi sellest raadios saate. Hiljem lisas õli tulle veel see, et poegade tehti topised ja need pandi välja Uhtna käsitöönäitusele. See oli esimene juhtum, mille Kool suure kella külge pani. Kuna ta kirjutas soojalt ja südamest, sai ta kiiresti populaarseks. Ta õpetas ka ise ajakirjanikke välja, nähes nendega vahel tundide viisi vaeva, et need raadiotööd korralikult tundma õpiks. Tänu

³ Loodusvarade kasutamine on kultuuriküsimus, EL 1987, 5, lk. 340.

Foto 4.

oma loodushuvile sai ta 1997. aastal Lääne-Virumaa loodushoiupreemia. Ajakirjanduses kogutud reportaažidest, mis kajastavad maaelu, on tehtud raamat „Tähed allikas”. Ta lootis, et seda raamatut loeb inimene, kes huvitub raamatust endast, mitte ei loe seda lihtsalt igavuse pärast või et öelda seltskonnas, et on seda raamatut lugenud.

Siia peatükki on kohane lisada mõned väljavõtted ajakirja Eesti Loodus erinevatest numbritest, kus loodushuviline Kool sõna on võtnud.

On kerglane uskuda, et seda, mis varjul, pole olemas.⁴

Ott Kool oli siiralt huvitatud kolhoosides ja sovhoosides töötavate – raskest maatööd tegevate – inimeste olukorrast, nende vajadustest, mille tõttu tema nii isikupärane raadiohäääl oli see häääl, mida maarahvas kuulas, ja sündmused ning teemad, millest ta ülevaate andis, jäeti meelde.

Seda, mida Ott Kool oma raadiovestlustes ja kirjutistes välja ütles, võib julgesti võrrelda jäämäe veepealse osaga: ta toetus enamasti hoopis laiemale pinnale, rohkematele faktidele ja kogemustele. Ning, vastupidi paljudele tänapäeva püstolajakirjanikele, jättis enda teada mõndagi, milles arvas end mitte päris kodus olevat. Kui me ei mõista looduse kõnet, jääb meile õigus vaikida. Kui sageli me seda õigust kasutame?⁵

⁴ Kool, Ott 1973. Põdraöö- Eesti Loodus, nr 5, lk. 268.

⁵ Kool, Ott 1974. Kohtumised hundiga- Eesti Loodus, nr 1, lk 23.

Küsisime Ott Kooli vennapojalt Sulev Koolilt, milliseid õpetusi Kool jagas ja millised olid tema intervjueerimise nipid.

Kõigepealt tuleb meelde, et rääkimine algab kuulamisest. Ei ole lolle vastuseid, vaid ainult lollid küsimused. Kui küsid valesti, nii et küsitav aru ei saa, küsi uuesti, ainult teise nurga alt. Algajale ajakirjanikule õpetas, et eriti raske on ametnikke küsitleda. Intervjueeritav tuleb laua tagant välja tuua, parem kui seista kõrvuti. Alati tuleb asjapulga vastused ära segada. Ta ise ootas, kuni ametnik krambist üle sai. Üks hea omadus oli tal veel: nimelt ta valmistas alati oma küsimused ette nii, et ei teinud palju „musta linti”, vastupidine näide Felix Leet. Ta ehitas kõik inimese peale. (Kool 2009)

Ott Kooli poole pöörduti palju kirja teel. Ta luges need alati ise läbi ega usaldanud teistele, sest talle oli väga tähtis, et ta saaks inimesi nende probleemidega aidata. Kui talle tundus miski kogu Eesti jaoks tähtis, tegi ta sellest saate.

Maainimest, töötægijat oskas ta hinnata ja temast lugu pidada. Ju tuli ka-suks ta enda lihtne päritolu. Ott oli loodusega sinasõber ja mulle isiklikult just see meeldis. Ta oskas näha väikeses suurt: ta ei alustanud osooniaukudest, nagu mõni teine, vaid kirjeldas seda, mida nägi enda ümber. Kui ikka luiged lähel toimetasid ja rebane männikus omi radu käis – seda oskas ta raadio-kuulajale nii ehedalt ja hingestatult edastada, et kuulajal tekkis kohalolija tunne. Oti looduseminutitel oli koht esmaspäevases „Hommikukajas”. Lisagem sedagi, et ülepolitiseeritud saadetes olid loodusminutid väga hinnatud. Neil loodusminutitel oli „lahjendav” funktsioon, põhimõttel: kui muust (eest-lusest) ei sobi rääkida, vestleme siis meie loodusest – see ka osa Eestimaast! (Post 2008)

Mäletan Ott Kooli töötingimusi Rakveres, kui imekitsad olid need! Ometi, kui hinnata tänapäevaselt meediasaadete tähtsust, siis milline hea maine-kujundaja ta siin Rakveres oli! Seda nii rajooni majanditele, asutustele kui ka isikutele. Nõukogude ajal ehk polnud maine veel niivõrd hinnas raha ja rikkuse poolest nagu viimastel aastatel. Aga tähtsust, au ja kuulsust himus-tati tollalgi. Hästi on mees too hämar, väike tuba – stuudioks nimetada ei sõandaks! – Rakvere Metsakombinaadi majas (praegune pensioniameti ja haigekassa maja Tallinna 30). See väike tuba oli tõeline konspiratsioonipaik nii mõnelegi mõttearendusele. Mulle kindlasti, sest just seal toimus nende saa-dete ettevalmistamine, mis käsitlesid Virumaad ja tema saatust ärevakstege-val „fosforiidisõja” eel ja ajal. Kaevanduste vastalistele, kelle hulka kuulusin nii oma meelsuse kui keskkonnanõuniku ametikoha tõttu, oli see väike tuba moraalne keskus Virumaal. (Parve 2008)

Foto 5.

Korduvad kevaded ja suved. Udu on Rutja ranna kohal. Luikede parved vaikel või rahutul veel, erinevate lindude hõiked ja hääletsused kivide ja mere kohal. Ott Kool ja pikksilm, kaabulott ja vana villane kuub, sest uued süntee-tilisest materjalist riided krabisevad nii valjult, et arglikumad linnud sellest heituda võivad... Väga vaikne hää, tähelepanu juhtimiseks tõstetud käsi – nii saab samas seisjale/seisjatele omaseks ei üksnes Rutja rand ja linnud, vaid loodus ja kõiksus, ja inimene selle juures. Ei olegi nii, kuidas on kirjutanud Debora Vaarandi, et „...mõnikord on nii, et kui meri minuga ei räägi, siis...”, sest kõrval on mees, keda austan ise ja keda austab mu pere, kes vaatab ja näeb, kuulab ja kuuleb loodust, istutab puu, põõsa ja maasikataime, harib tillukest mereliivast kartulimaad, tõstab kivi kivile omaenese maja- või kuu-riseina, et siis minna oma tuppa ja kirjutada. (Parve 2008)

KOKKUVÕTE

Selline see töö seekord sai. Hea meel on, et kõik, kellega koostööd tegime, olid väga positiivselt meelestatud ja aitasid mind nii palju. Sulev Kool, Tai-mi Parve, Ilme Post, Kalju Saaber – nende inimestega oli meeldiv suhelda nii vahetult kui ka meili teel. Kahju on sellest, et plaanitud intervjuud Juhan Aare, Lembit Kaljuvee ja Edgar Savisaarega mitmesugustel põhjustel ära

jäid. Koondasin kõik intervjuud ja mälestused ülevaatlikkuse mõttes ühte kausta.

Huvitav oli külastada Eesti Lastekirjanduse Teabekeskust. Sealt saadud Ott Kooli esimeste ilukirjanduslike katsetuste koopiaid ajakirjast Noorus kavatsen kindlasti alles hoida. Mõned nendest lisasin ka töösse. Imestama pani muidugi see, et maakonna keskraamatukogus ei ole võimalusi nii huvitavate teavikute hoidmiseks.

Tõeliseks avastuseks olid aga lugejakirjad – eriti juhendajale. Need olid ju kogu aeg kodus kapis oma aega oodanud. Hea, et ajakirjanikust isa need alles hoidis. Küll sealt saab kirju pildi tolleaegsetest oludest ja meeleoludest: kellel on auasi kommunismi ehitada; kes arvab, et linnas tööstusega tegeleva juhtkonnal on liiga pikad näpud ja põhjatud taskud; ja muidugi need ähvarduskirjad „fosforiidisõja” päevilt. Ott Kool pidi ikka väga julge mees olema, et sõandas, rahvuskaaslaste poolt nuga seljas, oma joont ajada.

Tore oli jälle kord sirvida kogukat pildialbumit – seekord selleks, et valida paljude seast käesoleva töö jaoks iseloomulikumaid, kohasemaid fotosid.

Uhke tunne oli lugeda kogumikust „Viru vägevad” Ott Kooli kohta kas või seda, et tolleaegne Virumaa Teataja peatoimetaja Mart Eelmäe peab Kooli oma õpetajaks ja on öelnud, et ajakirjanikuna tegid Ott Kooli rahva seas populaarseks tekstidesse pandud soojad ja südamlikud emotsioonid.

Loodan, et see uurimus sai sama soe ja südamlik meenutamaks kunagist armastatud loodusemehest raadiohäält, teenelist ajakirjanikku OTT KOOL.

KIRJANDUS

K o o l , O. 1967. Tähed allikas. Tallinn: Eesti Raamat

M o l o t o k , E. 1989. Eduard Vilde nimeline kirjanduspreemia. Tallinn: Valgus

M o l o t o k , E. 1984. 20 aastat Eduard Vilde nimelist kirjanduspreemiat. Tallinn: Valgus

U u e s o o , R. jt 2000, Viru vägevad. VR Kirjastus, Kättesaadav Internetis: <http://arhiiv2.postimees.ee:8080/leht/99/05/14/varia.htm>

M a r v e t , A. Ott Kool 12. november 1930 - 29. august 2000. Kättesaadav Internetis:

http://www.loodusajakiri.ee/eesti_loodus/EL/vanaweb/0011/ottkool.html

LISA 1. INTERVJUUD JA MÄLESTUSED

SILVIA KÄGU (AAS) MÄLESTUSED OTT KOOLIST

Alustasin kooliteed 1939. a sügisel Kunda 6. kl koolis, Rahvamaja tn 2.

1941. a sügisel tuli meie kooli 3. klassi uus õpilane Ott Kool. Ott oli väga väike ja tagasihoidlik koolipoiss. Räägiti, et ta vanemad olid surnud ja teda kasvatab vanem õde. Otiga koos käidud kooliteest on meelde jäänud mõned mälestused.

Oti pinginaaber oli hästi pikk poiss Ursel Onk, aga Ott oli väiksemat kasvu. Oli kevad. Klassijuhataja ettepanekul otsustasime minna matkale Toolse varemeid vaatama. Klassijuhataja ei teadnud otseteed, mis läheb läbi metsa Toolsele. Nii nad läksid pinginaabriga ees, Ott tema kannul. Kõikidel ülejäänud õpilastel oli tegemist, et järele jõuda.

Tuleb meelde see. Meie klassijuhataja oli ühtlasi ka eesti keele õpetaja J. Eessaar. Kord andis ta koduseks tööks kirjandi kirjutada. Teemaks „Mida jutustab ahervare?“ Minu arvates ei olnud hea teema. Nuputasin kahel õhtul, ei midagi head. Sain kirjutatud ühe vihikulehekülje. Õpetaja tuli tundi ja käskis kirjandid ära anda. Kõik viisid oma paberid õpetaja lauale. Ott oli üks viimaseid, kes aeglaselt tõusis pingist ja viis oma kirjandi õpetajale. Neli lehekülge oli täis kirjutatud. Õpetaja kiitis teda ja luges kirjandi klassile ette. Ma mõtlesin, miks minul niisuguseid mõtteid ei tulnud.

Tüdrukud ikka sädistasid klassis ja mõnelgi poisil oli oma silmarõõm, keda patsist tiriti, keda sikutati niisama. Aga Ott oli üks tõsine poiss, ei pööranud tüdrukutele tähelepanu.

Siis oli nii, et meie poisid ei osanud tantsida. Klassijuhatajalt saime loa, et võime vahetunnil klassis olla ja poistele tantsimist õpetada. Sai loetud samme: üks, kaks ja jalad kokku. Nii käis tantsu õppimine. Peale Oti võtsid kõik tantsimisest osa. Ott istus üksi pingis ja muheles.

Oma maapoisiiliku riietusega on ta ka meelde jäänud. Ta kandis lühikesi pükse ja kuube nagu teised poisid. Aga kaelas kandis rätti. Ei saa unustada, et oli väga raske sõjaaeg.

Ott lahkus meie koolist viiendast või kuuendast klassist, arvatavasti Karepa kooli. See oli kodule lähemal. Fotosid ei ole sellest ajast jäänud, ei olnud fotograafe. Täiskasvanuna kohtusime mõnel korral. Mulle näis, et ta ei tahtnud omaealisi klassiõdesid tunda. Ta oli väga kidakeelne ja kohe kiire minek.

INTERVJUU SULEV KOOLIGA⁶

Tere. Olen Kunda Ühisgümnaasiumi 8. a klassi õpilane Oliivia Kool ja teen koos juhendaja õpetaja Luule Raamiga uurimistööd ajakirjanik Ott Koolist.

Kes Te olete Ott Koolile?

Olen Otile vennapoeg, seega lähisugulased.

Millised on Teie esimesed mälestused temast?

Oi, need on väga kauged, eriti ei mäletagi. Igatahes Ott tuli sõjaväest, olin siis umbes 3–4 aastat vana, kohtusime Kunda mõisas. Hiljem saime lähemalt tuttavaks, kui olin internaatkoolis.

Millised olid Teie suhted hiljem?

Pärast keskkooli muutusid need tööalasteks. Töötasime koos Punases Tähes. Olin seal mittekooesisealine reporter. Kui hiljem Päevalehe toimetuses olime, õpetas ta mind välja. Kõigepealt pidin õppima lauseehitust, seejärel jutustamist. Ott võis jutustada täiesti suvalisest asjast ükskõik kui kaua, tal tuli kõik kuidagi loomulikult ja oskas detaile ära tabada. Kui liikusime edasi uudistetoimetusse, siis kõige pikem uudis võis olla 3 minutit. Teistel oli sellega raskusi, aga Ott sai kõigega hakkama. Ta suutis kõik kolme minuti sisse ära paigutada, kuigi tal ei olnud mingit erialast haridust. Kohtla-Järve tööstuskoolis õppis vist elektrikuks. Naljakas oli kuulata, kuidas ta rääkis kolmandas vältes. Meenub, et Einar Kraut tegi meestele trenni, ka Ott tegi minuga trenni, nimelt šampusekorgiga. Ta pidas väga tähtsaks puhast diktsiooni.

Kuidas iseloomustaksite teda?

Minu teada oli Ott korralik, ta ei joonud, ei suitsetanud. Ka oli ta väga jäärpärane, läksime tänu tema kangekaelsusele mitu korda tülli. Ta ei häbenenud kunagi kirjutamast mõnda väikesesse lehte. Ta oli hea kuulaja. Ott ei olnud eriti edev mees, vaid meenutas pigem lihtsat maameest, peale selle oli hea tehnik. Käidi küll peale, aga keeldus kategooriliselt parteisse kuulumisest.

Kuidas saavutas ta oma üle-eestilise kuulsuse?

Põhiline lööma läks lahti fosforiidisõjaga. Kooli Ott kogu selle jama avastas.

⁶ Sulev Kooli intervjuueeris Oliivia Kool 7. jaanuaril 2009.

Esimene lugu oli väetisetööstusministeerium. Juhan Aare oli rohkem televisioonis, Ott raadios. Kuna Juhan pääses Moskvasse ja Ott mitte, siis nad vahetasid omavahel infot.

Milliseid õpetusi ta jagas või millised olid tema intervjuuerimise nipid? *Kõigepealt tuleb meelde, et rääkimine algab kuulamisest. Ei ole lolle vastuseid, vaid ainult lollid küsimused. Kui küsid valesti, nii et küsitav aru ei saa, küsi uuesti, ainult teise nurga alt. Algajale ajakirjanikule õpetas, et eriti raske on ametnikke küsitleda. Intervjuueritav tuleb laua tagant välja tuua, parem kui seista kõrvuti. Alati tuleb asjapulga vastused ära segada. Ta ise ootas, kuni ametnik krambist üle sai. Üks hea omadus oli tal veel, nimelt ta valmistas alati oma küsimused ette nii, et ei teinud palju „musta linti”, vastupidine näide Felix Leet. Ta ehitas kõik inimese peale.*

Kas Teil oli ka mõni lõbus mälestus?

Jah, mäletan, et sündis kuue jalaga vasikas. Ott pani artikli sisse piimaliitrid ka, sest oli tähtis kirjutada töövõitudest. Hiljem kuulsin teda kurtmas: „Virkus, vana mölakas, lõikas vasika välja, jäid ainult piimaliitrid.”☺

Aitäh Teile ja tugevat tervist ning nobedat sulge maakonnalehes ilmaasju arutades!

ILME POSTI MÄLESTUSED

Ott Kooliga algas koostöö Vilde nimelise kirjanduspreemiaga seonduvalt. Arvan, et alustasin žüriis (mõnel aastal ka žürii esimehena) 70-ndate aastate algul, s.t. mitte veel sellel aastal, mil preemia määrati Ott Koolile (1968). Iga kirjanduspreemia määramise järel oli sekretäri toas ootamas raadio-mees Ott Kool. Kui teda poleks kohal olnud, olnuks midagi valesti ja midagi olulist puudu. Igast preemia määramisest tegi ta õhtuse „Päevakala” jaoks oodatud uudise.

Ta on teinud intervjuusid nii Pajustis, Roelas, Rägavere mõisas. Just ühel mõisas peetud kirjandusõhtul tuli ta minu juurde, et juhtida tähelepanu sellele, et ta ei pea enam kõndima suure aparatuuriga, vaid oli just saanud pisikese kaasaegse salvestaja. Siit ta tegigi esimese töö. Rõõm muidu ennast nii tahaplaanile jätva Oti silmis ja sõnades oli ajakirjanduslikku terminit kasutades „kännist ületav”. See oli tol korral nakatav ka mulle – hea ju, kui kellelgi hästi läheb.

Raadiomees Ott Kool oli truult kohal teistelgi kirjanikega seotud sündmustel. Nimetan neist mälestuskivi avamist Aravusel Vilde kirjanduspreemia esimesele laureaadile Rudolf Sirgele – see toimus 5. novembril 1974. aastal (foto 1).

Nii oli ka suvel 1979, mil selle mälestuskivi juurde kogunes palju tuntud Eesti kirjanikke ja Rudolf Sirge sugulasi – ka siis oli raadiomees toimuvat kajastamas.

Neil aastatel töötasin Aravuse kalamajandi juhatajana. 1980. aastast Vilde kolhoosi aseesimehena, kelle töökohustuste hulka kuulus taime- ja loomakasvatuse jms. kõrval ka kultuuritöö üldine juhtimine. Siit meie korduvad kohtumised Ott Kooliga ka maaelu ja põllutööde teemadel. Maainimest, töötajat oskas ta hinnata ja temast lugu pidada. Ju tuli kasuks ta enda lihtne päritolu.

1986-1991 olin teaduslikul tööl ELVI-s kalakasvatuse osakonnas. Samal ajal otsustasin õppida TRÜ žurnalistika osakonnas (jõudsin viienda kursusele, kuid ei lõpetanud, sest hakkasin vanaemaks ja andsin seega võimaluse oma tütrele ülikooli viimane kursus lõpetada...).

Meenutan seda žurnalistika õppimist siin ainult sellepärast, et ülikooli asumist nimetasin mingil kokkusaamisel ka hr. Otile ja tema vastus: „Mida Teil seal veel õppida on!” Meenutan seda Eesti tuntuima raadiomehe tunnustavat lauset tänaseni. Enda kohta tõden: iga ullike mäletab ju hetki, kui teda kiideti. Repliik - „teie” ütlesime omavahel aegade lõpuni.

Aga Otiga jagasime sageli samu seisukohti, arutasime neid oma kitsas seltskonnas, näiteks Virumaa Fondis või ühistel sõitudel ajakirja Eesti Loodus toimetuse rahvaga, Linda Poots-Masing ja Ann Marvet. Otil oli kombeks looduse-rahvale kive kinkida. Nii ta kinkiski suure nalja ja naeru saatel Aravuse silla kõrvalt üüratu suure (tosin tonni!) kivi Ann Marvetile! See seisab seal muidugi tänaseni, sest Ann ei saanud ju seda Tartusse ära viia, kuna sama kivi üle silla viies purunes Võhu jõe sild.

Ott oli loodusega sinasõber ja mulle isiklikult just see meeldis. Ta oskas näha väikeses suurt: ta ei alustanud osooniaukudest, nagu mõni teine, vaid kirjeldas seda, mida nägi enda ümber. Kui ikka luiged lahel toimetasid ja rebane männikus omi radu käis- seda oskas ta raadiokuulajale nii ehedalt ja hingestatult edastada, et kuulajal tekkis kohalolija tunne. Oti looduseminutitel oli koht esmaspäevases „Hommikukajas”. Lisagem sedagi, et ülepolitiiseeritud saadetes olid loodusminutid väga hinnatud. Neil loodusminutitel oli „lahjendav” funktsioon, põhimõttel: kui muust (eestlusest) ei sobi rääkida, vestleme siis meie loodusest- see ka osa Eestimaast!

Virumaa Fondi Nõukogus olles sai tõstatatud looduskaitse teemasid (sellest kirjutasid teile teisedki). Ott oli sõnakas ja seeläbi õnneks ka suur autoriteet nii lihtrahvale kui sedapidi ka riigi juhtkonnale. Kus sa rahva lemmikust ikka kõrvale vaatad! Raadiomajas aktsepteeriti teda kui omainimest ja võimaldati ütelda niipalju, kui tolleaegsed poliitilised olud lubasid – vinti ei saanud ka üle keerata, võtavad sõnaõiguse päris ära!

Veel meenub, et 1989. aastal võtsin kodanikualgatuse korras alustada Virumaa Fondi kaudu Virumaa kirjanduspreemia väljaandmisega (tegin statuudi ja fondi nõukogu kinnitas selle). Preemiat antakse kahe Virumaa poole poolt ühiselt välja praeguseni, seni olen ka selle žüriis (aastaid esimehena, nüüd real liikmena) tegev.

Esimesele žürii koosolekule Narva Eestlaste Seltsis oli kokku tulnud mitukümmend raamatuhuvilist. Arutlesime kümnekonna raamatu üle. Õhtul määrasime Narva raamatukogus meie esimeseks laureaadiks Jaan Krossi raamatuga „Wikmani poisid”. Nendel koosolekutel oli aktiivselt arutlemas ka Ott.

Õhtul helistasime raamatukogust Jaan Krossile, et teda meie valikust teatada. Kõik arutlejad kogunesid minu ümber ja „korraldasid” kõne fooniks šampuseklaaside kõlinal. Nädala pärast toimus Narva kindluses Virumaa Fondi pidulik aastakoosolek, kus austati ka Jaan Krossi ja Ellen Niitu. Vastuseks minu küsitule vastas laureaat Jaan: „Jah, kõne foon Narvast oli ahvatlev!”

Ott oli kohal ka Rägavere mõisas toimunud kirjandusõhtul, kui Jaan Kross sai teist korda laureaadiks, raamatuga „Mesmeri ring”. Taolisi raamatuinimeste kokkusaamisi tuli aastate jooksul ette korduvalt.

Ta oskas head kirjandust hinnata ning tuua sealt välja selle, mis tema käsitletavatele teemadele toeks oli. Nii kasutas ta sageli ökoloogiliste teemade valgustamisel ja looduskaitse õigustamisel vene kirjanike raamatuid (nt. Nabokov).

Väga elulistel teemadel olid ka Ott Kooli näidendid. Kahju, et näidend vene geneetik Vavilovist jäi lavale toomata, kuigi käsikiri pidi mingil kujul veel tänaseni alles olema. Ehk võiks seda asjatundjatega, näiteks Ott Kooli sõber Kalju Saaber uurida, võimalusel kas või osadena lavale tooma. Elame ju ikka põhimõttel, mille sõnastanud Šota Rustaveli: Kõigest, mille peitnud, oled ilma. Kõik, mis ära antud, kuulub sinule!

Olin ka Oti matusel Kunda kalmuaias. Ilus päiksepaisteline päev. Järelhüüded. Mulle ei meeldinud, et kalmukünkasse aitas agaralt liiva visata inimene, kellega kaduviku teedele läinud Otil olid ühiskonnaelust kardinaal-

selt erinevad seisukohad. Ott oli oma arvamuse alati, nii ka sellel teemal ja selle inimese vastu julgelt välja ütelnud. Aga labidamehi ei saa me enam valida...

Samast päikselisest päevast jäi meelde ka üks väike sümpaatne tüdruk... Jõudu ja jaksu talle, usume seejuures, et meil igati on olemas ka vähemalt üks kaitseingel. Vanaemad teavad seda!

Tänu ja tunnustus ka juhendajale Õpetajale.

KIRJANIK KALJU SAABERI MÄLESTUSED

Kultuurirahvaga juhtub, et käiakse teineteisega rööbiti, kuigi tajutakse teineteist. Varem või hiljem pidime Ott Kooliga kohtuma, teisiti polnud mõeldav. Meid sidus ühine nabaväät – Virumaa maaelu ning Rakvere linn. Ott oli tegus, Eestimaa kodudesse jõudev ja toonustandev „raadiohää”, mina vabakutseline erakkirjanik. Olin lugenud Oti publitsistikaraamatut „Tähed allikas”, mis sai Ed. Vilde nim. Kirjandusauhinna juba 1968. a. Olin näinud mõnda tema näidendit TV-st, tema olla lugenud mindki. Teadsime teineteise maalähedasest vaimust paljudi.

Esimene kohtumine toimus 22. mail 1979. a., kui sain romaanivõistlusel „Härgamisi” eest auhinna. Ott Kool helistas, et tahab intervjuud, aga kas me ei võiks seda võtta tema mereäärses maamajas Rutjal. Laadis mu oma reporteri autole, kostitas mere ääres kohvi ja külmpapist võetud kartulisalatisega ning intervjuu saigi justkui märkamatuks ära lindistatud. Kaval vend!

Olin ju kiduram jutumees kui kogenud raadioreporter. Hiljem olen pidanud sageli taluma seda „kurki”, mille ta mulle nina alla pistis. Olen muheldes vastanud, et rikun tema hea saate ära. Tema: linti ja liimi stuudios jagub!

Juba esimesel kohtumisel võis ta rääkida uhkusega luikedest, ehkki neil kuninglikel lindudel polnud Vene piirivalve naabruses just kuninglik põli. Ah jaa – arvatavasti „smuugeldas” Ott mind piirivalvest läbi, sel ajal polnud mul kindlasti veel propuskit. Kindlasti rääkisime ka Villem Grossist, kes elutses suviti Karepal.

Ei läinud kaua, kui olime juba mõlemad Vilde kirjanduspreemia laureaadid. Ma ei jäänud Otile üheks paljudest intervjuueerituteks. Olin temast 14 aastat noorem, vaat et põlvkondade vahe, ja eks minu „kuuekümnendikud” suhtusidki Ott Kooli nõnda. Praegu tehakse samasugust külma. Kuid meie põgus tutvus aina süvenes. Otil oli alati huvitavat infot pakkuda, parteiladviku saunapidudeni välja – ta pääses sinna, kuhu vabakutseline iial ei pääsenud. Tal paistis ka mind vaja olevat, sest ta justkui pelgas kirjanikkonda

oma ujedal, tagasihoidlikul moel. Minagi olin Virumaal neist rohkem irdu.

Edaspidi astusin sageli tema Rakveres Tallinna tänaval asuvast stuudio-toast läbi, kus ta pakkus paksuga kohvi ja keris jutu sekka linte. Saated pidid õigeaegselt eetrisse jõudma. Eestimaa oli harjunud ootama Ott Kooli häält. Teinekord tuli ta minu koju. Kord teatega: lähme emakaru, kes koos poega-dega, vaatama! Pidi olema haruldane pesakond – kolm poega. Ohtlik värk! Piilusime neid Otile tuttava metsavahi juhatusel binoklist, aga et neid just kolm oli, seda ei või takkapihta vanduda.

Sageli kohtusime toonastel Rägavere mõisa kirjandusüritustel (juhtis Valdur Liiv), aga kirjandusest rääkimine oli meil tabu või sootuks kõrvaline asi.

Ilmselt 1981. a algul tõi Ott mulle ootamatult Odette Kirsi põgusad maa-teemalised ajaloomärkmed, et kas ma ei tahaks Rakvere teatrile näidendit kirjutada, tema ei saa või pole aega. Nii sündiski minu esimene näidend „Virumaa leib”, nüüd olime ka mõlemad näitekirjanikud. Käisin teatris Oti „Musta kassi öösel ei näe” vaatamas, veel hiljem tõi ta mulle näidendi käsi-kirja lugemiseks. Rääkis see Stalinist ja tema Kremli viguritest moosekan-tide kallal ning nälgivas Leningradis sõjapäevil säilitatud seemnepangast. Viimast teemat olin minagi novellis „Meie nälg” käsitlenud.

Ott armastas vahel jäärapäiselt rõhutada, et tema olla vaid ajakirjanik. Kirjandust saadab kriitikapaine, ja näis, et Ott on selles suhtes hellaks teh-tud. Kaua paisutas ta asjata enda ja „päriskirjanike” vahel veelahet. Ometi sai asi viimaks niikaugele, et võisin kirjutada talle kirjanike liitu astumise soovitusel. Nüüd oli Ott kahe loomeliidu liige. Ega ta kellegi teise käest po-leks soovitus küsima läinud.

Publitsistid olime niikuinii. Virumaa kaitsmine fosforiidisõjas vajaski vahedaid publitsiste. Varem intervjuueeris Ott inimesi, kes olid talle miskit-pidi sümpaatsed; nüüd ka neid, kes ei meeldinud talle oma tegevusega kohe kuidagi. Ott muutus aatelisemaks, teravamaks, võitlevamaks, riskijaks. Kord, tulles minu poole pinget maandama, tõi ta võilillekimbu ja pakkus: keedame võililleteed. Maalapsena olin küll kõik teed ära maitsnud, mida Virumaa loodus pakub, seda mitte.

Olime Vinni klubis koos Endel Lippmaaga, sõitsime maainimeste juur-de, kel kaevud proovipuurimistest kuivaks jäid, sõitsime damponeerimata puuraukudele ja muulastest geoloogide juurde. Nood võtsid meid üsna vae-nulikult vastu. Sel ajal ei tuntud veel fraasi: ei kommenteeri! Ähvardati mii-litsa ja sõjaväega, kui Moskva käskudele nina vahele topitakse. Koostasime ka selle maailma vägevatele (Karl Vainole jt.) protestikirju.

Olin Otiga Raadiomaja Valges saalis, kui ta juhtis fosforiidisõja meie-poolset leeri. Ja hiljem Linnahallis, kui Ott Kool valiti taasiseisvuvu Eesti Vabariigi Põhiseaduse väljatöötajate hulka. See oli suur au ja vastutus.

Pärast seda kui minu näidend „Koduvõõrad” 1987. aasta sügisel lavale jõudis, sõitsime Võrru, Pärnusse ja Viljandisse kirjanduslikele kohtumistele, põikasime Mooste külateatrisse mingit Virve Osila tükki vaatama. Ka Otti oli seal vist varem mängitud. Osalesime Virumaa Fondis. Sõitsime ka Tudu kanti, sest Otil oli soov näidata oma esimest töökohta metsatööstuskeskuses enne ajakirjanikuks saamist.

Aga kui oli Vilde nim. kolhoosi viimane juubel ning sinna sadas ootamatult hunnik poliitikuid (ka Savisaar), tegi Ott järsku lauas ettepaneku, et sõidame hoopis ühte teise mõisa Linda Olmaru luuleõhtule. Ott oli roolis, minul oli isegi kahju oma kodukolhoosi peolt nii vara ja nii kainena lahkuda. Läksin kaasa ega kahetsenud. See oli vast üks näide Ott Kooli paljudest „pögenemistest”. Ju oli ta juba taibanud, kellele kuulub Vargamäe jõe allalaskmise au.

Fosforiidisõja haripunktis käis foto vanameister Kalju Suur meid minu kodus Rakveres pildistamas. Pilte sai terve seeria. Portreed aga olid tellitud Rägavere mõisa Vilde-laureaatide seinal. Nüüd, pärast eksirännakuid, on need tänu Ilme Postile Vinni vallamajas.

Kord viis Ott mind ühel hilisööl Raadiomajja oma töökohta ning pärast sõitsime Rakvere maile. Meie arvamused langesid halduskogus kokku, kui kriisiolukorras valiti Rakvere teatril uue juhti, ja ega me Indrek Saares eksinud.

Ott Kool avas end mitmes loometahus, avanes ka sõpradele, kuid üldsuse ees jäi alati tagasihoidlikuks. Fosforiidisõjas võitles ta maa ja põhjavee, mitte iseenda kuulsuse eest. Sestap vist ongi Juhan Aare teda oma raamatus mõõdamisi maininud.

Pidevas maainimestega lävimises leidis ta üles sotsiaalsed valukohad, lauslolluse põllumajanduses ning võimendas neid oma julges publitsistikas. Ta polnud kriitikakirvega lahmija, vaid hella hingega, mis ei saanud jääda tagajärgedeta... Teist sellis maareporterit ei tea. Murutasast ja ometi võitlevat. Ott Kooli tegevus aitas Eesti iseseisvumisele rohkem kaasa kui paljude poliitikute jututoad.

Kui ka minust suvine randlane sai, sõitis Ott tihti meie Vainupea suvilast läbi, võttis mu väikemehe Mehise sülle. Poissi huvitasid tema naerved silmad ja kaabu. Kui Ott oli juba haige, sõitsin teda jalgrattal Rutjale vaatama. Luiged olid maja taga abjas. Teinekord käisin endise Rakvere teatri näitleja

Kalev Korkmaga. Meil ehk oli raske, aga Ott juhtis nagu vanasti juttu, kui-
gi tal polnud enam seda Eestimaa-tere raadiohäält. Viimast korda ja vaid
mõned viivud nägin Otti Rutja bussipeatuses kepi najal ja hele kaabu viltu
peas. Hüppasin bussist välja ja surusin tervituseks tema sooje käsi. Milline
muhe nägu tal peas oli!

Olen öelnud ja kordan siingi lõpetuseks: Alati, kui ma näen Põhjaranni-
ku valgeid luiki, mõtlen ma kohe oma vanale sõbrale Ott Koolile.

Tervituse ja austusega
Kalju Saaber
23.01.2009

TAIMI PARVE OTT KOOLIST

Oli kord raadiohää! - Ott Kool, usaldav ja usaldatud

Korduvad kevaded ja suved. Udu on Rutja ranna kohal. Luikede parved
vaiksel või rahutul veel, erinevate lindude hõiked ja hää!itsused kivide ja
mere kohal. Ott Kool ja pikksilm, kaabulott ja vana villane kuub, sest uued
sünteesilisest materjalist riided krabisevad nii valjult, et arglikumad linnud
sellest heituda võivad... Väga vaikne hää!, tähelepanu juhtimiseks tõstetud
käsi - nii saab samas seisjale/seisjatele omaseks ei üksnes Rutja rand ja lin-
nud, vaid loodus ja kõiksus, ja inimene selle juures. Ei olegi nii, kuidas on
kirjutanud Debora Vaarandi, et „...mõnikord on nii, et kui meri minuga ei
räägi, siis...”, sest kõrval on mees, keda austan ise ja keda austab mu pere,
kes vaatab ja näeb, kuulab ja kuuleb loodust, istutab puu, põõsa ja maasika-
taime, harib tillukest mereliivast kartulimaad, tõstab kivi kivile omaenese
maja- või kuuriseina, et siis minna oma tuppa ja kirjutada.

Tööst, koostöö kujunemisest, huvidest

Nii ongi meeles alul eripärase raadiohää!ena kuulatud Ott Kool ja tema
kodu. Mees, kes põllu- ja maarahvale omasena raadios kõneles vajalikest
asjadest. Hiljem juba ka isikliku tutvavana, vastastikku usaldust pälvinud ja
ise usaldav.

Millal oli esmakohtumine, on väga raske meelde tuletada. Kuid Rakvere
rajooni oma raadiomees oli ometi väga tähtis isik, ta oli ju ühtlasi kogu Ees-
ti raadiohää! vikerraadios. Oli suur au olla Ott Kooli poolt intervjuueeritav.

Tema hästi ette valmistatud saateid kuulati, neis saadetes olid ka vähekogeenud esinejate kõhvimised ja aevastused kadunud, parasiitsõnadki kustunud, aga mõtted ja rõhud selged. Olid hinnatud saated.

Seitsmekümnendatel olid meie kokkupuuted, vestlused ja mõnedki raadiosaated reporter Ott Kooliga põhiliselt põllumajandusliku sisuga, minu kui loomaarsti seisukohalt kommenteerivad. Kui aga 1976 valmis Rakvere rajooni Veterinaarkeskus Piirale ning kui samal aastal on valitud Eesti Looduskaitse Seltsi Rakvere osakonna etteotsa, muutusid suhted tihemaks. Piira värskes, kunstnik Eva Jänese loodud freskodega ilmekas saalis toimus tihti mitte ainult ülerajoonilisi vaid ka üleriigilisi ja isegi rahvusvahelisi sündmusi või kogunemisi. Neid oli paljudelt erinevatel aladel ja raadioreporter Ott Kool oli kohal, uudiseid kogumas ja saadet tegemas .

Loodus, kunst ja inimene

Meie ühiste loodushoiuhuvide tõttu tuntud raadiomehega olid siis juba sünenenud mitmed meeldivad kokkupuuted ka meie perel, eriti poegadel, kes oskasid lugu pidada Ott Kooli jutustustest mitmesugustelt elualadelt. Oli põnevaid külaskäike Rutja randa, kuhu Kool sel ajal oma kodu rajas. Iga-aastane käik sinna oli kevadel, kui tulid luiged, kes tollal olid enamasti rändlinnud. Siis kui rand helises pesitsema asuvate lindude häälest. Mererand tollal oli traataia-tagune, suletud ja keelatud. Rutjale pääsime üksnes minu kui rajooni pealoomaarsti tööõendi ja loaga. Ühte erilist korda mäletan, kui olime palutud külla Ott Kooli juurde kuulama lindilt Corelli Concerto grosso't, mille ta just oli välismaalt saanud. See oli siis haruldus. Tema poolt ümberlindistatult on see teos mul praeguseni alles ja kuulatav hea, sõbraliku mälestusena.

Töökohast

Mäletan Ott Kooli töötingimusi Rakveres, kui imekitsad olid need! Ometi, kui hinnata tänapäevasele meediasaadete tähtsust, siis milline hea mainekujundaja ta siin Rakveres oli! Seda nii rajooni majanditele, asutustele kui ka isikutele. Nõukogude ajal ehk polnud maine veel niivõrd hinnas raha ja rikkuse poolest nagu viimastel aastatel. Aga tähtsust, au ja kuulsust himus tati tollalgi. - Hästi on mees too hämar, väike tuba - stuudioks nimetada ei sõandaks! - Rakvere Metsakombinaadi majas (praegune pensioniameti ja haigekassa maja Tallinna 30). See väike tuba oli tõeline konspiratsioon-

nipaik nii mõnelegi mõttearendusele. Mulle kindlasti, sest just seal toimus nende saadete ettevalmistamine, mis käsitlesid Virumaad ja tema saatust ärevakstegeval fosforiidisõja eel ja ajal. Kaevanduste vastalistele, kelle hulka kuulusin nii oma meelsuse kui keskkonnanõuniku ametikoha tõttu, oli see väike tuba moraalne keskus Virumaal.

Kes oli kes fosforiidisõjas?

Fosforiidisõja aeg oli Ott Kooli jaoks ülimalt tõine vaimselt ja füüsiliselt. - Meile laekus tööalaselt mitmesugust teavet, nii formaalsete kui informaalsete kanalite kaudu. See tuli ära kasutada. Kaevanduste avamise või mitteavamise seisukohalt jooksid rahva- ja ülemustepoolsed jõujooned lahu. Just siis, kui tookordne Rakvere RSN TK esimees MS kirjutas alla katsekaevanduse Kabalasse rajamise kohaliku aktile, kirjutas Ott Kool näidendi „Tambu Elle, ma tahan sinuga rääkida”. See lavastati Rakvere teatris. Näidend jutustab Pandivere allikavetest, nende hoidmisest ja geoloogidest ning nende toimingute mõjudest allikatele. Just tollal tekkis nii kohaliku rahva kui ka kogu Eesti avalik tugev hoiak Pandivere vete kaitseks, loodi Pandivere Riiklik Veekaitseala. - Tänutundes mõtlen sellele kõigele täna, mil raha ja äri taas piiravad loodushoidu...

Ka Pandivere vete kaitset. On kahju, et maavarade üle hoolt pidades ka ülemuste poolt jäetakse kõrvale hüdrogeoloogide põhjendatud seisukohad selle vee kaitseks.

Paljudes eestlastes, eriti virulastes lõi sügava lugupidamise Ott Kooli suhtes tema kaalutletud ja mõõdetud kindlameelsus fosforiidikaevanduste küsimustes. See kõlas tema saadetest ja artiklitest. Eriti ilmekas oli, kui ta 1987. aastal 26 veebruaril Eesti Raadio Valges Saalis fosforiidikaevanduste vastast pressikonverentsi juhtis. Seda pressikonverentsi on nimetatud stardipauguks fosforiidisõjale (Enno Reinsalu 1996), see avas tee suurele kampaaniale üle Eesti. Teatud ringkonnad pidasid seda algust üksnes emotsionaalseks avalduseks. Alles järgnevat teaduslikult põhjendatuks. Kuid kas see teaduslik põhjendus oleks üldse teed leidnud avalikustamisse, kui sellist algust poleks olnud? - Tean konverentsi eeltöid, mida tegi Ott Kool. Need põhinesid heal informatsioonil. Võtsin sellest pressikonverentsist osa, tean seepärast, et see oli sündmus. Kuigi jah, hiljem justkui oleks stardipauk üksnes Juhan Aare julgustükk olnud. - Sel ajal oli (kes teab, ehk nüüdki?) mõnelegi tähtsale tegelasele fosforiidi kaevandamine Virumaal majandusliku tuluallikana tähtis ja soovitud.

Ott Kool koos looduse asjatundjatega kaitses oma seisukohti Elu nimel, eriti Pandivere vee ja looduse eripära. See oli tema, kes ühel pühapäeval koos Kalju Saaberi ja minu kui tookordse keskkonnakaitse spetsialistiga oli kutsutud Rägaverre geoloogide baasi, kus geoloogide poolt toimus tõeline ahistamine. Selle vastu sai üksnes Ott Kooli ähvardusega lugu avaldada raadios.

Veel ühest loost Ott Kooliga

See oli fosforiidisõja haripunkti ajal, kui Pajustisse Vilde kolhoosi klubisse oli kutsutud aktiivsed ja teadjad inimesed kaevanduste vastu seisukohta võtma. Loomulikult oli sinna kutsutud raadiomees Ott Kool. Enne minekut oli ta just lõpetanud tähtajalise saate edastamise ja väljus majast, et võtta auto. Kuid - auto kõik neli kummi olid lõssis. Muidugi leidis sõiduks muu võimalus, kuid fakt oli kõnekas! - Tegelikult tuli ka minul sama kogeda, isegi mitmel korral. See on allkirjaõigusliku või mõjusa inimese ohtlik saatus

Aastate möödudes olen hakanud mõistma enamatki. Kui Ott Kool oli juba haige, oleksin meelsasti teda külastanud. Kuid mind hoiatati, et ei tohiks minna kutsumata või teatamata. Kirjutasin kirja, millele aga vastust ei saanudki. Hiljem tema elukaaslasega vesteldes selgus, et ta kannatas, kuna ei olnud endiselt liikuv, kuigi tegelikult oleks tahtnud suhelda. Ta soovis jääda teistele väljaspool kodu raadiohääleks, keda mäletatakse endisena.

Ott Kool oli virulane läbi ja lõhki, sündinud oma Toolses, metsavahitalus, õppinuid Virumaal, töötanud siin, suhelnud oma reporteriametis nii virulaste kui võrulastega, ja saanud eesti reporterina võrrelda nii siinseid paikkondi kui kogukondi paljude teistega mujal - see tegi ta silmapiiri avaraks ja pilgu teravaks. Ja see nägemine ning mõistmine ilmusid tema teostesse, mis ka virulaste poolt tunnustuse leidnud. Aga igapäevases elus eelkõige tema aastaid kestnud reporteritöös paljude poolt oodatud ja usaldatud raadiosaadetes

Taimi Parve,
teekaaslane ajas

INTERVJUU TAIMI PARVEGA⁷

Millal ja kuidas tutvusite Ott Kooliga?

Töötasin alates 1955 Rakvere rajooni peavetarstina, liikusin palju majandites ning tänu ühele rajoonilehe kenale daamile hakkasin avaldama artikleid eriti loomakasvatuse kohta, sageli kriitilisi. See võis juhtida O. Kooli tähelepanu minule kui infoallikale

Olin ka rajooni TSN Täitevkomitee liige, mis ehk tollal võis anda mõningat kaalu minu esitatud seisukohtadele ajalehes ja juhtida raadiomehe tähelepanu veterinaaridelegi. Ju siis sai reporter minu isikus kellegi, kes maaelu tundis.

Kas mäletate esimest intervjuud (teema, esmamulje jne)?

Ei mäleta, milline ja millal oli minul esimene kord kõnelda raadiosse Ott Kooli vahendusel, võib-olla oli see mõne koosoleku järel, kus mul oli ettekanne, ja viibis ka reporter, siis oli tal kombeks täiendavat infot küsida, et saade oleks täpsem.

Aga mingil ajal, mäletan, ilmus raadioreporter Ott Kool minu töökohta rajooni Veterinaaravilasse – veel vanasse Tuleviku tn 8 Rakveres (st kindlasti pidi see olema enne 1976. aastat, mil sealt ära kolisime Piirale) – ja soovis mõnedele küsimustele vastuseid. See polnud intervjuu õiges mõttes, vaid lihtsalt mingi konkreetse info edastamine raadiole (või on ka selline küsimine intervjuu?).

Igatahes mäletan, et minu kaastöötajate arvates, kes olid samas ruumis, kus jutuaajamine toimus ja kuulsid seda, arvasid, et oli otstarbekas meie probleemidest kõnelda raadiosse nii, nagu need olid.

Hea, et Ott Kool mu vastuseid ei muutnud, vaid tabas põhilised mõtted ja nii ka see ilmus raadios. Seejuures ma väidan, et ta oli väga töökas, tema reportaažides polnud kõhatusi ega parasiitsõnu, need olid kõik välja lõigatud, tekstid olid alati puhtad!

Millistele väärtustele rõhus ajakirjanik oma töös/intervjuudes?

Ott Kool oli siiralt huvitatud kolhoosides ja sovhoosides töötavate – rasket maatööd tegevate – inimeste olukorrast, nende vajadustest, mille tõttu tema nii isikupärane raadiohäääl oli see häääl, mida maarahvas kuulas, ja sündmused ning teemad, millest ta ülevaate andis, jäeti meelde.

Vahemärkus: Viibisin hiljuti kauaaegse Väimela Näidisovhoostehnikumi direktori Heino Kuusiku lese juures külalisena ja küsisin ka, mida tema mä-

⁷ Taimi Parvet intervjuueeris Oliivia Kool 14. novembril 2008.

letab Ott Kooli kohta ise ja oma abikaasalt kuuldust. Dr Malle Kuusik vastas, et tema abikaasa, töötades Võru rajoonis, on hinnanud Ott Kooli kui maaelu head ja õiglast teavitajat. Ise arstina ei osanud ta lisada.

Kui pikalt olite tuttavad?

Tutvuse algust ei mäleta. Kindlasti juba seitsmekümnendatel. Enam oli kokkupuuteid siis, kui mind valiti Eesti Looduskaitse Seltsi Rakvere osakonna esimeheks (1976).

Mis olid Kooli jaoks olulisemad valupunktid Virumaal?

Inimeste elukeskkond, nii töö- kui looduses. Ma ise tegelesin palju naiste küsimustega, neile langes tollal loomakasvatuse peamine raskus, see oli üks teema. Õppisin TRÜs 1965–1970 tööpsühholoogiat, see andis lisatemaatikat.

See oli ka aeg, mil suurmajandite poolt ilmnesis suured põhjavee reostused, oli beebisuremust ja teisi probleeme rajoonis. Need olid teemad, mis sobisid raadiosse muu info kõrvale.

1986 jäin pensionile peavetarsti ametist, aga siis paluti mind taas rajoonikeskusesse tööle sotsiaala- ja keskkonnaspetsialistina, see oli suhteliselt aktiivne töökoht ja siis algas ka tookordse rajooni juhtkonna tõsine vastuseis Rakvere fosforiidimaardla evitamisele (see on J. Aare raamatus kirjas).

Mida Te meenutaksite fosforiidisõjast seoses Ott Kooliga?

Põhiline koostöö Ott Kooliga oligi fosforiidisõja aeg, sest alates 1986, kui töötasin rajoonis ametliku keskkonnaspetsialistina ja täitsin rajooni juhtkonnas olles neid ülesandeid, suhtlesin looduskaitse liinis erinevate teadlastega.

See andis infot nii inimeste tervise kui keskkonna üldise olukorra kohta rajoonis (siis oli veel rajoon, hiljem siis juba maakond, maakonnavalitsuses töötasin keskkonnanõunikuna kui ka maavanema abina). Seega olin pidevalt informeeritud ning kuna tollal oli fosforiiditeematika äärmiselt teravalt päevakorral, siis väidan, et eesti rahva üldist rahvuslikku meelsust oli juba alates viiekümnendatest looduskaitse liikumine kasvatanud. Ja nii Jaan Eilarti juhitud looduskaitsetemaatikast raadios kõnelemine, nii ka tema artiklid mitmetes väljaannetes olid väga loetud ja hinnatud ning liitsid inimesi usumatult laialt üle Eestimaa. Oluline sündmus oli suurprominentide koosolek Eesti Raadio valges saalis, mida korraldas ja juhtis Ott Kool. Eesti iseseisvumise teel on Ott Kool olnud väga tähtis isik just rahvusliku elukeskkonda säästva mõtteviisiga. (Ott Kooli töötingimustest tollal Rakvere linnas olen kirjutanud Teile saadetud materjalis.)

Milline sõnum peitus Teie arvates O. Kooli keskkonnaalastes raadiosaadetes aastatel 1992–1997 (metsaraie/väljavedu, loodusvarad, inimene ja loodus, elukeskkond maal, põllumajandus tollel ajal jne)?

See oli veel aeg, kus rahvas oli huvitatud elukeskkonna säilitamisest, kuid see meelsus hakkas muutuma majandusküsimuste kasuks. Saated olid elust võetud, kuid aeg oli siis juba teine ja selle kohta peaks olema säilinud faktilist materjali. Ma ei saa sellele eriti palju vastata, minu tegevus oli siis juba rahvastiku temaatikaga seotud.

Kas Ott Kool oli huumoriinimene? Meenub midagi naljakat?

Jaa, aga see oli niisugune varjatud huumor, mida tuli tajuda, mis polnud valjusti naermiseks, minu arvates. Anekdootide rääkimiseks polnud meil kunagi aega.

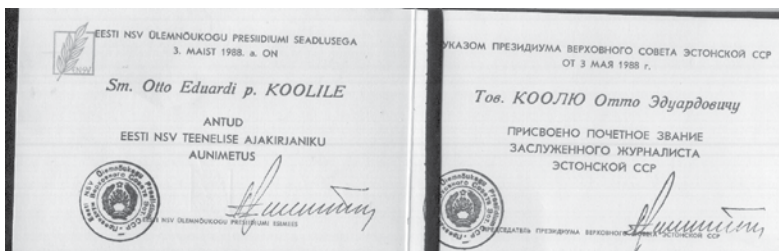
LISA 2.

AJAKIRJA NOORUS MITTEKOOSSEISULISE KORRESPONDENDI TÖÖTÖEND

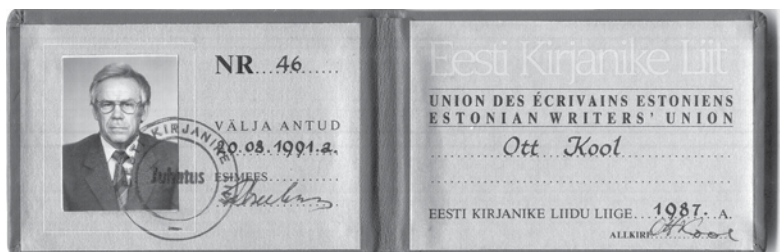
LISA 3.

EESTI NSV TEENELISE AJAKIRJANIKU PILET

LISA 4.

EESTI KIRJANIKE LIIDU JA NÕUKOGUDE LIIDU KIRJANIKE LIIDU PILETID

METSAÜLIKOOI EESTI KODANIKUÜHISKONNA TEEMALISE ESSEEKONKURSI STATUUT

SA MÜ kuulutab välja
Eesti kodanikuühiskonna teemalise esseekonkursi
gümnaasiumiõpilastele.

1. Eesmärk.

Esseekonkursi eesmärkideks on:

- väärtustada Eesti kodanikuühiskonda,
- toetada õpilaste aktiivsust kodanikuühiskonna arendamises ja selles osalemises,
- julgustada noori inimesi demokraatlikes protsessides kaasa rääkima, oma arvamust avaldama ja algatusvõimet üles näitama,
- kutsuda mõtlema Eesti arengu peale,
- edendada konfliktiennetust Eesti ühiskonnas ja
- tunnustada väljapaistvaid noori, kutsudes nad osalema suvisesse Metsaülikooli 2011.

2. Osalemine

2.1. Konkursil võivad osaleda kõik gümnaasiumiastme (10.-12. klass) õpilased nii eesti kui ka vene õpekeele koolidest.

2.2. Konkursil osalemiseks palun saata kuni 3 lk pikkune (~ 10 000 tähe märki) essee selgestiloetavas käsikirjas või trükituna SA MÜ aadressil: Kastani 91-5, Tartu 50410 või e-posti aadressil info@metsaylikool.ee. Esseele lisada autori nimi, kool, klass ja kontakttelefon ning e-posti aadress.

2.3. Essee peab olema eestikeelne.

2.4. Essee võib olla kirjutatud ühel järgmistest teemadest:

1. Vabatahtlik töö - kellele ja milleks?
2. Mina kui osa Eesti Vabariigi arengust
3. Heaoluriik - kas Eestis on hea elada?
4. Kodanikualgatuses peitub riigi rikkus
5. Konflikt - välditav!?
3. Ajagraafik

Esseede esitamise tähtaeg on 31. märts 2011. Konkursi tulemused avalikustatakse SA MÜ kodulehel ja võitjaid teavitatakse e-maili või telefoni teel isiklikult.

4. Žürii.

Esseekonkursi žüriisse on palutud Metsaülikoolis osalenud tunnustatud lektorid ning panelistid. Žürii esimees on prof. Rein Taagepera. Žürii tegevust toetavad Metsaülikooli toimkonna liikmed.

5. Auhinnad.

Peaauhind on esseekonkursi võitja tasuta osalus järgmises Metsaülikoolis, mis toimub 10.-14. augustil 2011 teemal "Seestpoolt suurem Eesti: regionaalne areng". Žürii valikul tunnustatakse silmapaistvaid esseekirjutajaid Metsaülikooli kogumikega "Usaldus. Eesti ja maailm" ja "Eesti jätkusuutlikkus ja lõimumine". Žüriil on õigus anda välja mitu peaauhinda või jätta see sobivate kandidaatide puudumisel välja andmata.

Auhindade kätteandmine toimub Tartus. Korraldajad teatavad üürituse kuupäevast SA MÜ kodulehel www.metsaylikool.ee ja võidutööde autoreid kutsutakse isiklikult.

6. Võidutööde avalikustamine

Autori nõusolekul avalikustatakse võidutööd SA MÜ kodulehel www.metsaylikool.ee.